

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2023

Bc. Sára Švejdová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vliv prostředí na kriminalitu mladistvých
Diplomová práce

2023

Bc. Sára Švejdová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Sára Švejdová**
Osobní číslo: **H20397**
Studijní program: **N0111P190001 Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Vliv prostředí na kriminalitu mladistvých**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

1. Volný čas
 2. Vývoj kriminality mládeže
 3. Sociální faktory ovlivňující vznik kriminality (škola, rodina, společnost)
 4. Prevence kriminality
 5. Nápravné instituce
 6. Praktická část – kvalitativní výzkum (ve zmíněných nápravných institucích)
 7. Závěr
-

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
MATOUŠK, O., MATULOVÁ, A., et al. Práce s rizikovou mládeží. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
ZAPLETAL, J., Prevence kriminality. Praha: PA ČR, 2005. ISBN 80-7251-200-5
MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. Mládež a delikvence. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
MURRELL, Mary a David LESTER. Introduction to juvenile delinquency. 1. London: Collier Macmillian Publishers, 1981. ISBN 0-02-478790-6.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15. 6. 2023

Bc. Sára Švejdová

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych touto cestou vyjádřila své upřímné poděkování za trpělivost a důvěru, která mi byla věnována během psaní diplomové práce.

Dostávalo se mi opory ze všech stran, zejména od přítele, rodiny, ale také v práci. Bez tohoto povzbuzení a vedení bych neměla tu jistotu a důvěru, kterou jsem potřebovala k dokončení mé diplomové práce. Cením si všech podnětů, kritiky a návrhů, které mi pomohly rozvíjet své myšlenky a posunout se vpřed. Odborné znalosti a zkušenosti vedoucího mé diplomové práce, pana profesora Rýdla pro mě byly pro velkým přínosem a oceňuji Vaše schopnosti.

ANOTACE

Práce popisuje vznik a vývoj kriminality mladistvých, popisuje to zejména z pohledu vlivu prostředí, ve kterém se mladistvý nacházejí. Teoretická část se věnuje tomu, jak mladistvý tráví volný čas, což je v mých očích nejdůležitější faktor pro samotný vznik nežádoucího chování. Dále popisuje vývoj kriminality mládeže a vymezí sociální faktory ovlivňující její vznik, jako je například škola, rodina a společnost. V neposlední části se zaměřím na možnosti prevence kriminality a popíše jednotlivé nápravné instituce a jejich obsah práce. Součástí praktické části jsou rozhovory s mladistvými, kteří vykazují známky nebo sklony k delikventnímu chování. Úkolem je zjistit, které prostředí má na kriminalitu mladistvých největší vliv a jaký druh kriminality je v institucích nejčastější, případně zjistit, proč tomu tak je.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kriminalita, mladistvý, sociální faktory, prostředí, delikvence

TITLE

The influence of the environment on juvenile delinquency

ANNOTATION

The work describes the origin and development of juvenile delinquency, focusing primarily on the influence of the environment in which young people find themselves. The theoretical part addresses how juveniles spend their free time, which, in my opinion, is the most important factor in the emergence of undesirable behavior. It also describes the development of youth crime and identifies social factors that influence its emergence, such as school, family and society. In the final section, I will focus on the possibilities of preventing crime and describe various correctional institutions and their work. Part of the practical section involves interviews with young individuals exhibiting signs or tendencies of delinquent behavior. The main task is to determine which environment has the greatest impact on juvenile delinquency and what type of crime is most common in these institutions, or to find out why that is the case.

KEYWORDS

Crime, juvenile, social factors, environment, delinquency

OBSAH

TERMINOLOGIE	10
ÚVOD	11
1. Vývoj a charakteristika kriminality dětí a mládeže	14
1.1 Základní terminologie	14
1.2 Příčiny vzniku kriminality	16
1. 2. 1 Interakce biologických, psychických a sociálních faktorů	18
1. 2. 2 Další teorie	20
1.3 Charakteristické osobnostní znaky	21
1. 4 Přehled kriminality mládeže	23
2. Faktory ovlivňující vznik kriminality	25
2. 1 Rodina	25
2. 1. 1 Pojetí rodiny dříve a dnes	27
2. 1. 2 Rodinné vazby	28
2. 1. 3 Faktory v rodině podporující delikvenci	29
2. 2 Školní prostředí	32
2. 2. 1 Důvody projevu kriminálního chování ve oblasti vzdělávání	33
2. 2. 2 Záškoláctví	34
2. 3 Rozvoj kriminálního chování ve volném čase	36
2.3.1 Vrstevnická skupina	36
2.3.2 Krádeže	38
2.3.3 Mediální násilí	39
2.3.4 Útěky	40
3. Prevence kriminality	43
3. 1 Preventivní programy	44
3. 2 Centrum včasné intervence	46
3. 3 Středisko výchovné péče	47
4. Možnosti nápravy delikventního chování	52
4. 1 Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné péče	53
4. 1.1 Diagnostický ústav	55
4. 1.2 Dětský domov a dětský domov se školou	56
4. 1. 3 Výchovný ústav	57
4. 2 Statistické údaje	58

5. Praktická část	61
5. 1. Metodologie výzkumného šetření.....	61
5. 2. Cíl šetření	63
5. 3. Stanovení výzkumných otázek	64
5. 4. Sběr dat a tvorba rozhovoru.....	67
5. 5. Charakteristika výzkumného souboru	68
6. Analýza získaných dat	70
6. 1. Vliv rodiny a školy	74
6. 2 Vliv vrstevníků	76
6. 3 Vliv školního prostředí	79
6. 4 Zkušenost s nápravnou institucí a kriminálním chováním	81
6. 5 Závěr kvalitativní části.....	83
6. 6 Odpovědi na výzkumné otázky.....	85
ZÁVĚR	90
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
A) Tištěné	92
B) Elektronické	94
C) Zákony	95
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	96
SEZNAM PŘÍLOH.....	97
PŘÍLOHY	98

TERMINOLOGIE

Delikvence = Rovněž s *delikventním chováním* se jedná o protiprávní jednání či činy, které porušují sociální normy. Zahrnuje také činy, které nejsou trestné (přestupky a trestná činnost mladších 15 let) (Fischer, Škoda, 2009, s. 156).

Dítě = Člověk mladší 15 let, tento jedinec není trestně odpovědný (Právní úprava ČR). Některé orgány mohou používat v trestním řízení oslovení *nezletilý* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 311).

Kriminalita = Synonymum pro *kriminalitu skutečnou*, představuje množinu všech trestných činů definovaných v zákoně. Může se jí dopustit i osoba, která ještě není trestně odpovědná.

Kriminalita bagatelní = Společensky není příliš závažná, je na hranici mezi přestupkem a trestným činem.

Kriminalita latentní = Kriminalita, která nebyla zjištěna orgány v trestním řízení.

Kriminalita zjevná = Kriminalita byla registrována a vykazují ji i statistické údaje. Též také *kriminalita registrovaná* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 312).

Mládež = Skupina, která není považována společností za dospělé, ale zároveň neplní role dětí. Konkrétně se jedná o lidi od 15 do 25 let (Průcha, Walterová a Mareš, 2003, s. 125). Matoušek a Matoušková (2011) mládež popisuje jako mladé lidi do 18 let bez vymezení dolní hranice.

Mladistvý = Dle trestně právní úpravy je mladistvý považován člověk od 15 do 18 let, který má sníženou trestní odpovědnost (Matoušek, Matoušková 2011, s. 313).

Sociálně patologický jev = Nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí jev, společensky nebezpečný, negativně sankciovaná forma deviantního chování, studium příčin jejich vzniku a existence (Petrusek, s. 198, 1996).

Trestný čin = Čin, který je definovaný jako trestný v platném trestním zákoně (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 314).

ÚVOD

Téma mé diplomové práce je Vliv prostředí na kriminalitu mladistvých. Považuji za nutné hned z kraje upřesnit moje vnímání této skupiny. Je náročné určit přesně stanovenou věkovou kategorii, protože ani jednotlivé literární zdroje nejsou zcela jednohlasné – definice se rozlišují z hlediska jednotlivých vymezení (sociologické, soudnické, v trestním právu apod.). Mně samotné je 24 let, nicméně za dospělou se rozhodně nepovažuj, zároveň ve mně termín mládež evokuje spíše studenta střední školy, než že bych se s ním já sama ztotožňovala. Nejvíce sympatická je mi proto charakteristika Průchy, Walterové a Mareše (2003), která používá termín mladistvý pro věkovou skupinu od 15 do 25 let.

Mladiství se nacházejí v různých prostředích, která mají vliv na jejich chování a vývoj. Volný čas, který mladiství tráví, může hrát důležitou roli při vzniku nežádoucího chování. Mladí lidé, kteří nemají dostatečně strukturované aktivity ve svém volném čase, mohou být náchylnější ke kriminalitě. Nedostatek vhodných možností trávení volného času může vést k nezaměstnanosti, pasivitě a příležitostí k zapojení se do nelegálních aktivit.

Další důležitým faktorem je vliv sociálních prostředí, jako je rodina, škola a širší společnost. Rodinné prostředí, ve kterém mladiství vyrůstají, může ovlivnit jejich hodnoty, normy a chování. Chybějící podpora, rodinné konflikty, násilí nebo nedostatek výchovného dohledu mohou zvýšit riziko, že mladiství se zapojí do kriminálního chování. Být rodičem se stává čím dál složitější a neexistuje jeden univerzální manuál na vychování správného, poslušného potomka. „Dát na zadek“ dítěti za nevhodné chování v přítomnosti ostatních dnes může být vnímáno skoro až jako týrání. Trest v podobě „zaracha“ nese podobu omezení na svobodě dítěte. Právě volnost vnímám jako velmi často skloňovaným trendem ve výchově. Dítěti se dává prostor k osobnímu růstu bez velkého zásahu rodičů, ale kontrola je právě to, co v tomto adolescentním období potřebuje. Pokud se bavíme o rodině, samozřejmě také genetika a nápodoba chování, které je viděno doma má velký vliv na možný vznik delikventního chování. Škola také hraje důležitou roli, protože vzdělání a vztahy se spolužáky a učiteli mohou ovlivnit chování mladistvých. Negativní školní prostředí, šikana nebo špatné vztahy s autoritami mohou přispět k výskytu kriminality u mládeže. Společnost jako celek může mít také vliv prostřednictvím faktorů jako je chudoba, nerovnosti, nedostatek příležitostí, sociální napětí nebo dostupnost drog. I pouhý jeden okamžik či nesprávná volba kamarádů dokáže hluboce ovlivnit budoucí chování a další kroky této skupiny.

Ať je to tak či onak, nutno si uvědomit, že kriminalita mladistvých představuje společenský problém, který se bude nadále prohlubovat bez včasné prevence. Tato skupina drží ve svých rukách zodpovědnost s přicházející dospělostí. Pokud si neosvojí správné návyky v případných nápravných institucích, nemůžeme očekávat, že toto delikventní chování zmizí samo.

Preventivní opatření jsou důležitým nástrojem při snižování kriminality mladistvých. Jednou z forem prevence je zaměřit se na poskytování strukturovaných aktivit pro mladistvé, které jim nabízejí příležitosti k rozvoji dovedností, zájmů a sociálního zapojení. Tím se může snížit riziko jejich zapojení do kriminálního chování. Také je důležité investovat do programů podpory rodin, které mohou posílit vazby mezi rodiči a dětmi a poskytnout prostředí podporující pozitivní vývoj mladistvých. Nápravné instituce jsou zařízení určená pro mladistvé, kteří byli odsouzeni za spáchání trestného činu. Tyto instituce mají za úkol rehabilitovat mladé delikventy a připravit je na reintegraci do společnosti. Obsah práce v těchto institucích se zaměřuje na vzdělávání, psychologickou podporu, vývoj sociálních dovedností a přípravu na budoucí zaměstnání. Nápravné instituce se často snaží vytvořit prostředí, které mladistvým poskytne strukturu, pozitivní role modely a možnosti pro osobní rozvoj.

Bude zajímavé se podívat na tuto problematiku v číslech a porovnat je v jistém časovém úseku. Nejnovější statistiky za rok 2021 nám říkají, že v roce evidovala Probační a mediační služba celkem 2 437 nových ročních případů dětí mladších 15 let a mladistvých. Mnohem zajímavější je však číslo z roku 2011, kdy celkový počet skutků byl neuvěřitelných 5 427. Nutno podotknout, že tento rok působil asi jako jistý varovný signál, protože následně bylo zavedeno několik opatření jako například změny v zákonech, soud od tohoto roku může uložit ochranné léčení dítěti mladšímu 15 let, finančně se začaly podporovat některé podpůrné programy apod. Je opravdu příjemné vidět, že stanovená opatření pomohla a čísla těchto delikventních skutků mají klesavou tendenci a doufejme, že tomu tak bude i nadále.¹

V úvodní kapitole se věnuji vymezení základních informací a důležitých termínů spojených s kriminalitou. Ačkoli je kriminalita multifaktoriální, definuji, jaké jevy ovlivňují možný vznik tohoto nežádoucího chování. Nositele delikventního chování mohou definovat některé osobnostní znaky dle osobnostních a kognitivních charakteristik. Nejvýznamnější

¹ Zpráva o situaci MVČR v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2011 a 2021.

je samozřejmě druhá kapitola věnující se sociálním faktorům ovlivňující vznik kriminality dětí a mládeže.

V první části se věnuji rodině, která má nejen v tomto případě neodmyslitelnou hodnotu – jaké bylo její pojetí dříve a dnes, jaké jsou v ní vazby, či možné faktory rodinných příslušníků, které samotnému vzniku kriminality mohou nemálo přispívat. V další části se věnuji další významné sociální skupině, která je utvářena ve školním prostředí. Poslední část této kapitoly popisuje nespécifickou kategorii prostředí, se kterou se setkávají nejen mladistvý ve svém volném čase – tedy vrstevníci, či "přátelé" v kyberprostoru. Čtvrtá kapitola se zabývá prevencí kriminality, jsou v ní popsány preventivní programy a také opatření, které jsou ukládány na základě jednotlivých zákonů. V poslední kapitole teoretické části jsou vymezeny možnosti nápravy v podobě školské institucionální péče.

Finální šestá kapitola se věnuje praktické části. Rozhovory probíhají s mládeží, každý z nich navštěvuje školního výchovného poradce, lze tedy předpokládat, že se objevuje náznak nežádoucího chování. Při zkoumání této problematiky je důležité mít na paměti, že vznik a vývoj kriminality mladistvých jsou ovlivněny různými faktory a jejich vzájemné interakce. Neexistuje jednoznačná odpověď na to, které prostředí má největší vliv na kriminalitu mladistvých, protože každý případ je unikátní. Nicméně, prostředí, které poskytuje mladistvým strukturované aktivity, podporu a pozitivní vztahy, může snížit riziko kriminálního chování u mládeže.

1. Vývoj a charakteristika kriminality dětí a mládeže

Tato kapitola se bude věnovat vývoji kriminality u mládeže. Samozřejmě existuje hned několik možných příčin a teorií které tento jev mohou ovlivňovat. Biologická teorie dokazuje, že odchylka je determinována dědičně. Deviantně jednající člověk je tedy jistým nositelem abnormality z důvodu narušené psychiky a jeho duševních pochodů. Sociologický přístup vychází z předpokladu, že největší roli v této problematice sehrává společnost. V současné době převládá polyetiologický faktor (Kraus, Hroncová a kol., 2007, s 14). Ten reflektuje poznatky i z dalších oblastí jako je například humánní genetika a psychologie – jde tedy o kombinaci bio-psycho-sociální povahy. Hlavní příčiny vzniku a možnému vývoji připisuje duševní zaostalosti, charakterové nestálosti, deficitním rodinném prostředí a v neposledním případě ve zlých přátelích (Kraus, Hroncová a kol., 2007, s 22).

Kriminalita z pohledu věku je převážně záležitostí mladých lidí, nejsilněji zatížená skupina je ve věku 14–16 let. Příčin je hned několik, první je využití somatických znaků pachatele (větší síla, rychlost), dále také nedokonalá příprava (neplánovaná, nedostatečná a použití nevhodných nástrojů) a poslední je fakt, že nad rozumovou motivací převládá motivace emotivní, impulzivní pod vlivem momentální situace (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 102).

1.1 Základní terminologie

Terminologie ohledně vymezení základních pojmů může být poměrně nejednoznačná. Proto mi přijde za vhodné vymežit jednotlivé pojmy, které spolu souvisí a mohou se v některých případech plést či spolu úzce souviset.

Sociálně patologické jevy můžeme označit za „*souhrnný pojem pro označení nemocných, nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů*“. Jedná se o problém multidisciplinární. Zabývá se jimi pedagogika, psychologie, sociologie, kriminologie a normativní vědy. V současné době se projevuje jako například sebevražednost, různé typy závislostí, prostituci, rasismu, xenofobii, záškoláctví, agrese apod.

Dalším pojmem, se kterým odborníci pracují je **sociální deviace**, kterou chápeme jako podtřída sociálního chování. Zároveň je to termín označující odchylky od očekávaného chování, které jsou předepisovány sociální normou platnou v určité společnosti. Tím rozlišuje

konformní a deviantní chování (které ale nemusí být nutně delikventní). Z hlediska sociologie se jedná o chování, které se odlišuje od společensky daných norem (Firstová, 2014, s. 11-13).

V literatuře můžeme najít také pojem **protispolečenské chování**, to chápeme jako záměrně anebo nezáměrné narušení společenské normy², zájmů či ekonomické, politické a morální základy společnosti – státu.

Dostáváme se k samotnému pojmu **kriminalita**, což je nejzávažnější sociálně patologický jev. Pochází z latinského slova *crimen*, to můžeme přeložit jako provinění nebo zločin. Jedná se o: „*Souhrn trestních činů, které spáchali, či už úmyslně anebo z nedbalosti, trestněprávně zodpovědní jedinci, na tom jistém místě a za jisté období (zpravidla za jeden rok)*“.

Abychom mohli charakterizovat čin jako kriminální, musí splňovat tyto dvě podmínky:

- 1) Z obsahové stránky je čin nebezpečný pro společnost
- 2) Z formální stránky musí mít všechny znaky vypsané v Trestním zákoně (Kraus, Hroncová a kol., 2007, s 30-31).

Jandourek definuje kriminalitu z hlediska legální (právní) stránky jako způsob chování porušující normy trestního práva, toto jednání je upraveno trestními kodexy. Druhé hledisko popisuje na základě pedagogického působení a hovoří o teorii odchýlného či deviantního chování. Toto sociologické pojetí je nezávislé na trestním právem. Sice zahrnuje společensky nežádoucí jevy, ale nemusí být regulovány trestním právem i když s touto činností úzce souvisejí, předcházejí ji, nebo ji podmiňují. Aktuálně do této kategorie nejvíce spadá zneužívání návykových látek, prostituce, záškoláctví, útěky z domova apod. (Firstová, 2014, s. 14).

Oproti tomu, další často používaný pojem, **delikvence** zahrnuje též skutky, které nejsou trestnými činy (nedostatečný věk pachatele, přestupky). Pod delikvencí spadá a používá se především v kriminologii pojem **prekriminalita**. Označuje činy jinak trestné způsobeny dětmi před dosažením trestní odpovědnosti, které jsou u osob starších 15 let označovány za provinění a po dovršení 18. roku za trestné činy. Další důležitý termín je **predelikvence**, ta vymezuje činy nenaplňující znaky skutkových podstat jednotlivých trestných činů či přestupků, dle právní normy tedy nejsou postižitelné. Jedná o jisté „podhoubí“ kriminality.

² Ondrejkoovič popisuje sociální normu jako „*Pravidla pro vědomé konání, předpisy pro chování anebo dokonce vyžadované chování.*“

Pokud se mladistvý dopustí těchto skutků, je dost možné, že jeho chování časem přeroste až v různé projevy trestné činnosti (Firstová, 2014, s. 15).

Pachatelé jsou samozřejmě rozdělováni také podle věku. **Dětský pachatel** neboli nezletilec ve věku od 0 do 15 let, je považován za trestně neodpovědného, protože v době spáchání činu nepřekračuje věkovou hranici patnácti let, která je objektivním kritériem pro trestní odpovědnost (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Oproti tomu **mladistvý pachatel** je označení pro osobu ve věku od 15 do 18 let, která v době spáchání přestupku nebo trestného činu dosáhla minimálně patnáctého roku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. Tato věková kategorie je spojena s počátkem trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchaný přestupek nebo trestný čin. Provinění, které spáchá mladistvý, se označuje jako trestný čin (Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

1.2 Příčiny vzniku kriminality

Příčiny vzniku a rozvoje poruch chování jsou multifaktoriální, jinými slovy existuje několik faktorů a podstatná je v tomto případě vzájemná interakce (Blažek, Fisher, Škoda, 2019, s. 17). Na lidské chování má bezpochyby obrovský vliv genetická zakotvenost. Všechny osobnostní vlastnosti, dokonce i většina lidských postojů a zájmů je dědičná. Paradoxně tyto individuální charakteristiky jsou méně prozkoumány oproti vlivům prostředí. Novověký osvícenský racionalismus dokonce považuje člověka za „nepopsanou tabuli“, na kterou výchova může napsat téměř cokoli. Na tento přístup navázal behaviorismus, což je nejvlivnější pedagogický a psychologický směr 20. století (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 21-22).

Existují jednotlivá vývojová období od prenatálního věku až po dovršení dospělosti. V první řadě se bavíme se o prenatálním období. Klíčová je komunikace s dítětem, zejména mezi matkou a plodem. Prudký psychický vývoj přichází s kojeneckým věkem, kdy se vrozené dispozice rozvíjí a proměňují v dětskou osobnost. Dítě do jednoho roku začíná vytvářet trvalé sociální vztahy. Matka zaujímá jedinečné místo v jeho citovém vývoji, pokud se vyskytnou problémy, může mít dítě separační úzkost a strach z cizích lidí. Narušení těchto primárních sociálních vztahů bývá mnohdy dáváno do souvislosti nejen s vyšší poruchovostí vztahů (rodičovských, přátelských, partnerských), ale může také spolu s dalšími negativními vlivy způsobit asociální projevy, dokonce i kriminalitu.

V batolecím období dochází k výraznému rozvoji osobnosti, také k osamostatňování dítěte, které se začíná orientovat v okolním světě. Získává si základní důvěru v sebe sama, v opačném případě dochází k negativním vlivům na další vývoj. Vazby na matku stále přetrvávají, nicméně okruh sociálních vztahů se rozšiřuje, jedinec si buduje svou „rolí“ v rodině. Z hlediska etiologie deviantního jednání mládeže je toto období velice významné, na dítě jsou totiž kladeny první sociální normy – zejména poslušnost. Také získává zásadní zkušenosti, především matka by v tuto chvíli měla nastavovat mantinely akceptovatelnosti. Problematické chování, včetně těch nejzávažnějších, může nastat ve chvíli, kdy je potomek zanedbávaný, či žije v nefunkčním rodinném prostředí (Firstová, 2014, s. 48-52).

Teprve ve školním věku děti začínají rozumět tomu, že je možné skrývat své pocity, přání nebo motivy před okolím (i když je nelze skrýt před sebou samými). Dítě také dokáže v některých situacích potlačit projev svých citů vůlí. Avšak až v období dospívání začíná dítě tušit, že člověk nemůže znát sebe samého zcela a že existují i nevědomé aspekty osobnosti. Do přibližně šesti let dítě akceptuje, že může prožívat dvě různé emoce těsně po sobě, ale nikdy ne současně. Až ke konci mladšího školního věku si dítě uvědomuje možnost současné existence několika i protikladných emocí. Ve stresových situacích, například během pobytu v nemocnici, často dochází u dětí k emoční regresi. Bylo také prokázáno, že děti, které jsou zanedbávány, zaostávají ve vývoji emocionálního porozumění (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 129).

Po rané fázi, kdy se děti orientují na poslušnost a vyhýbání se trestu, nastává období "naivně instrumentálního hedonismu", kdy děti konformují své chování za účelem dosažení toho, co mají rády. Věk 11-14 let je pak charakterizován "morálkou konvenční konformity", kdy děti se snaží vyhnout odmítnutí a nepopularitě ve skupině vrstevníků. Po dosažení 14 let přichází "morálka osobně přijímaných mravních zásad", která může mít různé podoby, od přizpůsobení se společenským nárokům pro získání obecného respektu a individuálních práv, až po naplňování vlastních zásad svědomí, které jsou respektovány za účelem vyhnout se pohrdání sebou samým. Morální vývoj adolescentů se posouvá na postkonvenční úroveň, což znamená, že dospívající si vědomě přijímají základní normy a principy, které určují, co je správné a dobré. Avšak morálka dospívajících je často "absolutní", protože tyto přijaté morální normy považují za platné pro všechny a za všech okolností, bez jakýchkoli omezení. Dospívající mají tendenci vnímat svět jako černobílý a odmítají možnost jakéhokoliv kompromisu. Vidí kompromis jako projev nedostatečnosti, pohodlnosti nebo zbabělosti. Proto jsou mladiství v tomto věku tak citliví na každý náznak nespravedlnosti, odsuzují

i drobné konvenční lži a zdůrazňují absolutní upřímnost mezi lidmi. Tento absolutismus morálky však často vede ke konfliktům s okolím (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 157).

Cílem Gottfredsona a Hirschiho (1990) bylo vytvořit univerzální teorii kriminality, kterou by bylo možno aplikovat na různé společnosti s odlišnými hodnotami (kultura, historie, trestní spravedlnost). Jejich vize však nebyla naplněna, nedokázali totiž uspokojivě vymezit rozdíl mezi zločinci a těmi, kteří pravidla společnosti dodržují. Klíčový pro kriminogenní dispozice se jim zdál být koncept nízké sebekontroly³. Jedinci takový zločin přináší okamžité a snadné uspokojení, vzrušení, krátkodobý zisk apod. Úroveň zmíněné kontroly závisí nejen na osobních dispozicích dítěte, ale také na kvalitě výchovy ze strany rodičů a jeho vzdělávacích institucí (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 21).

1. 2. 1 Interakce biologických, psychických a sociálních faktorů

Příčiny vzniku kriminálního chování přispívají a následně vzájemně interagují biologické, psychické a sociální faktory jedince.

Mezi **biologické faktory** přirozeně patří v první řadě pohlaví. Ve většině forem fyzické agrese a celkové kriminality data naznačují, že muži mají větší pravděpodobnost k tomuto chování než ženy. Roli biologických faktorů při vysvětlování rozdílů mezi pohlavími v podrážděnosti/nízké sebekontrole a delikventnosti sehrávají různé faktory. Byly zaznamenány sexuálně podmíněné rozdíly v temperamentu od samotného narození dítěte (např. novorozené dívky se častěji smějí a drží svých matek). Rozdíly ve fyzické agresi a kriminalitě se projevují v raném věku. Studie konzistentně nacházejí, že muži jsou více zapojeni do většiny forem fyzické agresivity a kriminality. Přesné biologické příčiny sexuálních rozdílů však nejsou jasné. Nejčastěji používané vysvětlení se obrací na hladinu testosteronu⁴. Existují tvrzení, že muži jsou méně přísně dohledáváni rodinnými příslušníky, mají slabší vazby na rodinné příslušníky či menší vazbu na školu, věnují méně času školní práci, ve škole se jim nedaří tak dobře a mají větší tendenci spojovat se s delikventními vrstevníky. Tyto rozdíly částečně mohou odrážet sexuální rozdíly v podrážděnosti a nízké sebekontrole. Například kvůli těmto emočním výkyvům mívají větší pravděpodobnost spojovat se s delikventními vrstevníky, protože je pro ně atraktivnější. Tyto rozdíly také odrážejí rozdílné vnímání a zacházení s muži

³ K vývoji sebekontroly dochází v batolecím věku, významnou roli v tomto ohledu sehrává kvalita vztahu mezi dítětem a matkou.

⁴ Mužský pohlavní hormon stimulující vývoj mužských charakteristik.

a ženami. Ženy jsou vnímány jako poddajné a slabé, a proto potřebují větší dohled a ochranu. Navíc jsou pod větším tlakem udržovat si svou cudnost, což opět podporuje větší dohled a kontrolu nad jejich životem. Dívky jsou také častěji dohledávány rodiči (Agnew; Brezina, 2018, s. 348).

Důležitý vliv na rozvoj poruch chování má také věk. První známky nežádoucího chování můžeme spatřit už v pěti letech. K větší míře však dochází zejména v období pubescence a adolescence. Dále se vyskytují také o jedinci, kteří jsou zvýšeně dráždiví, mají vyšší impulzivitu a nižší míru frustrační tolerance. Tato genetika jim zapříčinila dispozice k určitým způsobům chování. Poruchové chování s větší pravděpodobností vzniká u jedinců s narušenou strukturou nebo funkcí centrálního nervového systému či s lehkou nebo také minimální mozkovou dysfunkcí. Další pomyslnou skupinou jsou jedinci, u kterých se vyskytují problémy související s hyperkinetickými poruchami či syndrom ADHD (Blažek, Fisher, Škoda, 2019, s. 17).

V minulosti bylo provedeno mnoho výzkumů, které se zabývaly právě biologickými faktory vedoucími k delikventnímu chování. Kontrolními studii však byly tyto výzkumy na počátku 20. let zavrženy, proto si myslím, že pro představu stačí uvést alespoň pár příkladů. Antropolog Hooton zkoumal degenerativní stigmata tvaru lebek u zločinců. Kretchmer představil somatotypy, která přiřazovala určité formy delikventního chování čtyřem typům tělesné stavby (pyknický, leptosomní, atletický, atletický a smíšený) (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 21).

Zaměření se pouze na biologické faktory však může vést (především na více laické rovině) ke konzervativním, rasistickým a represivním postojům. Nutno proto delikvenci chápat jako chování, které je podmíněno komplexně (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 22).

K psychickým faktorům řadíme úroveň mentálních schopností. Děti a dospívající, u nichž se objevuje porucha chování, mají tyto hodnoty nižší. To souvisí s možnými neúspěchy nejen ve školním prostředí, reakce vznikne například vzdorem, záškoláctvím apod. Naopak existují i jedinci s nadprůměrným intelektem, v tomto případě je nutné hledat souvislosti s negativním působením na straně rodiny. Pro případný rozvoj poruch chování má podstatný význam motivace a s ní související potřeba jedince. Příčinou pak bývá v řadě případů nuda, neuspokojené potřeby bezpečí, jistoty, sounáležitosti a lásky. Nežádoucí chování se může stát určitým předmětem seberealizace – být oceněn, někam patřit. Ve větší míře

se delikvence vyskytuje u jedinců se specifickou poruchou osobnosti (disociální porucha osobnosti, poruchy související s emocionalitou) (Blažek, Fisher, Škoda, 2019, s. 18-19).

Nejdůležitějším **sociálním faktorem** je bezesporu rodina, ve které si jedinec vytváří vzorec způsobu chování. Riziko nastává ve chvíli, kdy se v tomto prostředí vyskytují patologické jevy. Nežádoucí vliv mají samozřejmě také skupiny mimo rodinné zázemí jako například vrstevnické skupiny a party, kde dochází například ke zneužívání psychoaktivních látek, na což navazují další trestné činy. Úlohu sehrává také demografické prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje a žije. Poruchové chování je zaznamenáváno více zejména ve větších městech z důvodu vyšší anonymity a nedostatečné sociální kontroly. Důležitý je i průmyslový charakter měst a vzdělanostní struktura obyvatel. Většina těchto sociálně-kulturních faktorů ovlivňuje duševní život příznivě, ale vzhledem k různorodosti psychiky vnímáme určité situace každý jinak, a proto mohou mít i tento negativní dopad (Blažek, Fisher, Škoda, 2019, s. 20).

1. 2. 2 Další teorie

Hlavní teorie týkající se kriminality se zaměřují na vysvětlení, proč se někteří lidé dopouštějí více kriminality než jiní. Tyto teorie analyzují nezávislé proměnné, které přispívají k vzniku kriminality, a vysvětlují, jak tyto proměnné vedou k provádění trestné činnosti.

Teorie **napětí** popisuje vznik kriminality v důsledku stresových událostí nebo podmínek. Vymezeny jsou dva hlavní typy napětí: selhání při dosahování pozitivně hodnocených cílů, ztráta pozitivních stimulů nebo přítomnost negativních stimulů. Pocit napětí vede k negativním emocím, jako je hněv a frustrace. Někteří jedinci, zejména pak mladiství, mohou reagovat na tyto emoce tím, že se uchylují k trestné činnosti. Pomocí provedení trestné činnosti jim je umožněno zmírnit nebo uniknout napětí, hledat odplatu vůči těm, kteří jim ublížili, nebo zvládat své negativní emoce (například prostřednictvím nelegálního užívání drog).

Teorie **sociálního učení** tvrdí, že je kriminalita způsobena interakcí s ostatními jedinci, kteří prezentují přesvědčení a chování příznivé k trestné činnosti. Ti se stávají určitými vzory, jež trestnou činnost provádějí a posilují. Tato interakce vede k tomu, že trestná činnost je vnímána jako přijatelná nebo alespoň ospravedlnitelná reakce.

Teorie **kontroly** vidí kriminalitu jako výsledek nedostatečné kontroly, a to jak ve formě nedostatku vnějších kontrolních mechanismů, tak v podobě nízké sebekontroly. Slabé kontrolování sebe sama umožňuje jedincům uspokojovat své potřeby a touhy prostřednictvím trestné činnosti, která se jim jeví jako nejefektivnější způsob dosažení cílů.

Teorie **označování** potvrzuje, že osoby, které jsou označeny jako "delikventi", jsou často stigmatizovány a je s nimi ostatními zacházeno tvrdě. Toto zacházení zvyšuje pravděpodobnost dalšího páchaní trestné činnosti tím, že zvyšuje napětí, snižuje kontrolu označeného jedince, posiluje sociální učení trestného chování (protože označované osoby jsou nuceny spojovat se s dalšími delikventy) a přispívá k formování delikventního sebeobrazu.

Všechny výše zmíněné teorie jsou rovněž využívány k vysvětlení vzorců kriminality během životního cyklu, zejména vzorců omezených na adolescenci a trvajících po celý život. Většina jedinců zvyšuje svou úroveň trestné činnosti během adolescence, protože biologické a sociální změny spojené s touto fází vedou k nárůstu napětí, snížení kontroly a zvýšení sociálního učení pro trestnou činnost. Například zvýšená autonomie, kterou adolescenti získávají, vede ke snížení přímé kontroly a zvýšení asociace s delikventními vrstevníky. Malé procento jedinců se pak dopouští vysoké míry trestné činnosti po většinu svého života. Toto se děje, protože již v raném věku zažívají a vyrůstají v nepříjemném rodinném prostředí a vyvíjejí či osvojují se jim vlastnosti, jako je podrážděnost a nízká sebekontrola.

Zmíněné teorie jsou rovněž používány k popisu situací nejvhodnějších pro provádění trestné činnosti. Kriminalita je zejména pravděpodobnější, když je jedinec provokován ostatními lidmi (jakožto zdrojem napětí), a urážky, hrozby a útoky poskytují příznivé podmínky pro trestnou činnost (Agnew; Brezina, 2018, s. 341-342).

1.3 Charakteristické osobnostní znaky

V praxi se setkáváme s řadou pokusů charakterizovat osobnost delikventů a nositelů kriminálního chování jistými zvláštnostmi osobnosti či psychiky. Jde spíše o posouzení odlišností od „běžné“ populace, jednotný model osobnosti neexistuje. Nicméně lze u delikventní populace nalézt obecnější znaky.

Pozorujeme několik typických znaků **osobnostní charakteristiky**:

- Většina delikventů dovede o svém cíli a jeho dosažitelnosti logicky uvažovat, nejsou ale schopni připustit si následky, chybí jim zpětná vazba. V tomto případě trest nenese dostatečnou informační hodnotu.
- Špatně vyvinutá oblast prožívání vede k emoční nestabilitě, afektu, impulzivitě, agresi. S tím souvisí také emoční oploštělost, nižší míra empatie a citová chladnost, což vede k absenci pocitu viny a k lhostejnosti nejen vůči ostatním, ale také své vlastní budoucnosti.
- Svě chování se snaží ospravedlňovat, obranným mechanismem je rovněž sebepoškození.

Američtí forenzní psychologové Walters a White (1989) předložili následující multifaktoriální model primárních **kognitivních charakteristik**:

- Jedinec má tendenci ospravedlňovat své kriminální chování, jde především o racionalizaci.
- Chybí mu obava z následků plánovaného jednání, činu. Orientuje se na okamžitý zážitek bez zvažování důsledků vlastního počínání.
- Pocit privilegovanosti, orientace na vlastní moc – rozdělení lidí na silné a slabé vede k možnosti ovládat druhé.
- Delikvent má sklon k povrchním citovým vztahům, vyjadřuje své pocity tak, že klame sám sobě a věří, že jsou jeho činy dobré z důvodů extrémní sebedůvěry. Diskontinuita se vyskytuje také v uvažování a neschopnosti trvalého názoru

Je však důležité zdůraznit, že tyto znaky nemusí být vždy přítomny u všech delikventů a že ne každý jedinec s těmito znaky se stane delikventem. Kriminální chování je komplexní jev, ovlivněný mnoha faktory, včetně sociálního prostředí, životních okolností a individuálních charakteristik. Navíc, při hodnocení osobnostních rysů delikventů je důležité vzít v úvahu, že diagnostika a posouzení osobnosti je náročný proces, který vyžaduje komplexní a profesionální přístup. Je nutné se spoléhat na přesné a ověřené metody, jako jsou psychologické testy, rozhovory a další diagnostické nástroje, které provádějí odborníci v oblasti psychologie a kriminologie (Blažek, Fischer, Škoda, 2019, s. 21-25).

1. 4 Přehled kriminality mládeže

V níže uvedené tabulce se zaměřujeme na různé případy kriminality spáchané dětmi a mládeží. Tyto informace jsou veřejně dostupné na webových stránkách Policie ČR, která pravidelně vydává statistické přehledy za jednotlivé roky, a dokonce i měsíce. Po studiu těchto dat jsem zjistil/a, že není nezbytné srovnávat čísla z krátkých časových úseků, jako je jeden nebo dva roky. Časové rozestupy mezi obdobími jsou pětileté, začínáme nejnovějším rokem 2022, poté pokračujeme rokem 2017 a končíme rokem 2012.

Spáchaný skutek	Rok 2022			Rok 2017			Rok 2012		
	Spácháno nezletilým (1-14)	Spácháno mladistvým (15-17)	Spácháno dětmi (1-17 let)*	Spácháno nezletilým (1-14)	Spácháno mladistvým (15-17)	Spácháno dětmi (1-17 let)	Spácháno nezletilým (1-14)	Spácháno mladistvým (15-17)	Spácháno dětmi (1-17 let)*
Vraždy	3	4	7	0	7	7	2	2	4
Násilná kriminalita	333	431	701	273	467	705	266	829	1 153
Mravnostní kriminalita	279	285	564	155	252	407	122	198	315
Krádeže vloupáním	92	178	244	145	384	485	229	1 105	1 249
Krádeže prosté	181	360	506	229	588	777	337	1 334	1 624
Ostatní majetková kriminalita	138	191	310	117	163	269	neuveдено		
Majetková kriminalita	411	729	1 060	491	1 135	1 531	649	2 605	3 113
Ostatní kriminalita	485	512	1 060	277	573	831	232	733	947
Hospodářská kriminalita	16	25	41	41	144	183	45	198	238
Vojenské a protiústavní činy	0	2	2	0	0	0	0	0	0
Celkem	1 938	2 717	4 495	1 728	3 713	5 195	1 882	7 004	8 643
Z toho:									
Obecná kriminalita	1 508	2 057	3 385	1 196	2 427	3 474	1 369	4 365	5 528
Zbývající kriminalita	24	62	85	36	65	101	49	150	197

Tabulka č. 1: Skutky spáchané dětmi a mladistvými v letech 2022, 2017 a 2012

V tabulce jsou zřejmá zajímavá čísla týkající se skutků spáchaných dětmi a mládeží. První pozoruhodný fakt je téměř poloviční pokles v případech spáchaných dětmi ve věkovém rozmezí 1-17 let. V roce 2012 bylo evidováno téměř 9 000 případů, zatímco v roce 2022 je evidováno "pouze" necelých 4 500 případů. Pro účely diplomové práce je také zajímavý celkový počet skutků spáchaných mladistvými ve věku 15-17 let. Podle statistik klesl celkový počet skutků o 61 % mezi roky 2012 a 2022. Naopak u nezletilých pachatelů se tento počet zvýšil o 3 %. Lze předpokládat, že tento trend bude nadále pokračovat a čísla budou nadále klesat. Nejčastější oblastí skutků spáchaných dětmi a mládeží je majetková kriminalita, která se ve všech sledovaných obdobích vyskytuje nejčastěji. Stojí za zmínku, že v roce 2012 byla majetková kriminalita spáchána mladistvými téměř třikrát častěji než v roce 2022.

Pokud se zaměříme pouze na skutky spáchané mladistvými, největší pokles je patrný u krádeží provedených vloupáním. Jedinou kategorií, která vykazuje zvýšený trend ve všech třech obdobích, je mravnostní kriminalita. U mladistvých došlo k nárůstu zhruba o 44 % mezi roky 2012 a 2022. V roce 2012 bylo zaznamenáno téměř 200 případů, nejvyšší nárůst proběhl do roku 2017 s 252 případy, a v roce 2022 bylo evidováno 285 případů. Celkový počet skutků spáchaných dětmi v této kategorii vzrostl z 315 v roce 2012 na úžasných 564 v roce 2022. Mravnostní kriminalita zahrnuje případy, které ohrožují důstojnost oběti v sexuální oblasti a svobodu rozhodování v oblasti pohlavního života, jako je znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, svádění k pohlavnímu styku, zneužití k výrobě pornografie a další. Příčiny tohoto nárůstu mohou spočívat v rozšíření moderních technologií, které umožňují snadný přístup k citlivým informacím a vytvářejí pocit moci. V oblasti vraždy je nejméně zaznamenáno skutků, přičemž v roce 2022 a 2017 bylo zaznamenáno celkem 7 případů, a ve třetím sledovaném roce bylo o 3 skutky méně. Obrovský pokles je také patrný u hospodářské kriminality, která zahrnuje trestné činy související s daněmi a poplatky, účetnictvím, paděláním peněz, šeků a platebních karet, korupcí a legalizací výnosů z trestné činnosti. Tento pokles může být způsoben lepším zabezpečením bankovek a náročností procesu spojeného s těmito trestnými činy (Statistické přehledy kriminality, 2012, 2017, 2022).

2. Faktory ovlivňující vznik kriminality

Lidé se sdružují odjakživa, a to v různých podobách. Člověk je sociálně založená bytost, bytí mezi lidmi mu přidává na kvalitě života, naopak samota ubírá (Novotná, 2008, s. 33). Náš život se odehrává především v sociálních skupinách, které vznikají spontánně. Toto seskupení vzniká především na základě společného zájmu členů. Při společném jednání na sebe jednotliví příslušníci berou skupinovou identitu, v extrémních případech může dojít ke ztrátě sám sebe (Novotná, 2008, s. 42).

Před vymezením konkrétních sociálních prostředí je nutné zmínit termín **socializace**. Jak je výše zmíněno, člověk je přirozeně bytost společenská, avšak pravidla lidského soužití mu nebyla vrozená a musí si je sám osvojit. Vzhledem k dynamice společnosti je tento proces takřka celoživotní záležitostí. Pomyslného cíle socializace dosáhneme na prahu dospělosti, nicméně ze začátku života potřebujeme zhruba 20 let⁵. Socializace probíhá mezi lidmi, hovoříme o sociální interakci. Nejvýznamnější roli pro jedince má primární sociální skupina, ve které se socializuje a uspokojuje většinu potřeb (Novotná, 2008, s. 115). V průběhu socializace přikládáme jednotlivým okolnostem svého života určitý význam a důležitost, čímž se vytváří hierarchicky uspořádaný soubor hodnot. Na základě toho se vytvářejí i jednotlivé postoje, které mají tři složky – kognitivní, emotivní, konativní. Pokud jsou všechny kategorie v souladu, mluvíme o konzistentním postoji. Opakem je postoj nekonzistentní, který lze snáze změnit. Z těchto hodnot a postojů vychází naše jednání, které je zpravidla pozorovatelného charakteru (Novotná, 2008, s. 118-121).

2.1 Rodina

Definice pojmu rodina je nespočet. Autoři se v jednotlivých charakteristikách nepatrně liší, nicméně jádro zůstává stejné, shodují se na faktu, že je rodina nejvýraznější a nejpodstatnější složkou vývoje osobnosti dítěte.

„Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.“ (Hartl, Hartlová, s. 504)

⁵ Opodstatněnost této věkové hranice prokázala řada sociálních výzkumů.

„Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.“ (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 37).

„Rodina jako základní mikroprostředí dítěti zprostředkovává v rámci sociálního učení hodnotové vzory a vzorce chování, které mu následně usnadňují sociální interakci a navazování pozitivních sociálních vztahů.“ (Firstová, 2014, s. 62).

Dle Matouška a Pazlarové v současné době zastává rodina především tři funkce⁶. Mluvíme v první řadě o podporování socializace, jinými slovy výchovu dětí. Nezastupitelné místo má ve vztahové podpoře dospělých lidí. Rodina by dále také měla zajišťovat ekonomickou podporu všech jejích členů. Nutno podotknout, že ekonomická situace nemálo ovlivňuje stabilitu rodiny, do jisté míry s finančním zajištěním souvisí i seberealizace jednotlivých členů. Problém pak může nastat při nezaměstnanosti jednoho ze členů. Vznikají nejen ekonomické, ale i sociálně psychologické potíže, které v rámci etiologie sociální deviace sehrávají významnou úlohu zejména u mladé generace (Firstová, 2014, s. 64).

Mezi často zmiňované funkce patří:

1. Biologicko-reprodukční funkce

Rodina je základem reprodukce a přenosu genetického materiálu z generace na generaci.

2. Socializačně-výchovná funkce

Rodina by měla dítěti poskytovat vzory správného chování, učit ho sociálním rolím a hodnotám a připravovat ho na fungování ve společnosti.

3. Ochranná funkce

Rodina má za úkol chránit své členy a poskytovat jim fyzickou, emocionální a psychologickou ochranu před vnějšími hrozbami a stresovými situacemi.

4. Emocionální funkce

Rodina by měla poskytovat emocionální podporu a péči svým členům, vytvářet prostor pro projevení emocí, budovat důvěru a posilovat pouta mezi jednotlivými členy.

5. Ekonomická funkce

⁶ V západních civilizacích.

Rodina je zodpovědná za poskytování materiálních zdrojů a zajištění základních potřeb svých členů, jako je jídlo, bydlení, oblečení a další.

6. Relaxační funkce

Rodina by měla být místem, kde si jedinec může odpočinout, relaxovat a trávit čas s blízkými lidmi, vykonávat společné aktivity a těšit se ze společného sdílení radostí a zážitků (Havinger, Havingerová, s. 31).

Raná fáze výzkumu delikvence mládeže kladla velký důraz na socioekonomické postavení rodiny. Kriminalita byla připisována především chlapcům z nižší vrstvy. Pozdější kritici požadovali přehodnocení tohoto poznatku a zaměření pozornosti i na delikty jednotlivců střední a vyšší vrstvy. Postupem času nebyla pozornost poutána pouze na charakteristiku rodiny, do popředí se dostaly vztahy v rodině a obecně styl výchovy (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s 74).

2. 1. 1 Pojetí rodiny dříve a dnes

Stejně jako v celé společnosti, i v pojetí a fungování rodiny dochází ke změnám. V rodině jako takové za posledních čtyřicet let došlo k mnoha reorganizacím: klesá sňatečnost, což vede i k vyššímu počtu nemanželských dětí, klesá porodnost, zvyšuje se věk při vstupu do manželství, stoupá počet samoživitelů, rodiny se zmenšují apod. (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 38). Společnost je orientovaná na ekonomickou prosperitu, ceněno je tedy především to, co přináší zisky. Jedinec je silně orientován na budování úspěchu a moci, bohužel v tomto ohledu se založení rodiny často stává „brzdou“ bránící v rozkvětu jedince (Firstová, 2014, s. 63). Zvláště bych vyzdvihla stále zvedající se počet rozvodů, což může mít radikální vliv na psychický vývoj dítěte, který tuto změnu samozřejmě vnímá. Ženy mají vyšší zájem o emancipaci, stojí více o kariérní růst ještě, než příjmovou roli hospodyně a vychovatelky dětí. Což se spolu s (tradičně) nízkou ochotou mužů participace na výchově dostává do konfliktu s potřebami dítěte (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 38).

Co bylo dříve tradicí a pojátkem pro „spokojenou rodinu“ ztrácí dnes na významu. Mezi generacemi postupně mizí předávání dědičných titulů, privilegií či podniků. Celoživotní záležitostí se stalo vzdělání, jehož předání má nyní velkou hodnotu, s tím ale přichází tlak ze strany rodičů. Oproti dříve nastavenému respektu vůči autoritě je kladen důraz spíše na individuální svobodu, možnost volby, osobní rozvoj a sebeuplatnění. Nejen tyto faktory

vedou k tomu, že rodičovství pomalu budeme moci nahradit spíše slovem partnerství. Nefunkčních rodin tak stále přibývá a zvyšuje se důraz na to, aby jejich funkce přebíraly státní orgány, případně jiné subjekty (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 40).

2. 1. 2 Rodinné vazby

V teoriích kriminálního chování mládeže představuje rodina jeden z významných kriminogenních faktorů, které silně podmiňují vznik a existenci sociálně deviantních projevů chování (Firstová, 2014, s. 61). Rodiče zajišťují řádnou socializaci dítěte, přenos zásadních hodnot a norem společnosti. Rodič by tak měl na své děti dohlížet a motivovat je k žádoucímu chování (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 74). Lze předpokládat, že dítě, které má pevnou vazbu s rodinou je více „ohleduplné“ a zvaží důsledky svého chování v případě delikventního chování. Jinými slovy objeví silnější zábrany než jedinci s absencí této sociální vazby (Firstová, 2014, s. 62). Ovšem vliv rodiny s přibývajícím věkem slábne a tuto roli přebírají především vrstevnické skupiny, s nimiž se jedinec identifikuje (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 74).

Dítě potřebuje, aby výchova probíhala čitelně a pravidla byla jasně nastavena a především stálá. Za stejný skutek by měl být tedy potrestán stejně dnes, ale i za týden. Ve chvíli, kdy by rodič nechal čin bez povšimnutí, dítě znejistí a může docházet k nežádoucím projevům (lhaní, záškoláctví až samotná delikventní činnost) (Firstová, 2014, s. 68). Nedostatek společně stráveného času rodiče dětem kompenzují neúměrnými materiálními statky, volnější výchovou či placenými aktivitami ve volném čase například v prestižních klubech. V mnoha případech jsou silně vedeny k sebeprosazování a jsou orientovány na moc a úspěch (Firstová, 2014, s. 64).

Vyrůstání v **neúplné rodině** bývá často považováno odborníky za rizikové z hlediska různých sociálních deviací. Dítě postrádá vzor, který by shledával ve zdravém partnerském vztahu. V některých případech dochází k přenosu kompetencí z chybějícího partnera na dítě, které, díky zvýšeným nárokům a povinnostem na něj, dospěje předčasně (Firstová, 2014, s. 73).

V návaznosti na podoby současných rodin je nutno zmínit tzv. **partnerské rodiny**, které se zdánlivě podobají úplným. Rozdíl však spočívá v tom, že absentuje formální potvrzení svazku, což souvisí s určitou potřebou partnerů snažících se o zachování si jisté míry svobody. V důsledku liberálnějšího přístupu k výchově a přesouvání zodpovědnosti za rozhodování

na dítě dochází k vnitřní nejistotě, protože je to v mnoha případech v rozporu s jeho úrovní osobní zralosti (Fistová, 2014, s. 74).

Ve chvíli, kdy do rodiny přichází nový člen, mluvíme o **rodině doplněné**. Příchozí partner může mít své zkušenosti a představy o výchově nekorespondující s těmi dosavadními stávajícího rodiče. Tyto rozdíly se tak mohou stát zdrojem mnoha konfliktů a nedorozumění, které však zasahují i samotného potomka. Důležité je si vzájemně vyjasnit role, postupy a formy péče, aby se dítě necítilo ohrožené a nemělo to negativní vliv na jeho psychosociální vývoj. Nový člen rodiny bohužel ztělesňuje v některých případech náročnou situaci, ve které dítě často jedná zkratovitě, negativisticky až provokativně, s čímž je nutno počítat (Novotný, Zapletal a kol., 2008, s. 471).

Mezi další rizikové situace řadíme také **špatné soužití rodičů**, kteří jsou neustále v nějakém konfliktu. Svého potomka tím často vystavují hádkám až násilným projevům. Tyto sociálně nepřijatelné situace negativně ovlivňují postavení rodiny v komunitě, což pociťuje mezi vrstevníky i samotné dítě. Čelí výsměchu a ocitne se na okraji či mimo svou vrstevnickou skupinu. Mnohdy usiluje o dosažení lepšího postavení, přízně, respektu či po pouhé pozornosti, které však chce dosáhnout prostřednictvím jakýchkoli prostředků, i za cenu delikventního chování. Riziko představuje členství v různých problémových partách, ve které dochází k nastartování kriminální dráhy jedince (Černíková a kol., 2002, s. 11).

2. 1. 3 Faktory v rodině podporující delikvenci

Nutno podotknout, že pokud dítě je dítě vystaveno některému z níže uvedených rizik, neznamená to, že tím bude výrazně postiženo. Pokud však tyto faktory působí delší dobu, intenzivně, případně více najednou, nastává zde velké riziko vzniku poruchy (Fistová, 2014, s. 78).

Vágnerová vymezuje několik možných rizik vyskytujících se v rodinném prostředí. Rodiče mohou být **anomální osobnosti**, což znamená že nejsou zcela schopni plnit svou rodičovskou roli. Do této kategorie spadají jedinci trpící poruchou osobnosti, s různými typy závislostí či emočně chladní. Děti se dostávají pod obrovský tlak, protože jim rodiče, trpící těmito problémy, nejsou schopni poskytnout dostatečnou péči a výchovu. Dostávají se často

na pokraj zájmu, jsou deprimované, zanedbávané a často postižené syndromem CAN⁷. Kvalita zázemí ovlivňuje proces socializace, a to jak v kladném, tak i záporném slova smyslu. Dítě se učí především nápodobou. Pokud čelí nevhodným vzorům, nachází se v rizikovém prostředí, které může silně ovlivnit jeho následnou protispolečenskou činnost (Fistová, 2014, s. 68).

Sounáležitost rodiny je velice důležitým činitelem v souvislosti s osobním vyzríváním. K narušení dochází při **špatných bytových podmínkách**, kdy v bytech často žije mnoho lidí. Jednotliví členové ztrácejí soukromí a dochází často ke konfliktům. V tu chvíli se dítě stává spíše přítěží, nemá dostatek pozornosti či lásky, což vede k jeho frustraci a může opět vést v různé projevy sociální deprivace (Černíková a kol., 2002, s. 11).

Ke statisticky zvýšenému výskytu sociálně deviantního jednání dochází u jedinců z rodin, které trpí **špatnou ekonomickou situací**. Obvykle jsou závislí pouze na sociálních dávkách. Dítěti se formuje lhostejný až odmítavý postoj ke konvekčním společenským normám a hodnotám (Fistová, 2014, s. 78).

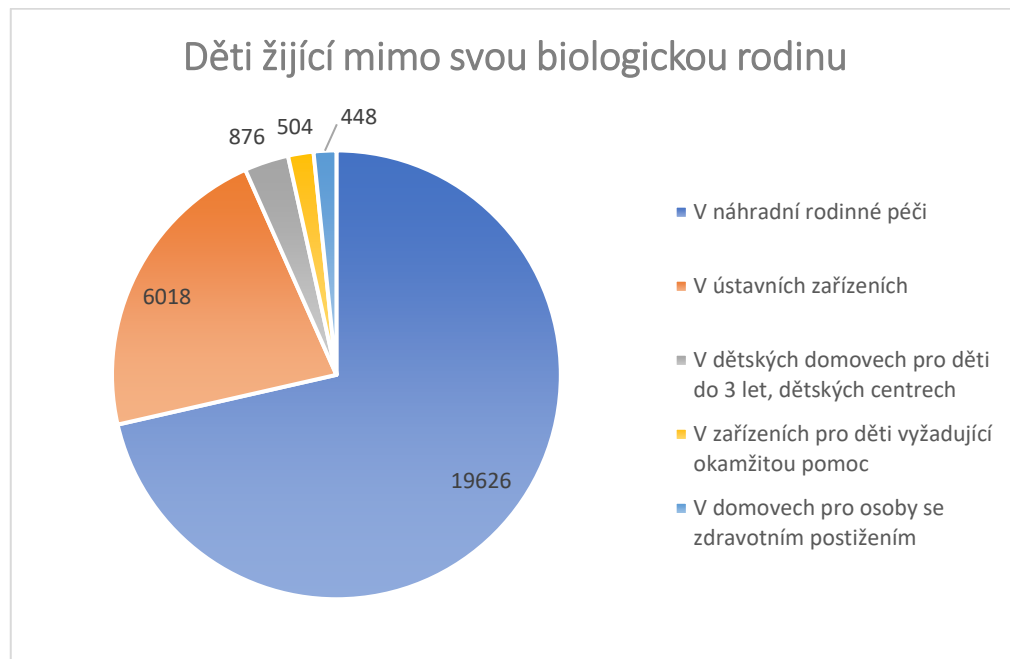
Děti, které **rodinné prostředí vůbec nepoznaly** tvoří v této souvislosti zvláštní kategorii. Vychovávány byly v kolektivních institucionálních zařízeních a obvykle prošly nejedním náhradním domovem. To přirozeně vede k deprimovanosti. Mají nejen oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení, ale ztrácí také smysl pro realitu mimo ústav. Jejich delikventní chování může být někdy projevem naivity a „vrstevnického“ vidění světa, které doposud neměly možnost korigovat. Dalo by se říci, že je jednodušší adaptace na ústav s přesně zavedeným systémem než na samostatný život. Tím pádem mohou nevědomky upřednostňovat žití ve vazbě či vězení před „náročným“ životem na svobodě, který je pro ně nekontrolovatelný (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 43).

Bohužel stoupá četnost poruchového chování i u dětí žijících v úplné a zdánlivě funkční rodině. Patologie rodinných vztahů se tedy nevyhýbá ani úplným rodinám. Nedostatek životního smyslu a cíle či třeba „obyčejná“ nuda může negativně ovlivnit dítě, kterému chybí dostatek pozitivních vzorů. V opačném případě může dojít k sociálně deviantním projevům včetně kriminality (Matoušek, 1996, s. 19).

⁷ Zkratka pochází z termínu Child Abuse and Neglect, zjednodušeně překládáme jako syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte (Syndrom CAN, 2012).

Další specifickou kategorií představující zdroj obav jsou **teenageři, které se stávají rodičem**. Studie porovnávala matky, které porodily ve věku 17 let a méně, s matkami, které poprvé porodily ve věku 20 nebo 21 let⁸. I po zohlednění dalších vedlejších faktorů (etnicita, životní úroveň) bylo zjištěno, že teenage matky dosáhly méně kvalitního života (nižší, velké rodiny, staly se samoživitelkami, častěji žily v chudobě a pobíraly sociální podporu).

Dále bylo zjištěno, že se děti těchto matek pravděpodobněji narodily předčasně, s nízkou porodní hmotností – což zvyšuje sklon k podrážděnosti a nízké sebekontrolě. Jejich potomci jsou také častěji fyzicky zneužívány, zanedbávány nebo opuštěny, mají nedostatečný dohled, což způsobuje problémy ve škole. Také se oni samy se stávají matkami v raném věku. S ohledem na tato zjištění by se očekávalo, že děti mladých matek budou více delikventní, což potvrzují i samotná data. Oproti tomu teenage otcové nezískali tolik pozornosti ve výzkumu, i když nedávné studie naznačují, že delikventi mají mnohem větší pravděpodobnost stát se teenage otci než ne-delikventi. Dále výzkum naznačuje, že míra delikvence je často zvýšena až po narození dítěte, otcové často projevují silnou touhu finančně přispět k blahobytu svých dětí, ale kvůli svému věku a nedostatku vzdělání či pracovních dovedností mají omezené možnosti legálního zaměstnání. V důsledku toho se někteří upínají k prodeji drog nebo jiným nelegálním zdrojům příjmů (Agnew; Brezina, 2018, s. 261).

Graf č. 1: Děti žijící mimo svou biologickou rodinu

⁸ Což je o 2-3 roky mladší než průměrný věk prvorodiček v USA.

Dalo by se říct, že počet dětí umístěných v ústavních zařízeních rok od roku klesá, i když pomalu. Nejnovější dostupné údaje, které se mi podařilo vyhledat, pocházejí z konce roku 2018, ale pro účely diskuse budou tyto čísla dostatečná, protože se předpokládá, že se od té doby nezměnila tak rapidně. Z dat je patrné, že největší počet dětí se nachází v náhradní rodinné péči, zatímco necelá čtvrtina pobývá v ústavních zařízeních a méně než 2 000 dětí je umístěno v zařízeních pro děti do 3 let, které potřebují okamžitou pomoc nebo speciální zdravotní péči. Zajímavým faktem je, že od roku 2012 stoupá počet dětí v náhradní rodinné péči. V roce 2012 bylo poskytnuto domovům pro děti celkem 155 527 dětí, což je téměř o 40 000 více než v roce 2018 (Virtuální knihovna NRP, 2018).

2. 2 Školní prostředí

Škola pro dítě představuje významnou sociální skupinu. Její pravidla jednání zasahují aktéra hlouběji, než si je ochoten připustit. V této společnosti přijímá skupinové hodnoty a postoje. Ve chvíli, kdy se po nějaký časový úsek účastní skupinového života, je touto zkušeností poznamenán. Dalo by se říci, že spoluvytváří osobnosti členů (Novotná, 2008, s. 158).

Příchod do školy může být pro dítě náročný, protože ztrácí výlučné postavení, které doteď v rodině mělo. Přizpůsobuje se novému životnímu rytmu. V této instituci je jeden z mnoha a především se od něj žádá ukáznění. Učitel se stává autoritou konkurující dosavadní největší autoritě rodičů, později také vrstevníků. Žáci na základě vzájemných vztahů vytvářejí „subkulturu“⁹ ve třídě vyznačující se spolčenými znaky. Nejen díky jisté neangažovanosti učitele může v některých případech dojít ke vzniku jednotlivých podskupin – zárodkem asociálních part. Sám učitel může nevědomky svým chováním agresorům označit jedince, vůči kterému později vznikne šikana. Vyšší riziko sociálního selhání mají děti (či podskupiny) se špatným prospěchem, s vyšším potenciálem agresivity nebo s vlastní subkulturou fungující mimo vliv učitele a školy. Tato subkultura je napojena na potenciálně asociální vlivy (herny, zdroj alkoholu či drog, kriminální gangy apod.) (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 76).

⁹ Pravidelně a přirozeně dochází k rozdělení na dívky a hochy.

2. 2. 1 Důvody projevu kriminálního chování ve oblasti vzdělávání

Úvahy o příčinách kriminálního chování se začínají zaměřovat na rodinu a vzdělávací systém. Výskyt kriminality u mládeže často souvisí s nedostatečným vzděláním, především nedokončením základního vzdělání, nezaměstnaností a finanční tísni. Tyto faktory se navzájem ovlivňují. Vyšší úroveň vzdělání zvyšuje adaptabilitu jedince na měnící se požadavky trhu práce. Existuje větší pravděpodobnost, že jedinec s lepším sociálním kapitálem bude uplatněn v lépe placených profesích, zatímco jedinec s nižším sociálním kapitálem se často ocitá ve školách, které je připravují na méně prestižní povolání. Vyšší míra kriminality mezi mládeží je častá v sociálně znevýhodněných vrstvách společnosti (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 68).

Existuje tedy mnoho vnitřních a vnějších vlivů, které mohou podpořit výskyt nežádoucího chování na školní půdě. Níže uvedu jednotlivé případy v bodech.

1. Nízký akademický výkon

Mladiství delikventi mají větší pravděpodobnost horších známek a celkového prospěchu. Také mají větší pravděpodobnost zařazení do speciálních vzdělávacích tříd nebo na neakademickou dráhu a opakování ročníku. Přehled výzkumu v této oblasti dospěl k závěru, že děti se špatnými akademickými výsledky (známky číslované jako 4 a horší) mají dvojnásobně vyšší šanci se zapojit do delikventního chování než děti s dobrými akademickými výsledky (známky 3 nebo vyšší).

2. Malá angažovanost ve škole

Delikventi mají menší pravděpodobnost účasti na školních aktivitách. Věnují méně času domácím úkolům a jsou méně zapojeni do mimoškolních aktivit.

3. Nízké pouto ke škole

U delikventů se častěji vyskytuje nelibost školy a pocitu, že škola pro ně není důležitá. Častěji projevují, že se jim škola nelíbí, stěžují si na omezení, které v ní mají. Učení je pro ně nudné, považují ho za ztrátu času a raději by byli jinde.

4. Špatné vztahy s učiteli

Tito žáci spíše vyjadřují nelibost k učitelům a mají s nimi napjaté vztahy. Například mají větší pravděpodobnost vyjádřit svůj názor takovým způsobem, že učitelé často ztrácí nervy, mají negativní poznámky a hovoří s despektem ke studentům.

5. Nízké vzdělávací/zaměstnanecké cíle

Delikventi mají nižší vzdělávací a následné zaměstnanecké cíle. Mají menší touhu po vzdělání než ne-delikventi a vlastně i oni sami očekávají dosažení nižšího stupně vzdělání.

6. Opouštění školy

Delikventi mají větší pravděpodobnost k dřívějšímu opuštění školy.

7. Porušování školních pravidel

Nakonec mají delikventi větší tendence k porušování těchto pravidel školy. Zejména mají větší pravděpodobnost zameškání hodin, vyskytuje se tedy vysoká či neomluvená absence a porušování ostatních pravidel (Agnew, Brezina, 2018, s. 276).

Sama škola může bránit vývoji směrem ke kriminalitě reakcí na zjištěné asociální chování žáků. Vyšetřování a následně udělené sankce jsou pro všechny děti zprávou o tom, že se ve škole vyskytují jasně nastavena pravidla, která se musí dodržovat (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 76). Tato instituce tedy vede žáky ke konformitě, kromě vzdělávání se podílí i na jejich výchově. Na druhou stranu se právě na tomto místě často delikvence realizuje. Nejen z toho důvodu, že zde tráví žáci velké množství času, škola může nevědomky přímo vytvářet podmínky návodné k delikvenci. K té dochází ve chvíli, kdy se vhodná oběť setká s motivovaným pachatelem za absence strážce. Kořen delikvence je ve frustraci či napětí – žákovi se nedaří zvládat školní látku, a tak hledá alternativní způsoby seberealizace (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 89-90).

2. 2. 2 Záškoláctví

„Úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku.“

Jedná se o nejklaštější poruchu chování, absence ve škole není omluvena rodiči či lékařem. Záškoláctví představuje jeden z nejdůležitějších problémů základních i středních škol. Právě kvůli němu žáci neukončí řádně základní školu. Existuje několik možných příčin záškoláctví, a to jak vnitřních, tak vnějších.

Vnitřní faktory zahrnují:

1. Strach nebo úzkost ze školy

Někteří žáci mohou mít negativní zkušenosti ve škole, například šikanu, špatné vztahy s učiteli nebo náročné školní prostředí. To může vést k obavám nebo dokonce fyzickým příznakům, které brání žákovi v řádné docházce do školy.

2. Nechuť k práci

Někteří žáci mohou mít nízkou motivaci nebo zájem o vzdělávání a považovat školní povinnosti za nudné nebo nezajímavé. Proto se snaží o vyhnutí se školnímu prostředí.

Vnější faktory zahrnují:

1. Rodinné problémy

Rodinné konflikty, rozvod, zneužívání nebo jiné obtížné životní podmínky mohou mít vliv na docházku žáka do školy. Nedostatek podpory nebo zapojení rodičů také může přispět k záškoláctví.

2. Sociální vlivy

Někteří žáci se mohou nechtít přizpůsobovat školnímu kolektivu, cítit se izolovaní nebo být ovlivněni negativními vlivy svých vrstevníků, což může vést k neúčasti ve škole.

3. Školní prostředí

Některé školy mohou mít problematické vztahy mezi žáky a učiteli, nedostatečnou podporu pro žáky s potřebami nebo nedostatečně motivující učební prostředí, což může také přispět k záškoláctví.

Existují dva typy záškoláctví, první může mít impulzivní charakter, kdy jedinec předem odchod neplánuje, ale nepromyšleně odejde v průběhu vyučování. O druhém mluvíme jako o účelovém a objevuje se většinou ve chvíli, kdy se jedinec chce vyhnout povinnosti, či osobě (Martínek, 2009, s. 97).

2. 3 Rozvoj kriminálního chování ve volném čase

Vnímám obrovský rozdíl mezi způsobem trávení volného času dříve a dnes. Dříve, kdy technologie nebyly tak rozšířené, bylo běžné trávit volný čas venku s kamarády, hraním her, sportováním a podobně. Děti a mládež se více spoléhaly na fyzickou aktivitu a interakce tváří v tvář. Tyto aktivity mohly mít pozitivní vliv na sebevědomí a sociální dovednosti. Dnes jsou technologie neustále dostupné a mnoho lidí tráví čas na sociálních sítích, sledováním videí, hraním her nebo používáním chytrých telefonů a tabletů. Tato digitalizace a konstantní připojenost k internetu může mít negativní dopad. Bohužel se často se srovnáváme s ostatními lidmi na základě jejich příspěvků na sociálních sítích a obrazových standardů prezentovaných on-line. Někdy může dojít k pocitu nedostatečnosti, pokud se cítíme nepřitažliví nebo nedosahujeme stejného úspěchu jako ostatní.

Volný čas je období, ve kterém se dobrovolně věnujeme aktivitám, které máme rádi, které nás baví, uspokojují a přinášejí radost a uvolnění. Naopak do povinností zahrnujeme ostatní činnosti, které musíme vykonávat bez ohledu na naši vůli. Důležité je si uvědomit, že mezi povinnostmi a volným časem neexistuje pevná hranice a tyto sféry jsou velmi individuální. To, co jedna osoba vnímá jako povinnost, může být pro jinou osobu zábavou a naopak.

Existují dva přístupy k chápání volného času, které uvádí Vážanský:

1. Negativní pojetí

Volný čas v tomto smyslu představuje zbývající čas po splnění pracovních nebo studijních povinností, úkolech v domácnosti a uspokojení základních fyziologických potřeb.

1. Pozitivní pojetí

Volný čas se charakterizuje jako časový prostor, ve kterém má jedinec skutečnou svobodu. Je to doba, ve které se může nezávisle na povinnostech volně realizovat a dělat věci, ke kterým není nucen a není ani to ani podvědomě (Vážanský, 2001, s. 30).

2.3.1 Vrstevnická skupina

Jak se mladiství dostávají do adolescence, skupina vrstevníků začíná zaujímat centrální místo v jejich životech. Adolescenti tráví s vrstevníky mnohem více času, přikládají větší důležitost svým vrstevníkům a jsou silněji ovlivněni svými vrstevníky (Agnew; Brezina, 2018, s. 290). Oslabování rodičovského vlivu a navazování nových sociálních kontaktů s lidmi

stejného věku a zájmů je přirozená součást dospívání. Díky těmto změnám si jedinec utváří osobní identitu (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 113). Studie z roku 1996, založená na národně reprezentativním vzorku adolescentů, zjistila že 73 % všech delikventních jednání bylo spácháno ve skupině. Dále také 91 % všech vloupání a porušení alkoholových předpisů bylo spácháno ve skupině, 79 % všech přestupků s drogami, 71 % všech útoků, 60 % všech činů vandalství, 49 % všech přestupků nepřítomnosti ve škole a 44 % všech krádeží. Samozřejmě existuje mnoho dalších studií, kde vyjdou přirozené různé procentuální hodnoty, ale jednohlasně dojdou ke společnému závěru, a to, že většina delikventních činů je spáchána se skupinou vrstevníků (Agnew; Brezina, 2018, s. 290).

Dětem je ve skupině poskytována přiměřená míra podpory a vzájemně si vytyčují meze dovoleného chování, což některým jedincům vyrůstajícím bez rodičovského zájmu chybělo. Nejedná se však pouze o „neproblémové zázemí“. Patřit do takové skupiny může představovat stres i pro dítě vychované funkční rodinou, protože chce touto zkouškou obstát a být přijat skupinou. Vyšší, než v jakýchkoli jiných skupinách je nárok na konformitu. Zahrnuje způsob vyjadřování, ale udává i jistou normu (jak vypadat, jakou hudbu poslouchat) a přístup (ke škole, k rodičům, penězům, omamným látkám). Riziková mládež pocházející z dysfunkčních rodin vidí ve vrstevnické skupině a kladném přijetí větší důležitost než děti s dobrým rodinným zázemím. Toho může využít – nebo možná spíše zneužít vůdce party, který pod svým vlivem donutí nově příchozího vykonat nějaký vstupní rituál.¹⁰

Vliv delikventních kamarádů na individuální delikvenci potvrdilo několik dosavadních výzkumů. Většina těchto činů je páchána ve skupině, čas totiž tráví mimo domov, což poskytuje ideální příležitost k jejich uskutečnění (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 113). Takové party skoro vždy vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce, případně bydlí na jednom sídlišti. V této skupině pak dochází k vymknutí se běžným mechanismům sociální kontroly a vytvoření si vlastních hodnotových preferencí, což vede k vysoce autonomnímu chování. Méně časté je, že se „vymykají kontrole“ pouze v době svého volna (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 82).

Výzkum také naznačuje spojení mezi mladistvými angažovanými v problematickém chování a těmi, kteří projevují delikventní tendence, přičemž tato spojitost je částečně

¹⁰ V západních zemích může být běžným vstupním rituálem, do již delikventní skupiny, spáchání závažného trestného činu. V případě potřeby má šanci být vůdce či naopak může být ostatními vydírán oznámením jeho činu na policii.

vysvětlována sdílením podobných faktorů, jako jsou negativní rodinné zkušenosti. Dále se ukazuje, že samotná delikventnost má vliv na výběr delikventních vrstevníků. Jinými slovy, jedinci zapojení do delikventního chování mají větší pravděpodobnost, že si vyberou přátele s podobným chováním. Studie provedená Elliottem a Menardem v roce 1996 přinesla nové poznatky o vztahu mezi mladistvými angažovanými v problematickém chování a delikventností. Jejich výsledky ukazují, že přechod od mírného problematického chování k vážnějšímu obvykle probíhá následovně: (1) mladiství navazují přátelství s jedinci s mírným problematickým chováním, předtím, než sami projevují delikventní jednání; (2) toto přátelství s delikventními vrstevníky snižuje míru jejich problematického chování; (3) snížená míra problematického chování pak přitahuje více delikventních vrstevníků; (4) tato sociální skupina pak vede k vážnější delikventnosti a tak dále. Je důležité si uvědomit, že ne všichni mladiství vykazují vážnou delikventnost a někteří nemusí procházet těmito kroky v uvedeném pořadí. Samozřejmě existují jedinci, kteří se dopouštějí problematického chování i bez přítomnosti vrstevníků se stejnými tendencemi (Agnew; Brezina, 2018, s. 291).

2.3.2 Krádeže

Mladistvý, který vědomě a úmyslně odcizí nějaký předmět a v té chvíli si plně uvědomuje nesprávnost svého jednání, je považován za páchatele skutečné krádeže. Většinou se jedná o chování nezpůsobené psychiatrickým onemocněním, ale spíše je zde vliv prostředí, ve kterém dotyčné dítě vyrůstá, skupiny kamarádů či jeho nevýhodné postavení v kolektivu. Mladiství často ukradenými věcmi získávají lepší postavení mezi svými vrstevníky (Martínek, 2009, s. 96).

Skupina mladistvých tráví čas v hernách nebo na diskotékách a náhle se nemohou těmito způsoby zábavy uživit. Začínají tedy se zajišťováním drobnými krádežemi, které se však mohou postupně vyvinout v organizované a plánované akce s využitím překupníků (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 82). Mezi časté krádeže mladistvých patří krádeže jízdních kol, automobilů a alkoholu. Motivací především je touha předvést se před ostatními kamarády nebo jedinci s poruchou chování a protispolečenskými rysy (Martínek, 2009, s. 96).

2.3.3 Mediální násilí

Mediální násilí je považováno za jednu z nejzávažnějších příčin agresivního chování u dětí a mládeže. Média mají obrovskou moc ovlivňovat myšlení, jednání a emocionální prožívání lidí. Skrze televizi je možné manipulovat s informacemi, zjednodušovat realitu a jednostranně prosazovat určité názory. Děti mají omezenou schopnost rozlišovat mezi tím, co je skutečné a co je fikce, a proto agresivní chování zobrazené v televizi může sloužit jako vzor, který je vhodný k napodobení. Samozřejmě podobnou funkci může plnit i násilí ve videohrách, které často obsahují násilné motivy (Martínek, 2009, s. 79-80).

Televizní a filmové násilí nejpravděpodobněji způsobuje násilné chování, když je spácháno atraktivními postavami, když je odměňováno a není trestáno, když je prezentováno jako ospravedlnitelné, když negativní důsledky násilí nejsou ukázány a když scéna je realistická (Agnew; Brezina, 2018, s. 322). Pokud je takové násilí viděno často, přesvědčí dítě, že je toto chování vhodné například při řešení problémů. Velmi často se ve filmech objevují dvě hlavní postavy – dobro bojující proti zlu. Nicméně i ta zdánlivě hodná postava se může v boji pro spravedlnost zachovat agresivně či násilně. Dítě si pak ve vyhrocené situaci může položit otázku „Jak by se v této situaci zachoval můj kladný akční hrdina?“ a jeho chování napodobí (Martínek, 2009, s. 79-80). Násilí je také často odměňováno. V důsledku toho se mladiství mohou přesvědčit, že je vhodnou reakcí v určitých situacích. Vycházejíc z teorie kontroly můžeme navrhnout, že televizní násilí v některých případech zmírní citlivost diváků na násilí. Jinými slovy, pokud jsme tomu vystavováni často, může to způsobit snížení obavy o oběti násilí a také naši úroveň vnitřní kontroly. Svět by nám mohl také připadat jako nebezpečnější a násilnější místo. V důsledku toho se stáváme více bojácnými a podezřívavými vůči ostatním, čímž se zvyšuje pravděpodobnost násilné reakce (Agnew; Brezina, 2018, s. 322).

Zapojení do sociálních médií nabízí dnešním teenagerům řadu potenciálních výhod, které nebyly dostupné předchozím generacím mládeže, jako je lepší schopnost udržovat kontakt s přáteli a členy rodiny, navazovat nová přátelství, sdílet fotografie s ostatními, získávat znalosti a informace a vyměňovat si nápady. Sociální média zahrnují jakoukoli webovou stránku, která umožňuje sociální interakci, jako je Facebook, Instagram, Twitter, herní stránky a blogy a webové stránky s komunitním obsahem, například YouTube. Dvacet dva procent teenagerů se „přihlásí“ na svou oblíbenou sociální média stránku více než 10krát denně.

V souvislosti s moderními komunikačními technologiemi mluvíme také o **kyberšikaně**. S ohledem na relativní anonymitu internetu a schopnost každého přijmout falešnou identitu na sociálních médiích, existuje obava, že možnosti online interakce mohou vést mladé lidi k agresivnějšímu chování, než by jinak projevovali (Agnew; Brezina, 2018, s. 321). Jedná se o vědomé a opakované ubližování prostřednictvím elektronického textu média. Může se jednat o výhrušné vzkazy, technologie však dokážou zachytit fotografie, či videa s cílem rozrušit jinou osobu. Jedná se o novou metodu šikany, ve které nedochází k typicky agresivním činům tváří v tvář, nýbrž prostřednictvím technologií. Avšak bych řekla, že pro tuto generaci je mnohem více bolestivé zveřejnění citlivého obsahu než „dostat facku“. Jde o vědomé, předem naplánované chování orientované na vnější prostředí, které spadá do sociálních deviací. Tuto formu šikany lze za jistých podmínek zahrnout pod počítačovou kriminalitu, ve smyslu trestné činnosti prostřednictvím počítače.

To, že je mládež velmi aktivní v kyberprostoru potvrzuje i MVČR¹¹. Projevuje se to zejména vysokou důvěřivostí v tomto prostředí, bez uvědomění si rizik. Typickými příklady je zasílání nahých fotografií (sexting), útoky na neoblíbené v kolektivu (jak na spolužáky, tak na učitele. Problém popisují také v tom, že si zřizují sociální sítě v průměru od 9ti let, následně komunikují s osobami, které nezná a ty na ně mohou vytvářet další nátlak. V souvislosti s pandemií COVID-19 stoupl počet kriminálních deliktů páchaných prostřednictvím sociálních sítí, což souvisí se životním stylem této věkové skupiny, jejich přílišnou otevřeností, důvěrou a bezmyšlenkového sdělování informací (Chromý, 2010, s. 41).

2.3.4 Útěky

Útěky ze školy nebo z domova mohou být vyvolány psychickým onemocněním, avšak častěji jsou spojeny s obtížnou adaptací dítěte nebo nevhodným prostředím domova. Většinou mají impulzivní charakter, kdy mladistvý uteče bez předchozího plánování. Některé děti a mladiství, kteří trpí psychickými onemocněními, mohou uprchnout ze školy nebo z domova jako projev jejich stavu. Například mladí lidé s úzkostnými poruchami nebo depresí se mohou snažit uniknout nepříjemným situacím, kterým se chtějí vyhnout. Nicméně, v mnoha případech jsou útěky důsledkem špatné adaptace dítěte nebo nevhodného

¹¹ Dle zprávy o bezpečnostní situaci na území ČR za rok 2021

domácího prostředí. Dítě může mít problémy s přizpůsobením se školnímu prostředí, například kvůli obtížím s učením, šikaně nebo nevhodnému sociálnímu prostředí. Domácí prostředí také může hrát významnou roli, kdy nedostatek podpory, narušené rodinné vztahy nebo traumatické události mohou vést k touze po útěku.

Většina útěků má **impulzivní povahu**, což znamená, že mladistvý uteče bez předchozího plánování. Příčinou může být momentální emoční reakce na určitou situaci, pocit zoufalství nebo frustrace, který vede k naléhavému rozhodnutí opustit dané prostředí. Je důležité si uvědomit, že každý případ útěku má své individuální faktory a motivace, a proto by mělo poskytovat adekvátní podporu a intervenci, aby se situace řešila komplexně a aby se minimalizovalo riziko opakování útěku.

Reaktivní útěky jsou jedním z nejčastějších, jedná se o reakci na nepříjemnou situaci ve škole nebo v domácím prostředí, z níž dítě nevidí východisko. Většinou se dítě schová poblíž domova, v domě či u příbuzných, u kterých cítí bezpečně. V rodinách, kde se vyskytují problémy (narušena vazba, rozvod rodičů, nový partner jednoho z rodičů) se jedná až o stereotypní záležitost. Dalším důvodem je strach z odezvy rodičů na špatný prospěch ve škole. Příčinou tohoto činu může být i touha po dobrodružství, nebo o zviditelnění se mezi vrstevníky. Tomu předchází dlouhé a podrobné přípravy a hnací silou je početnější parta se kterou se mnohdy dopustí chování, kterého by sám nedopustil. Dojít může ke krádežím, vloupání se do objektů či odcizení motorových vozidel. Hlavní slovo má vůdce, který ovládá jednotlivé členy, avšak sám stojí v pozadí a trestné činy za něho vykonávají ostatní. Pokud dojde k pozdějšímu vyšetřování, prezentuje se jako nevinný případně svědek. Čím silnější je jeho pozice, tím větší tendenci mají ostatní členové ho hájit.

Existuje specifická kategorie útěků, která často navazuje na **toulky**. Mají zpravidla dlouhodobý charakter a ve většině případů jsou pečlivě promyšlené. Obvykle jsou spojeny se záškoláctvím, což znamená neúčast na školních povinnostech. Vyskytují se častěji u dětí, které nemají vztah k domovu, a mnohdy jsou tyto jedince citově chladné. Většinou končí vypátráním dítěte policií. Po nalezení následuje lékařská prohlídka a zajištění terapeutické péče. Je důležitá spolupráce mezi rodiči a odborníkem, aby se zjistily příčiny tohoto chování a navrhnuty vhodné intervence. Toulky představují závažný problém, protože dítě se vydává na nebezpečné a neznámé místo, čímž je vystaveno různým rizikům. Je důležité zjistit, co stojí za tímto chováním, zda jsou to rodinné problémy, psychické obtíže nebo jiné faktory, které vedou k tomuto nebezpečnému chování.

Intervence a terapeutická péče jsou nezbytné pro zajištění bezpečí a celkového blaha dítěte. Odborníci se snaží porozumět motivaci za těmito tulkami a pracovat s dítětem a jeho rodinou na řešení příčin a poskytnutí vhodné podpory. Spolupráce rodičů s odborníky je tedy klíčová k tomu, aby se včas odhalily a řešily problémy, které mohou vést k opakování tohoto činu. Pouze komplexní přístup a individuální péče mohou přispět k prevenci a řešení tohoto závažného problému (Martínek, 2009, s. 102-103).

3. Prevence kriminality

Účinná prevence kriminality mládeže je závislá na včasném působení. Je důležité, aby se proces prevence nezanedbával a neodkládal, a měl by začínat již od nejtělejšího věku dítěte. Včasné působení znamená, že se prevence zaměřuje na rané fáze vývoje dítěte, kdy se formují základní hodnoty, dovednosti a chování. Během této fáze je dítě nejvíce ovlivnitelné a otevřené novým vlivům (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 108).

Společnost může ovlivnit míru delikventnosti tím, že zmírní nebo odstraní její příčiny. Jedním z faktorů, které přispívají k nežádoucímu chování, jsou rodinné podmínky, například nedostatečná péče a dohled rodičů. Proto je možné, že společnost ovlivní vznik/počet případů tím, že se snaží snížit počet rodin, ve kterých dochází k odmítání rodičů a zlepšit dohled, který rodiče poskytují svým dětem. Kromě toho je možné zavést opatření zaměřené na snížení biologických faktorů, jako jsou zranění hlavy a otrava, podpora vzdělávání mládeže a prevence propojení mladých lidí s delikventními vrstevníky. Obecně lze snížit míru výskytu tím, že se sníží napětí ve společnosti, omezí se sociální faktory, které podporují delikventní chování, posílí se mechanismy kontroly a sníží se stigmatizace. Klíčovou otázkou však zůstává, jak přesně lze tyto cíle dosáhnout (Agnew; Brezina, 2018, s. 355).

Při plánování prevence kriminality u mládeže je nezbytné zohlednit specifickou tuto věkovou kategorii a psychosociální vývoj jedince. Je důležité brát v úvahu míru úrovně chování, rozumovou, psychickou, mravní a sociální zralost mládeže. Rodina hraje rozhodující roli při prevenci kriminality u mládeže. Bohužel, existují situace, kdy rodina selhává ve svých základních funkcích, tím pádem vznikají problémy, které mohou vést k porušování etických, společenských či právních norem. Prevence kriminality mládeže by měla být zaměřena na posílení ochranných faktorů a snížení rizikových faktorů. To zahrnuje podporu rodiny, vzdělávání, výchovu, rozvoj sociálních dovedností, podporu pozitivního a zdravého prostředí, ale také poskytování alternativních možností pro vyjádření mladých jedinců. Je také důležité podporovat rozvoj empatických dovedností, posilovat morální hodnoty a odpovědnost.

Prevence by měla být multidisciplinární, tedy zahrnovat spolupráci mezi rodinou, školou, sociálními službami, zdravotnickými zařízeními a dalšími relevantními institucemi. Důraz by měl být kladen na vzdělávání a osvětu, aby mladí jedinci byli informováni o právních normách, následcích kriminálního chování a alternativách, které jsou jim k dispozici. Celkově je prevence kriminality u mládeže komplexním procesem, který vyžaduje systematický a soustavný přístup. Včasná intervence, výchova nebo podpora

rodiny jsou klíčové pro prevenci porušování etických, společenských a právních norem u mladých jedinců (Firstová, 2014, s. 115).

Ve chvíli, kdy nedokáže rodina poskytnout dostatečnou oporu – přichází stát. Cílem novodobého státu je zachování sociální stability společnosti, proto věnují značnou pozornost sociální politice. Státní orgány se zasahují v případech, kdy je podstatný zájem jednotlivců nebo skupin obyvatel natolik ohrožen, že by mohli utrpět vážnou újmu a reakcí by mohli společnost destabilizovat. Snaží se neutralizovat společensky nepřizpůsobivé, nebezpečné jednotlivce. V případě dětí a mládeže stát zmírňuje či odvrací nepříznivé působení rodičů (případně jiných osob) a nabízí podporu rodině, nebo alternativu k rodinné péči (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 149). Prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání, ať už se jedná o kriminalitu, užívání drog, vylučování ze škol, předčasným těhotenstvím apod. Jinými slovy jde o jistou „prezentaci“ sociálně příznivého chování tak, aby nedošlo k odklonění od tohoto stylu života s následnou společenskou degradací (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 267).

Jedno z nejdynamičtějších, nejsložitějších a nejrozporuplnějších období v životě člověka vůbec je v letech **od 12 do 18 let**. Vliv rodiny a školy se výrazně zmenšuje, do popředí vstupují vrstevníci a kvalita trávení volného času. Pro tuto éru je charakteristická vzpoura, negativismus, kritičnost, sklon k napodobování a dokazování odvahy nejen sám sobě. Projevuje se zvýšeným radikalismem. Toto všechno zvyšuje ohrožení šikanou, extremismem či návykovými látkami. Významná je proto úroveň kvality výchovné práce ve školách, výchovných ústavech, zájmových klubech a dalších organizacích. Názory a postoj k okolnímu prostředí se vlivem zrání a nabývání zkušeností mění v období **od 21 let**. Dochází ke stabilizaci osobnosti a vytváření důležitých hodnot. S tímto věkem odchází závislost na dospělých a postupně se adaptuje na požadavky společnosti (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 109).

3.1 Preventivní programy

Efektivní preventivní programy nekladou důraz na poučky a obecná pravidla, ale snaží se posílit sociální kompetence dětí, rodičů, učitelů, vychovatelů a také vrstevníků, zejména těch, kteří ve skupinách dětí přirozeně přebírají vůdcovskou roli. Tyto programy také usilují o využití místního zdroje podpory pro ohrožené děti a koordinují spolupráci mezi všemi zainteresovanými institucemi, odborníky a případně dobrovolníky.

Preventivní programy lze rozdělit do následujících níže uvedených skupin.

1. Předškolní programy pro děti

Hlavním cílem těchto programů je připravit děti na školní docházku, zejména ty, které by mohly mít potíže s učením a neúspěchy ve škole.

2. Programy pro rodiče

Programy se zaměřují na poskytování poradenských a terapeutických služeb rodičům ohrožených dětí. Jsou jakousi školou pro rodiče, kde jim je poskytováno vzdělání o výchově a následně se soustředí na řešení problémů, se kterými se rodina potýká. Například v České republice občanské sdružení SPIN rozvíjí holandskou metodu podpory rodiny prostřednictvím videotréninku interakcí, která pomáhá posilovat rodičovskou kompetenci.

3. Školní programy

Tyto programy se snaží minimalizovat predelikventní a delikventní chování dětí přímo ve škole. Zahrnují výuku o důsledcích kriminálního chování mimo školní prostředí a připravují děti na setkání s kriminalitou. Cílem je naučit děti, jak v takových situacích jednat.

4. Vrstevnické programy

Vrstevnické programy vycházejí z myšlenky, že pokud se nejvlivnějším žákům školy podaří naučit se řešit konflikty nenásilným způsobem, mohou se stát vzory pro své spolužáky a při kritických situacích ve třídě mohou fungovat jako prostředníci. Vrstevnické programy původně sloužily jako prevence drogových závislostí, ale dnes se využívají i k prevenci násilí ve třídách a školách.

5. Komunitní programy

Komunitní preventivní programy jsou organizovány na místní úrovni, v malých regionech, které většinou odpovídají jednomu školnímu obvodu nebo jedné policejní oblasti ve velkoměstě. Tyto programy se zaměřují na prevenci různých forem sociálního selhání a škola je primárním článkem komunitní prevence.

6. Programy podporující pracovní uplatnění

Je zřejmé, že zajištění přijatelného zaměstnání pro mladé lidi je jednou z nejlepších forem prevence kriminálního chování. Úřady práce ve světě i v České republice se snaží reagovat na zvyšující se nezaměstnanost mládeže prostřednictvím poskytování profesního poradenství.

To může probíhat individuálně nebo formou skupinových besed na školách. Úřady práce také organizují rekvalifikační kurzy přizpůsobené potřebám regionu a poskytují individuální i skupinové poradenství klientům (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 267-284).

3. 2 Centrum včasné intervence

Je důležité, aby programy určené ohrožené mládeži dokázaly tuto skupinu zaujmout. Měly by být založeny na jasných očekáváních, umožnit aktivní účast, trvat dlouhodobě (minimálně rok). V neposlední řadě by měly být poskytovány co nejdříve a za vzájemné součinnosti všech zainteresovaných subjektů. Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra vytvořil projekt Centrum včasné intervence, které ověřuje včasnou a součinnou intervenci v našich podmínkách. „*Jeho prostřednictvím na základě smlouvy o spolupráci vykonávají sociální a zdravotnická zařízení, školské orgány, probační úředníci, úřady práce, Policie ČR, městská policie a nevládní organizace systematickou a kontinuální práci s kriminálně rizikovými dětmi a jejich rodinami.*“ Objekty této intervence jsou děti do 15 let které se dopustily činu jinak trestného, mladiství, kteří se dopustili trestného činu a děti a mladiství vykazující závažné sociálně-patologickými problémy (závislost, záškoláctví, útěky, šikana) (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 113).

Projekt Centrum včasné intervence, který byl vytvořen Odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra, je zaměřen na poskytování včasné a součinné intervence ohrožené mládeži v České republice. Jeho cílem je systematická a kontinuální práce s kriminálně rizikovými dětmi a mladistvými, stejně jako jejich rodinami.

Centrum včasné intervence spolupracuje se sociálními a zdravotnickými zařízeními, školskými orgány, probačními úředníky, úřady práce, Policií ČR, městskou policií a nevládními organizacemi. Tímto způsobem je zajištěna komplexní a multidisciplinární intervence, která zahrnuje různé aspekty života ohrožené mládeže.

Projekt Centrum včasné intervence má několik klíčových prvků, které jsou důležité pro účinnost a úspěch programů zaměřených na ohroženou mládež.

Aby spolupráce fungovala správně, je potřeba dodržovat několik základních pravidel:

1. Jasně očekávání:

Programy by měly být založeny na jasných očekáváních a cílech, které jsou srozumitelné a dostatečně specifické pro ohroženou mládež. To pomáhá mladým lidem pochopit, co se od nich očekává, a poskytuje jim směr a strukturu.

2. Aktivní účast:

Programy by měly zapojovat ohroženou mládež do aktivní účasti. To může zahrnovat interaktivní workshopy, skupinové aktivity, diskuse, mentorství nebo dobrovolnickou práci. Aktivní účast umožňuje mladým lidem cítit se angažovanými a zapojenými do programu.

3. Dlouhodobý přístup

Programy by měly trvat dlouhodobě, ideálně minimálně rok. Krátkodobé intervence mohou mít omezený vliv na ohroženou mládež, zatímco dlouhodobé programy umožňují postupnou změnu chování a přístupu k životu.

4. Vzájemná součinnost

Je důležité, aby programy byly poskytovány za vzájemné součinnosti všech zainteresovaných subjektů, jak je to zajištěno v projektu Centrum včasné intervence. Spolupráce různých institucí a organizací je klíčová pro účinnou intervenci a poskytování komplexní podpory ohrožené mládeži.

Programy zaměřené na ohroženou mládež jsou důležité pro prevenci kriminality a podporu sociálně-patologicky zatížených dětí a mladistvých. Poskytování včasné a součinné intervence je klíčové pro zajištění bezpečí, podpory a příležitostí pro tuto skupinu mladých lidí (Nautis; Středisko včasné intervence, 2023).

3. 3 Středisko výchovné péče

Střediska výchovné péče (SVP) je instituce, poskytující výchovnou a terapeutickou podporu dětem a mladistvým s různými problémy a potřebami. Klienty středisek výchovné péče (SVP) tvoří děti od 3 let a mladiství nejdéle však do 26 let, kteří se ocitli v obtížných životních situacích, mají problémy ve výchově, sociálních vztazích, chování, emocionálním rozvoji nebo závislostech. Tyto děti a mladiství mohou mít narušené rodinné vztahy, být vystaveni zanedbání, zneužívání nebo násilí, mít problémy ve škole nebo soudní konflikty.

Střediska se zaměřují na různé problémy a situace, jako jsou sociální zanedbání, narušené rodinné vztahy, poruchy chování, závislosti, trestná činnost nebo emoční a behaviorální obtíže. V rámci SVP se provádí terapeutické intervence, psychologická či pedagogická podpora. Dětem i mladistvým pomáhá rozvíjet dovednosti, které jim umožní lépe zvládat jejich životní situaci a budovat pozitivní vztahy.

Aktivita a programy v rámci SVP jsou navrženy tak, aby byly prospěšné pro klienty a jejich osobnostní, emocionální a sociální rozvoj. Hlavním cílem je poskytnout podporu, bezpečí v podobě přátelského prostředí, stabilitu ve výchově a možnosti pro zvládání obtížných situací, rozvoj dovedností a schopností, a přípravu na samostatný život.

Střediska výchovné péče mohou být provozována různými institucemi, jako jsou neziskové organizace, sociální služby nebo státní organizace – obvykle však MŠMT. Na území České republiky se těchto středisek nachází 32. Dle nejnovějších údajů za školní rok 2022/2023 lze zjistit, že dohromady je 15 747 evidovaných klientů. Z toho pochází 464 dětí z mateřských škol, 11 646 žáků ze základních škol (4 318 je na prvním stupni, 7 328 na stupni druhém). Ze středních škol přichází pro pomoc 1 867 studentů. Na základě rozhodnutí rodiny, či jiného neškolského zařízení je evidováno celkem 128 dětí (z toho 105 po skončení školní docházky) (Statistický informační systém Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2023).

Organizační rozdělení závisí na konkrétní struktuře a provozovateli instituce. Obecně se však SVP skládá z týmu odborníků a pracovníků, kteří spolupracují na poskytování komplexní péče a podpory klientům.

Tým by měl zahrnovat:

1. Výchovné pracovníky

Tito pracovníci mají za úkol poskytovat výchovnou podporu, budovat vztahy s klienty, pomáhat jim překonávat obtíže ve výchově a rozvíjet jejich dovednosti a schopnosti.

2. Psychologové

Psychologové v SVP poskytují psychologickou podporu, provádějí psychologická hodnocení a terapie, pomáhají klientům zvládat emocionální problémy a rozvíjet jejich sebepojetí a sebevědomí.

3. Pedagogové

Pedagogové se starají o vzdělání klientů v SVP. Poskytují vzdělávací programy, podporují akademický rozvoj klientů a pomáhají jim překonávat školní obtíže.

4. Terapeuti

Terapeuti v SVP se specializují na terapeutické intervence a podporu. Může se jednat o rodinné terapeuty, sociální pracovníky, drogové poradce nebo další odborníky, kteří poskytují terapeutickou péči a pomáhají klientům řešit jejich problémy a obtíže.

5. Ostatní pracovníci

Mezi další pracovníky SVP mohou patřit administrativní pracovníci, zdravotnický personál, dobrovolníci nebo specialisté v oblasti závislostí, práva a dalších relevantních oborů.

Střediska výchovné péče (SVP) mohou mít různé formy provozu, zahrnující ambulantní, stacionární a internátní péči. Každá z těchto forem má specifické charakteristiky a poskytuje různou úroveň podpory a dohledu nad klienty.

1. Ambulantní péče

Provádějí speciálně pedagogickou a pedagogicko-psychologickou diagnostiku poruch chování a sociálního vývoje. Na základě této diagnostiky poskytují klientům jednorázovou intervenci nebo dlouhodobé vedení formou individuální, skupinové nebo rodinné terapeutické činnosti, přizpůsobené aktuálnímu stavu klienta. Vypracovávají individuální program pomoci pro každého klienta a aktivně pomáhají při jeho naplňování. Vypracovávají a realizují speciálně pedagogické a terapeutické programy pro jednotlivé skupiny klientů s cílem podporovat a rozvíjet jejich dovednosti a schopnosti. Na základě požadavků jednotlivých škol vypracovávají a realizují cílené speciálně pedagogické a terapeutické programy pro třídní kolektivy, které se zaměřují na řešení a eliminaci problémů jako je šikana, školní násilí, zneužívání návykových látek a další. Své klienty podporuje při volbě dalšího vzdělávání nebo povolání. Zprostředkovává kontakty s jinými s jinými zařízeními a službami podle povahy jejich problémů. Uskutečňují metodické schůzky a porady s pedagogickými pracovníky škol, školními psychology a školními metodiky prevence.

2. Stacionární péče

Toto oddělení je zvláštní formou denní péče poskytované klientům. Jedná se o skupinový program, který nabízí klientům odbornou a terapeutickou péči mimo školní dobu, přičemž péče

končí nejpozději v 19:00 hodin. Po skončení odpoledního programu se klienti vrací domů a jsou následně zařazeni do ambulantní péče.

3. Internátní péče

Internátní oddělení poskytuje celodenní, ale také internátní služby na základě žádosti osob odpovědných za výchovu. Vytváří podmínky pro kontakt s rodinou, společně také řeší problémy klientů v souladu s individuálním programem ve spolupráci s dalšími institucemi. Do internátní péče nejsou přijímáni klienti v akutním stavu nemoci, intoxikované osoby, bacilonosiči a klienti, kterým bylo uloženo karanténní opatření. Před přijetím do tohoto zařízení je vyžadována předchozí ambulantní spolupráce a vypracování individuálního programu pomoci. Stacionární oddělení poskytuje odbornou péči dětem a dospívajícím s výchovnými problémy. Pobyt je dobrovolný a vychází ze smluvního vztahu mezi střediskem, klientem a jeho zákonnými zástupci. Délka pobytu je obvykle 6–8 týdnů.

Péče je částečně hrazena, poplatek za jeden všední den činí přibližně 65,-Kč. Stacionární oddělení má vlastní programy, které se mohou lišit mezi různými zařízeními v režimu, hodnocení a obsahu pobytu. Nicméně většinou se zaměřují na komunitní terapeutický systém. Během pobytu je zachována školní docházka dítěte. Pokud je to možné, děti navštěvují svou původní školu. Některá stacionární zařízení mají vlastní třídy nebo školy.

Preventivně výchovný pobyt je určen zejména pro děti ve věku od 6 do 18 let s různými projevy poruch chování, problémy v rodině nebo ve společnosti, u kterých je předpokládána alespoň částečná motivace k změně. Kromě individuální, skupinové výchovně vzdělávací a terapeutické práce se stacionární oddělení zaměřuje také na podporu či posílení pozitivních rodinných vazeb. Je důležité, aby členové rodiny spolupracovali s pracovníky oddělení. Před zahájením pobytu je vyžadována ambulantní spolupráce s dítětem a rodinou, která zahrnuje minimálně tři setkání, slouží k celkovému posouzení situace a stanovení cílů pro pobyt. Během pobytu je zajištěn kontakt se školou a dalšími odbornými pracovišti podle potřeby a aktuálního zapojení do řešení situace dítěte a jeho rodiny.

Po ukončení pobytu je možná následná ambulantní spolupráce dítěte a jeho rodiny se zaměstnanci střediska.

Volba konkrétní formy SVP závisí na potřebách a situaci každého jednotlivého klienta. Někteří klienti mohou vyžadovat stacionární péči kvůli závažným obtížím a potřebě intenzivní podpory, zatímco jiní mohou být vhodní pro ambulantní péči, pokud mají dostatečnou podporu

v rodině nebo komunitě. Internátní péče může být vhodná pro ty, kteří potřebují kombinaci strukturovaného pobytu a návratů do běžného prostředí (Národní ústav pro vzdělání, 2022).

4. Možnosti nápravy delikventního chování

Veškeré preventivní aktivity zaměřené proti kriminalitě mládeže v plném rozsahu vyžadují respektování základních práv dětí a práva na soukromí jejich úmluvy. Práva dítěte je nutné dodržovat ve všech druzích prevence, jak je stanoveno Úmluvou o právech dítěte. V tomto ohledu jde o tzv. upozornění, ke kterému jsou oprávněny fyzické i právnické osoby, ale i spolky, občanské sdružení atp. Na závadné chování (záškoláctví, drobné krádeže, experimentování s návykovými látkami apod.) by v první řadě měly včas upozorňovat školy rodiče. Dále se může rodičům dostat informace od policistů-specialistů na trestnou činnost mládeže, nebo i orgány sociálně-právní ochrany (krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí). Zákony, jako je Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) a Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.), zajišťují podmínky pro výchovu, vzdělání a celkový rozvoj dětí příslušnými orgány.

K dosažení tohoto cíle se mohou využívat opatření, jako jsou napomenutí, dohled a omezení. Výchovná opatření ukládá soud (případně obecní úřad), ta mají různé formy i účely:

1. Napomenutí

Nejmírnější výchovné opatření je napomenutí, to může být uloženo samotnému dítěti, pokud je ve věku, kdy se předpokládá, že na něj zapůsobí a uvědomuje si své nevhodné jednání včetně následků. Dále také rodičům v případě porušení či zanedbání některé ze svých povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti a povinnosti (dítě nechávají bez dozoru, zanedbává školní docházku apod.). Třetí osobou narušující řádnou výchovu dítěte může příbuzný, osoba, která má dítě na základě rozhodnutí soudu ve své péči, nebo osoby zcela jiné.

2. Dohled nad nezletilým

V případě, že se napomenutí mívá účinkem nebo jde o závažnější poruchy v chování dítěte či rodičů, je nařízen dohled nad nezletilým. Znamená, že orgány sociálně-právní ochrany nebo jiné příslušné subjekty budou sledovat situaci dítěte a jeho životní podmínky. Dohled má za cíl zajistit, aby byly zajištěny základní potřeby a péče o dítě a předejít dalšímu zanedbávání. Je potřeba součinnost školy a občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti. Pokud je stanoven soudně, provádí dohled obecní úřad nebo obecní úřad

s rozšířenou působností. Nejčastějšími důvody bývá záškoláctví, drobné krádeže, útoky, agresivní chování vůči ostatním.

3. Omezení

Posledním opatřením je omezení, které může soud ukládat v případě zanedbávání dítěte. Může se jednat například o omezení styku s rodiči, omezení výchovných práv nebo jiných konkrétních opatření, která mají zajistit zájmy a bezpečnost dítěte. Může se také jednat například o zákaz návštěv fotbalových utkání, heren apod. Má zabránit škodlivým vlivům na výchovu dítěte.

Tyto výchovná opatření jsou stanovena soudem jako prostředky, které mají napomoci ke zlepšení situace dítěte, zajištění jeho péče a ochrany jeho práv. Jejich účelem je předejít dalšímu zanedbávání a podpořit správný vývoj a blaho dítěte (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 109-110).

4. 1 Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné péče

První ústavy pro společensky handicapované nebyly nijak specializované. Od středověku je zřizovala církev a od 16. století také obce. Specializované ústavy pro mládež začaly vznikat v západoevropských zemích po roce 1848. Na našem území byly zakládány v druhé polovině 19. století obcemi, zemskými orgány státní správy, ale také spolky a nadacemi. Do této doby byli mladí pachatelé zacházeni stejně jako dospělí. Byli podrobni stejným trestům a věznění společně s dospělými. Avšak od 19. století se začaly měnit normy. Bylo uznáno, že nelze uplatňovat stejnou trestní odpovědnost u dětí a dospívajících jako u dospělých. Důvodem byla nejen fyzická odlišnost, ale především rozdílná úroveň duševní a morální zralosti. Bylo obecně uznáváno, že i když nezletilý spáchá stejný zločin jako zletilý, bude nesena odlišná míra odpovědnosti (Zoubková, 2002, s. 72-73).

Existuje několik důvodů, proč je nezbytné sankcionovat nezletilé pachatele jinak než zletilé pachatele. Od dětí se očekává, že budou chodit do školy a poslouchat své rodiče. Mají zákaz konzumace alkoholu, kouření cigaret, řízení motorových vozidel a uzavírání obchodních smluv. Cílem trestního systému je především výchova, která má přednost před ochranou společnosti. V tomto kontextu se rozvíjí trestní spravedlnost pro mládež, která se zaměřuje na odlišný přístup. Uznává se, že kriminální činnost dítěte souvisí

se sociálními, ekonomickými a psychickými problémy, které nelze vyřešit pouze trestem. Dalším vývojem je vytvoření speciálního soudního systému pro mládež.

Tyto ústavy se od dnešních lišily v organizaci. Předpisy byly obecné a málo zavazující. Různé ústavy pracovaly s různě velkými skupinami svěřenců. Některá zařízení byla koncipována jako zemědělské farmy, jiná se zaměřovala na výuku řemesel a další zprostředkovávala pracovní síly pro podnikatele v okolí.

Pobyty v ústavech trvaly před druhou světovou válkou déle než dnes. Vazba mezi svěřenci a vychovateli byla také silnější. Personál ústavů poskytoval péči i po propuštění a udržoval s bývalými svěřenci dlouhodobý kontakt¹².

V 50. letech 20. století vznikla síť ústavů pro děti a mládež s názvy, které jsou dodnes známé. V 70. letech proběhly některé změny, jako úprava názvů a organizační struktury, ale od té doby jsou známy následující typy ústavů:

- Diagnostický ústav pro děti
- Diagnostický ústav pro mládež
- Dětské výchovné ústavy
- Dětské výchovné ústavy se zvýšenou péčí
- Výchovné ústavy pro mládež
- Výchovné ústavy pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 110)

Systém ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních je pod štítem *Zákonu č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. O ústavní výchově rozhoduje soud dle zákona o rodině, tedy *Zákon č. 94/1963 sb. ve znění pozdějších úprav a novel*. Výchova ochranná je poměrně specifický institut, uložen je opět soudem za podmínek spadající do ustanovení § 21, odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

¹² V lépe fungujících ústavech.

4. 1.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav a pobyt v něm spadá pod zákon č. 109/2002 Sb., vyhláška č. 438/2006.

Diagnostický ústav slouží jako krátkodobé zařízení, kde se pobyt většinou omezuje na dva měsíce a je nařízen soudně. Výjimečně se může jedinec do ústavu dostat dobrovolně na základě dohody mezi ústavem, zákonným zástupcem a klientem. Převážná většina případů je však spojena s přesunem do výchovného ústavu.

Tento ústav je rozdělen podle věku jedinců. Existuje dětský diagnostický ústav pro věkovou skupinu od 3 do 15 let a diagnostický ústav pro mladistvé ve věkovém rozpětí od 15 do 18 let (pokud je prodloužena ústavní výchova, může se prodloužit až do věku 19 let). Dívky a chlapci jsou v těchto zařízeních odděleně.

Hlavním účelem diagnostického ústavu je poskytnout diagnostickou, výchovně vzdělávací a terapeutickou péči. Výsledkem pobytu v ústavu je komplexní vyšetření klienta a vypracování diagnostické zprávy. Tato zpráva obsahuje informace o případném přemístění klienta do jiného ústavu, rozvoji osobnosti, související legislativě ohledně přemístění jedince, školních výsledcích a dalších aspektech. Diagnostický ústav má rozhodovat o přemístění dětí do zařízení v jejich územním obvodu (Koš, 2004, str. 309).

Klienty diagnostického ústavu se stávají jedinci, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci, buď z vlastního nebo cizího zavinění, která je ohrožuje a nejsou schopni se s ní sami vypořádat. Je důležité nejen poskytnout klientům odbornou pomoc při řešení problémů, ale také zabránit prohlubování nežádoucích jevů, které mohou jedince i společnost patologicky ohrožovat.

Při příchodu do diagnostického ústavu má klient často doprovod kurátora, policie nebo zákonného zástupce. Sociální pracovnice se po příchodu klienta stará o kontrolu potřebných dokladů a dokumentů. Pokud je jedinec při příchodu pod vlivem drog, je okamžitě přesunut na detoxikační jednotku a celý přijímací proces probíhá až po ukončení této léčby. Následuje setkání s psychologem a lékařem, kde probíhá vyšetření. Nebezpečné předměty, zbraně, drogy nebo cigarety jsou klientovi odebrány před vstupem mezi ostatní svěřence. Pokud se klient není schopen zařadit do programu, zůstává (maximálně 2 dny) na zdravotně izolačním pokoji, kde se věnuje individuálním činnostem.

Režim diagnostických ústavů je přizpůsoben pohlaví svěřenců a snaží se zabránit stereotypům. Aktivity, které jsou organizovány zaměstnanci ústavu, zahrnují pobyt v přírodě, návštěvy kulturních akcí a další rozmanité činnosti, které mají přispět k osobnostnímu růstu jedinců (Matoušek, 1999, s. 94-101).

4. 1.2 Dětský domov a dětský domov se školou

Činnosti obou typů dětských domovů vymezuje snad všemi známý zákon č. 561/2004 Sb.

Péče v dětském domově je zajišťována pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které však nemají závažné problémy chování. Umístěny sem mohou být děti ve věku od 3 do 18 let nebo nezletilé matky se svými dětmi. Cílem tohoto zařízení je poskytnout výchovné, vzdělávací nebo sociální zázemí dětem. Umístěné děti dále navštěvují školy, které nejsou součástí zařízení, na rozdíl dětského domova se školou.

Klienty dětského domova se školou jsou podle ustanovení § 13 podle odst. 1. účelem dětského domova se školou zajišťovat péči o děti:

- S nařízenou ústavní výchovou – zde zákon předpokládá existenci závažné poruchy chování či přechodné nebo trvalé duševní poruchy vyžadující výchovně léčebnou péči
- S uloženou ochrannou výchovou
- Jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b) a jejich děti

Zřízeny jsou tedy pro děti od 6 do 15 let (do ukončení školní docházky). Pokud však nemá dítě v úmyslu navštěvovat střední školu mimo zařízení nebo neuzavře pracovně právní vztah, je přeřazen do výchovného ústavu.

Tyto zařízení poskytuje celoroční, nepřetržitý provoz. Vychovatelé mají ve vztahu ke klientům klíčovou roli a plní hned několik důležitých funkcí. Pravidelně dohlížejí na domácí přípravu klientů (a v druhém typu také na jejich vyučování). Realizují zájmové, relaxační a jiné činnosti, zajišťují sestavování týdenního a celoročního plánu činnosti apod. Aby se děti co nejvíce naučily běžným rodinným zvyklostem, jsou dětské domovy organizovány ve formě rodinných skupin, ve kterých jsou děti různého věku i pohlaví. Nejen tato struktura, ale také režim dne, komunikace mezi jedinci nebo třeba hospodaření se svěřenými prostředky, by měla napomoci k vytvoření kladných návyků. Vychovatelé

se tak stávají podstatnými osobnostmi v životech klientů diagnostických ústavů a jejich práce je zaměřena na podporu vzdělání, rozvoj sociálních dovedností a vytváření pozitivního prostředí pro klienty (Kot'a, 2004, s. 310).

4. 1. 3 Výchovný ústav

Provoz a pravidla výchovného ústavu se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., konkrétně v §14 a §15.

Dítě se může stát klientem v případě, že je starší 15 let a vykazuje závažné poruchy chování s následnou nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou. Ve výjimečném případě lze do výchovného ústavu umístit i dítě starší 12 let, pokud dítě vykazuje tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Jedná se tedy o velmi specifickou skupinu klientů, kteří jsou zde umístěni ze závažných důvodů, proto jsou zřízeny také základní či speciální školy případně střední škola.

Co se týče chodu ústavu, jedná se opět o jistou výchovnou skupinu, která se skládá z dětí různého pohlaví i věku, nejméně však z pěti – nejvíce z osmi dětí (v souvislosti na mentální nebo zdravotní postižení). Existuje několik typů ústavů: výchovně léčebný ústav (pro svěřence s drogovou závislostí), výchovný ústav pro svěřence s hyperaktivitou, výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi a výchovný ústav s ochrannou výchovnou péčí (Kot'a, 2004, str. 311).

Ústavní výchova plní funkci preventivní. Dle zákona o rodině ji může nařídit civilní soud. Je nařízena dítěti, jehož výchova je již vážně ohrožena či narušena. Jedná se o případy, kdy rodiče dítě zanedbávají po stránkách jako například výchovné, citové, materiální, hygienické, nebo nad ním nevykonávají dohled, tolerují záškoláctví, gambling, požívání alkoholu a drog. Nápravnou funkci by měla zastávat ve chvíli, kdy je vážně narušena výchova dítěte samotnými rodiči, jejich asociálním chováním a vlivy širšího rodinného prostředí, se kterými se dítě stýká.

U činů jinak trestných dětí se zahajuje soudní občanskoprávní řízení o uložení ochranné výchovy, kde musí soud vyslovit „vinu“, při uložení ochranné výchovy stačí pouze poukázat na delikvenci dítěte. Nicméně ochranná i ústavní výchova je vykonávána ve stejných výchovných zařízeních Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do 18 let včetně, za účelem odstranění (případně omezení)

vzniku dalších společensky nebezpečných následků zanedbané výchovy (Zoubková, Moulisová, 2004, s. 111).

4.2 Statistické údaje

Na základě níže přiložené tabulky lze vyčíst, že v České republice existuje celkem 137 dětských domovů, z nichž 29 je dětských domovů se školou, 13 diagnostických ústavů a 25 výchovných ústavů. Tato informace je získána z poskytnuté tabulky a představuje počet zařízení, která poskytují péči a výchovu pro děti v obtížných životních situacích.

Kraj	DD	DDŠ	VÚ	DÚ
Hlavní město Praha	3	1	1	4
Středočeský	18	4	2	0
Jihočeský	9	1	1	1
Plzeňský	7	2	2	1
Karlovarský	3	1	0	0
Ústecký	18	4	0	5
Liberecký	6	3	0	1
Královéhradecký	7	3	2	1
Pardubický	6	1	1	0
Olomoucký	11	2	2	1
Moravskoslezský	18	3	2	2
Jihomoravský	11	1	3	2
Zlínský	12	1	1	0
Vysočina	9	2	3	0
Celkem	137	29	25	13

Tabulka č. 2: Zařízení ústavní a ochranné výchovy dle jednotlivých krajů

Níže uvedené údaje budou vycházet jsou dohledány na Statistickém informačním systému Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – konkrétně ze statistické ročenky školství – výkonového ukazatele školního roku 2022/2023. ze statistické ročenky školství.

V České republice je celkem 4261 dětí a mládeže pobývajících v dětském domově. Pokud toto číslo například porovnáme se statistikou z roku 2018/2019, kde bylo 4248 klientů, zjistíme, že se tyto čísla rapidně neliší. Myslela jsem si, že zajímavější číslo najdu, pokud se podívám na statistiku před 10 lety, ale číslo zůstává opět velmi podobné s celkovým počtem 4442 dětí. Vraťme se však zpátky k období 2022/2023, kde se nachází celkem 2027 dívek a 2234 chlapců. Z tohoto celkového čísla je 418 dětí, které jsou před zahájením školní povinné docházky. Nejvíce se jich nachází na území Ústeckého kraje – celkem 725 klientů a nejméně jich je v hlavním městě Praha s počtem 141. Čekala jsem, že bude počet nezletilých matek nepatrně vyšší, v celé republice jich je 10, které jsou umístěny v zařízení. Úplnými sirotky se pak stalo 42 dětí. Můžeme si všimnout, že diagnostika v diagnostickém ústavu nebyla provedena v drtivé většině případů, konkrétně u 3844 dětí a mládeže.

Pokud se podíváme na čísla týkající se diagnostických ústavu, zjistíme, že je pod jeho záštitou je celkem 381 klientů, z toho 161 dívek. Toto číslo také zůstává téměř stejné jako za období 2017/2018, v tomto roce zaznamenáváme pouze o 2 případy více, tedy celkových 383 klientů. Oproti tomu v letech 2012/2013 byl počet klientů vyšší, celkem 517, alespoň v tomto případě můžeme zaznamenat klesající tendence. Z nejnovějších údajů můžeme vyčíst, že z celkového počtu pouze 7 dětí nezačalo školní docházku. Naopak větší polovina – celkem 226 dětí plní školní docházku, zbývajících 150 případů ji už ukončilo. V tomto případě je největší zastoupení v Praze s počtem 175 dětí a mládeže. V šesti krajích diagnostický ústav nezaznamenává žádný případ.

Výchovných ústavů je poměrně málo, kromě Karlovarského (tento se zrušil po období 2017/2018 se kterým výsledky porovnávám) a Libereckého kraje je v každém alespoň jedno zařízení – v Ústeckém jich je dokonce 5. Lůžková kapacita je tak skoro zaplněna. Z celkového počtu 1050 lůžek jich obývá 980 dětí a mládeže, z toho zaznamenáváme 332 dívek z kterých se již 33 stalo matkou. V tomto případě dochází k postupnému snižování lůžkových kapacit, ve statistice z roku 2017/2018 se uvádí celkových 1118, v roce 2012/2013 jich bylo dokonce 1311. S tím souvisí i ubývání klientů. Před pěti lety jich bylo 953, avšak před deseti letech hovoříme o 1269 případech. Nyní je 25 nezletilých matek a sirotami se stalo 8 dětí.

U celkem 587 dětí proběhla diagnostika v diagnostickém ústavu. Před zahájením povinné školní docházky je 25 dětí, 65 stále školu navštěvuje a mládeže s ukončeným základním vzděláním je 890. Většina z nich navštěvuje střední školy (717), ve výjimečném případě si zároveň dělají rekvalifikační kurz (5) nebo mají pracovní poměr (4). Zbýlých 164 případů není zařazeno ani do jedné z těchto skupin (Statistický informační systém Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2022).

5. Praktická část

Výzkumné šetření se zaměřuje na respondenty, kteří byli do projektu zařazeni kvůli své práci s metodikou prevence na škole. Tito respondenti jsou vybráni z důvodu vyššího rizika rozvoje delikventního chování ve svém okolí, i když sami na kriminalitě neparticipují. Cílem výzkumu je shromáždění dat prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, které umožní získat hlubší porozumění postojům, názorům a zkušenostem respondentů.

Empirický kvalitativní přístup, který je v tomto výzkumu použit, je často účinný při získávání důkladného pochopení respondentů a jejich vnímání reality spojené s kriminalitou a důležitými faktory v jejich okolí. Cílem empirického šetření je doplnit teoretické poznatky získané výzkumem o reálné zkušenosti respondentů a jejich pohled na danou problematiku. Tímto výzkumným přístupem lze získat ucelenější a hlouběji provázaný obraz o vztahu respondentů ke kriminalitě a faktorům, které na ni mohou mít vliv. Tyto informace mohou následně přispět k lepšímu porozumění a navrhování efektivních preventivních opatření v prostředí škol a jejich okolí.

Existuje řada faktorů prostředí, které mohou ovlivňovat kriminalitu mladistvých. Nicméně, přesné mechanismy a interakce mezi těmito faktory nejsou vždy zcela jasné. Výzkumným problémem je tedy porozumět, jaké konkrétní aspekty prostředí a sociálního kontextu ovlivňují riziko projevu delikventního chování u mladistvých. Klíčovou otázkou je, jak rodinné prostředí, školní prostředí, vrstevnické vztahy, komunitní faktory a další proměnné ovlivňují tendence mladistvých k páchání trestné činnosti.

5. 1. Metodologie výzkumného šetření

Kvalitativní výzkumy se dělí na různé typy, z nichž byla pro realizaci vašeho výzkumu zvolena metoda rozhovoru pomocí návodu. V kvalitativním výzkumu je obvyklé, že výzkumník na začátku vybere téma a stanoví základní výzkumné otázky. Tyto otázky mohou být upravovány nebo doplňovány během průběhu výzkumu, při sběru a analýze dat. Z tohoto důvodu se kvalitativní výzkum někdy považuje za pružný a adaptabilní typ výzkumu. Během výzkumu se nevytvářejí pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy a výzkumník se rozhoduje, jak upravit původní výzkumný plán a pokračovat ve sběru a analýze dat. Práce kvalitativního výzkumníka je srovnávána s činností detektiva, protože výzkumník hledá a analyzuje veškeré informace, které přispívají k osvětlení

výzkumných otázek. Provádí deduktivní i induktivní závěry. Vstupuje do nových sociálních prostředí, seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo na místě, kde se sledované jevy odehrávají. Sběr dat a jejich analýza v kvalitativním výzkumu probíhají v delším časovém horizontu, což dává výzkumu longitudinální charakter. Výzkumník na základě svého uvážení vybírá pozorovací místa nebo jedince, které sleduje v různých časových okamžicích. Analýza dat a sběr dat probíhají současně – výzkumník sbírá data, analyzuje je a na základě výsledků se rozhoduje, jaká další data potřebuje, a znovu začíná sbírat a analyzovat data. Během těchto cyklů výzkumník neustále přezkoumává své domněnky a závěry (Hendl, 2018, s. 50).

Počet respondentů ve výzkumu je velmi limitovaný, není možné během jeho hodnocení uplatnit zcela dokonale model zakotvené teorie. Během studia jednotlivých rozhovorů se ovšem zdálo adekvátní uplatnit, alespoň některé dílčí kroky této metody.

Zakotvená teorie je přístupem k analýze dat a celkové strategie výzkumu. Metoda zakotvené teorie (v původním znění jako Grounded Theory) je kvalitativní výzkumná metoda, která se zaměřuje na induktivní vytváření teorie na základě analýzy empirických dat. Tato metoda byla vyvinuta v 60. letech sociologem Barney Glaserem a sociální psycholožkou Straussem. Cílem metody zakotvené teorie je systematicky zkoumat a interpretovat sociální jevy a procesy a identifikovat klíčové koncepty a vztahy mezi nimi. Odlišuje se od tradičního přístupu, kdy výzkumník vytváří hypotézy nebo teoretický rámec před zahájením výzkumu. Namísto toho se zaměřuje na ponoření do terénu, sběr rozsáhlých dat a jejich systematickou analýzu s cílem odhalit klíčové vzorce a kategorie, které vycházejí z dat samotných. Výzkumník se snaží být otevřený novým objevům a teoretickým perspektivám, které vyplynou z analýzy dat. Skládá ze tří základních fází: sběr dat, kódování dat a teoretické dělení. V první fázi se shromažďují data z různých zdrojů, jako jsou rozhovory, pozorování nebo dokumenty. Ve druhé fázi se data systematicky analyzují a kódují, což znamená přiřazování konceptů nebo štítků ke specifickým částem dat. V poslední fázi se na základě kódování a analýzy dat vytváří teorie, která je zakotvena v empirických datech a je schopna vysvětlit jevy a procesy, které byly zkoumány. Metoda zakotvené teorie je často využívána v sociologii, antropologii, psychologii a dalších oborech, kde je důležitý hlubší porozumění sociálním jevům a jejich kontextu. Je to užitečný nástroj pro generování nových teoretických perspektiv a prozkoumávání složitých sociálních procesů (Čermák, Hytych, Řiháček, 2018, s 44-45).

V jejím rámci jsou získána data interpretována pomocí kódování. Zdroj dat pro kódování jsou provedené rozhovory. Každý rozhovor je přepsán a následně jsou identifikovány kategorie a témata obsažená v těchto textech. Prvním krokem zakotvené teorie je otevřené kódování, kdy je cílem identifikovat abstraktní formy témat a kategorie v rozhovorech.

Při procesu sbírání dat bylo využito efektu tzv. sněhové koule, což je jev, při kterém se rozšiřování výzkumného vzorku či oslovení respondentů děje prostřednictvím doporučení od již zahrnutých respondentů. V tomto případě je zřejmé, že sněhová koule ovlivnila výběr respondentů pro rozhovory, protože někteří z nich byli doporučeni původními oslovenými respondenty. Výhodou tohoto jevu může být, že doporučení respondentů může vést k větší angažovanosti a ochotě účastnit se rozhovorů. Respondenti, kteří byli doporučeni jinými, mohou být vstřícnější a otevřenější vzhledem k tomu, že už mají předchozí pozitivní zkušenost s výzkumným procesem prostřednictvím svých známých. Je důležité mít na paměti, že efekt sněhové koule může ovlivnit výběr respondentů a vést k určitému zkreslení vzorku. V případě výzkumných studií je žádoucí, aby vzorek byl co nejvíce reprezentativní a zahrnoval různorodé respondenty. Proto je důležité mít na zřeteli, že v případě efektu sněhové koule bylo osloveno pouze určité skupiny lidí na základě doporučení a nelze tedy zobecnit výsledky na celou populaci (Hendl, 2018, s. 166).

5. 2. Cíl šetření

Kriminalita mládeže je poměrně široké téma, které představuje problém pro společnost. V předchozích kapitolách jsem přiblížila příčiny a prokázané vlivy ovlivňující kriminální chování této skupiny. Hlavním cílem tohoto výzkumného šetření je však porozumět vlivu prostředí na kriminalitu mladistvých a identifikovat klíčové faktory prostředí, které přispívají k delikventnímu chování. Úkolem tedy je zjistit, jakým prostředím je mládež více ovlivněna – zda se jedná o formální či neformální prostředí. Konkrétně se budeme zaměřovat na analýzu rodinného prostředí, školního prostředí, role vrstevníků a sociálních skupin a vlivu místního prostředí a komunitních faktorů. Cílem je poskytnout ucelený obraz o vztahu mezi prostředím a kriminalitou mladistvých, což by mohlo sloužit jako základ pro vývoj efektivních preventivních a intervenčních strategií zaměřených na snížení delikventního chování u mladistvých.

V rámci rozhovoru budou předmětem zájmu jednotlivé oblasti. Charakteristika vztahů v rodině, v tomto ohledu se zkoumám jak pozitivní, tak negativní vliv těchto vztahů na jedince, zda existuje podpora ze strany rodiny při dalším vzdělávání nebo při naplňování snů. Další zkoumanou skupinu představují vrstevníci a jejich vliv. Zajímá mě charakteristika skupiny, ve které se jedinec pohybuje, blízkých přátel a především, jaký vliv mají tito vrstevníci na jedince. Při zkoumání vlivu školního prostředí se budu zabývat tím, do jaké míry ovlivňuje školní prostředí jedince, zda mu poskytuje podporu a příležitosti pro rozvoj. U způsob trávení volného času se zaměřím na limity a přání jedince v oblasti volnočasových aktivit a také na reálné způsoby, jakými si jedinec skutečně volný čas tráví. Ptát se také budu na zkušenosti respondentů s nápravnou institucí, jaký vliv měla na jeho život a jak ovlivnila další směřování jedince. Také zjistím, zda a případně jakým typem kriminálního chování se respondenti setkali, ať už se jedná o skutky provedené osobně či kamarády.

5. 3. Stanovení výzkumných otázek

Výzkumné otázky v rámci zakotvené teorie mají za úkol identifikovat zkoumaný jev a definovat zaměření a informace, které chceme získat o daném jevu. Otázka vymezuje centrum našeho zájmu a stanovuje hranice toho, co chceme zahrnout a co ne. Je důležité, aby otázka nebyla příliš obecná, aby nedošlo ke ztrátě zaměření a povrchním výsledkům. Na začátku výzkumného procesu, kdy o zkoumané oblasti máme omezené znalosti, může být otázka formulována spíše obecně a otevřeně. Postupem času se však otázka zužuje a zpřesňuje se s naším rostoucím porozuměním zkoumanému jevu a identifikací klíčových kategorií, na které se soustředíme.

Při použití zakotvené teorie se často zaměřujeme na popis procesu, událostí nebo průběhu jevu s cílem odhalit zákonitosti tohoto dění. Nicméně ne každý sociální jev musí mít povahu procesu a je důležité nevnucovat datům procesní (nebo jakýkoli jiný, který výzkumník předpokládá) charakter. Glaser (1992) navrhuje, že výzkumník by neměl formulovat výzkumnou otázku "od zeleného stolu" pouze na základě svých úvah, ale měl by ji vytvářet v přímém kontaktu s "terénem". Je vhodné, aby výzkumník před formulováním otázky mluvil s lidmi, kteří jsou zapojeni do zkoumané problematiky, a získal tak lepší porozumění jejich problémům a potřebám. Výběr oblasti pro zkoumání by měl být motivován osobním zájmem

nebo schopností udržet si zájem i v obtížných chvílích výzkumu, které přináší časové a emocionální nároky (Čermák, Hytych, Řiháček, 2018, s 45-46).

VO 1: V jaké míře ovlivňuje kriminální chování mládeže působení rodiny a školy?

VO 2: Jaký je vztah mezi rodinným prostředím a kriminalitou mladistvých?

VO 3: Jaké je spojení mezi školním prostředím a kriminalitou mladistvých?

VO 4: Jakou roli hrají vrstevníci a sociální skupiny v prostředí mladistvých v jejich sklony k delikventnímu chování?

VO 5: S jakým typem kriminálního chování má dnešní mládež největší zkušenost?

Výzkumná otázka	Tematický okruh	Operacionalizované otázky
V jaké míře ovlivňuje kriminální chování mládeže působení rodiny a školy?	Vzájemné působení rodiny a školy na vývoj a projevy kriminálního chování	Jaká je úroveň spolupráce mezi rodinou a školou? Jak motivuje rodina mladistvé ke studiu? Jakým způsobem je mladistvým pomáháno se studiem? Jak probíhá komunikace o školních výsledcích mezi mladistvým a rodinou?
Jaký je vztah mezi rodinným prostředím a kriminalitou mladistvých?	Vliv rodiny na vývoj a projevy kriminálního chování mladistvých	Jak mladiství nejčastěji tráví volný čas s rodinou? Jaký vliv má rodinná situace, vztahy a komunikace na projevy kriminality u mladistvých? Jaká je role rodičů ve formování hodnot u mladistvých? Jaká je role výchovného stylu a podpory rodičů při

		prevenci kriminality u mladistvých?
Jaké je spojení mezi školním prostředím a kriminalitou mladistvých?	Vliv školy na vývoj a projevy kriminálního chování mladistvých	<p>Jaký mají mladistvý vztah ke škole?</p> <p>Jaké faktory ve škole mohou ovlivňovat sklony mladistvých k delikventnímu chování?</p> <p>Jaká je role pedagogů ve vztahu k prevenci?</p> <p>Jaký je přínos mezioborové spolupráce v rámci prevence kriminality ve školním prostředí?</p>
Jakou roli hrají vrstevníci a sociální skupiny v prostředí mladistvých v jejich sklony k delikventnímu chování?	Role vrstevníků a sociálních skupin v prostředí mladistvých	<p>Mají pro mladistvého přátele větší hodnotu než rodina?</p> <p>Jak mladistvý s vrstevníky tráví čas?</p> <p>Vyskytuje se ve vrstevníky kriminální chování?</p> <p>Jaký vliv mají vrstevníci na rozvoj delikventního chování u mladistvých?</p>
S jakým typem kriminálního chování má dnešní mládež největší zkušenost?	Nejčastější typ kriminálního chování mladistvých	<p>Co si mládež představuje pod pojmem trestný čin?</p> <p>Jaká kriminální činnost se nejčastěji vyskytuje mezi mládeží?</p> <p>Jak mládež vnímá a interpretuje kriminální chování u sebe a ve svém okolí?</p>

Tabulka č. 3: Operacionalizace výzkumných otázek

5. 4. Sběr dat a tvorba rozhovoru

Prvním krokem při přípravě výzkumu bylo sestavení základní sady otázek, které budou pokládány respondentům. Tato metoda je vhodná, protože vylučuje možnost opomenutí důležitých otázek. Navíc umožňuje udržet plynulost rozhovoru, protože pořadí otázek ani přesná formulace nemají významný vliv na výsledky šetření. Použití polostrukturovaného rozhovoru přináší také výhodu v možnosti klást doplňující otázky. Pokud je třeba okolnosti lépe objasnit nebo se objeví zajímavý fakt, je možné během rozhovoru klást další otázky. Tato flexibilita umožňuje lépe porozumět odpovědím respondentů a získat detailnější informace o jejich zkušenostech. Metoda zajišťuje efektivní získávání informací od respondentů a umožňuje flexibilitu při kladení otázek a reagování na specifické situace. Díky tomu lze lépe porozumět postojům, názorům a zkušenostem respondentů a získat hlubší pochopení zkoumané problematiky.

Otázky jsou rozděleny do jednotlivých okruhů podle hlavních identifikovaných oblastí ovlivňujících mladistvé. Z výzkumných otázek jsem tedy nejdříve sestavila jednotlivé okruhy a z nich jsem vyvodila otázky, které tvořily základní konstrukt rozhovoru. V rámci těchto oblastí jsou otázky řazeny od jednodušších po složitější nebo osobnější. Pomocí operacionalizace tedy modelujeme výzkumné otázky v, pro nás podstatné, tematické okruhy a následně vzniknou otázky pro šetření. Tím vznikne jisté vodítko pro rozhovor, ale samozřejmě je důležitá možnost doptávat se respondentů na další otázky, nebo upozornit v případě, že respondent odpověděl neúplně nebo se záměrně snažil odpovědi vyhnout, či nezáměrně odpovídal na jinou otázku. Při provádění výzkumu je také důležité dodržovat etické zásady. Výzkumník by měl buď získat informovaný souhlas od jednotlivých respondentů či zajistit jejich anonymitu a důvěrnost, čímž jsou chráněny. Pro zajištění se používá kódování respondentů nebo změna jejich jména, abychom je opravdu ubezpečili v tom, že jejich identita zůstane skrytá.

Samotný scénář rozhovoru byl vytvářen na základě systému operacionalizace. Jedná se o známou metodu, díky které dochází k převodu teoretických pojmů na takové, které se dají empiricky zjistit, ale hlavně také zpracovat. Dalo by se říci, že je přetvoří do zkoumatelé podoby, díky čemuž jsou otázky jednodušší a dá se s nimi lépe pracovat (Reichel, 2009, s. 51).

Během provádění přepisu rozhovoru bylo evidentní, že některé části rozhovorů jsou z hlediska stanovených otázek výzkumu nepodstatné. V textu bylo důležité během

základní analýzy dat podstatná témata a kategorie barevně odlišovat. K jednotlivým označeným sekcím bylo možné připojovat vlastní poznámky. Označení témat bylo spojené s jejich dimenzováním. Tak byla identifikována témata spojené s jednou kategorií. Následovalo kódování selektivní, které usilovalo o identifikaci stěžejního tématu (Hendl, 2018, s. 125).

Při každém rozhovoru s respondenty jsem (na základě předchozí domluvy a souhlasu) využila diktafonu na mobilním zařízení, který sloužil k zaznamenání audiozáznamu. Tím bylo dosaženo autentičnosti odpovědí respondentů. Další výhodou vidím v tom, že jsem se mohla plně soustředit na respondenty a nemusela jsem se věnovat či zdržovat zaznamenáváním celých dlouhých odpovědí, ale pouze poznámek. Zpětně se také dá vyčíst tón či změna hlasu při jednotlivých odpovědích, což představuje jisté emoční zbarvení.

5. 5. Charakteristika výzkumného souboru

Celkem bylo osloveno a setkala jsem se osobně s 10 respondenty, ale realizováno bylo pouze 5 rozhovorů. Nejednalo se vždy o původně oslovené respondenty. Během sbírání dat se projevil efekt „sněhové koule“, kdy jeden respondent doporučil dalšího respondenta. Mezi respondenty jsou dvě dívky a tři chlapci ve věku 14–17 let. U každého z respondentů se vyskytuje faktor, který by mohl do budoucna představovat vznik nežádoucího chování, ať už se bavíme o zhoršené finanční situaci, či špatné predispozice které by mohli přijmout ve vzorci chování jejich rodičů.

Respondent 1

Dívka 16 let. Žije pouze s matkou v malém bytě ve městě. Nemá žádné sourozence, rodiče jsou rozvedení. S otcem se už nevidá, po jeho odchodu jsou finanční příjmy rodiny velmi omezené. Matka pracuje dlouhé směny jako zdravotní sestra. Respondentka má ve škole dobrý prospěch, který se ovšem začal skokově zhoršovat. Konverzace probíhala příjemně, dívka byla uvolněná a dokázala se k jednotlivým odpovědím sama rozpovídat, nemusela jsem ji nabádat.

Respondent 2

Chlapec 17 let. Žije s matkou a pěti sourozenci. Otec je ve výkonu trestu na 3 roky. Rodina je od té doby pod jednou střechou v jednom domku s prarodiči nacházející se v menší vesnici. Matka je alkoholička, práci v tuto chvíli nemá. Respondent má ve škole kázeňské problémy a ročníky opakuje. Chlapcův slovník byl slangový a nespisovný, na otázky, které mu přišly nezajímavé odpovídal stroze.

Respondent 3

Dívka 15 let. Žije s matkou i s otcem v baráku na vesnici nedaleko většího města. Oba pracují ve vysokých funkcích. Rodina je velmi dobře finančně zajištěna. Respondentka má ve škole problémy s neomluvenými hodinami a zhoršením školního prospěchu. Dívka na mě při rozhovoru působila až profesionálním dojmem. Nebyla vůbec nervózní, mluvila plynule, srozumitelně a poměrně spisovně.

Respondent 4

Chlapec 16 let. Žije s babičkou v bytě ve městě. Rodičům byl odebrán z péče sociální péčí. Rodiče užívali návykové látky a pro syna byly nebezpeční. Starší sestra pracuje v Anglii, takže se nevidají. Ve škole má problémy s neomluvenými hodinami. Chvillemi jsem měla pocit, že chlapec působí arogantně a nerozumí-či se naschvál doptává na položené otázky, možná aby získal více prostoru pro odpověď.

Respondent 5

Chlapec 14 let. Žije s matkou samoživitelkou v bytě ve městě. S otcem se vídá na základě střídavé péče. Ve škole má problémy s agresivním chováním. Chlapec působil v průběhu rozhovoru klidně a rozvážně, neměl problémy rozvinout konverzaci a odpovídal bezmyšlenkovitě.

6. Analýza získaných dat

Vytvoření osobní anamnézy je proces, při kterém se zjišťuje a hodnotí informace o osobě včetně jejího životního prostředí, rodinného zázemí a dalších relevantních faktorů. Zde je několik otázek, které mohou být součástí osobní anamnézy týkající se vlivu prostředí na kriminalitu mladistvých:

1. Rodinné prostředí:

Jaký je stav rodiny? Je rodina stabilní nebo jsou přítomny konflikty a rozpad?

Jaký je vztah mezi rodiči a dětmi? Existuje podpora, láska a komunikace?

Jsou rodiče zainteresováni v životech svých dětí? Jsou přítomni a poskytují vedení a směr?

Jaký je ekonomický status rodiny? Existuje nedostatek finančních prostředků?

2. Vzdělávací prostředí:

Jsou dostupné pozitivní vlivy ve škole?

Existuje přítomnost drog, kriminality a dalších negativních jevů v okolí?

Dostává se dítěti dostatečná podpora?

Jsou dostupné příležitosti pro rozvoj dovedností a zájmů?

3. Skupinové prostředí:

Jaké jsou skupinové vztahy mladistvého? S kým se přátelí a jaké aktivity provádějí?

Existuje přítomnost antisociálních nebo kriminálních skupin?

Je mladistvý vystaven nátlaku nebo negativním vlivům ze strany vrstevníků?

Zodpovězení těchto otázek a dalších podobných může pomoci poskytnout ucelený obraz o prostředí, ve kterém mladistvý vyrůstá. Tyto faktory mohou ovlivnit jeho sociální, emocionální a kognitivní vývoj, což může mít vliv na jeho sklony kriminalitě. Je důležité, aby se mladiství ocitli v prostředí, které je podporuje a poskytuje jim pozitivní alternativy ke kriminálnímu chování.

Na základě uskutečněných rozhovorů jsem každému z respondentů vytvořila osobní anamnézu.

Respondent 1

Dívce je 16 let, žije pouze s matkou v malém bytě ve městě. Její rodiče jsou rozvedení, a s otcem se už nevidá. Finanční příjmy rodiny jsou omezené, matka pracuje dlouhé směny jako zdravotní sestra. S matkou tráví čas, pokud najdou společný čas, obvykle spolu hrají karty nebo sledují televizi. Dívka by s ní chtěla trávit více času, ale neví, jak to sdělit. Vztah s matkou popisuje teda jako "nijaký". Má jí ráda, ale občas je mezi nimi ticho a mají málo společných zájmů. Matka je spíše praktická a zajímá se o dívčiny plány po škole. Hledaly spolu praktický obor, který by nevyžadoval odchod z města. Dívka je na přípravu do školy sama, bez pomoci. Dívka má průměrné až dobré známky na učňovské škole. Respondentka má partu přátel, kteří jsou starší a někteří dokonce již pracují. Společný čas tráví na parkovišti, sledují TikToky, chodí koukat na lidi do obchodu, občas jdou společně na diskotéky, což zahrnuje občasnou konzumaci alkoholu, zážitek s trávou se jí to nelíbil, tak se již do toho nepouští. Dívčin prospěch ve škole se začal skokově zhoršovat. Chodí ke školnímu výchovnému poradci, který jí pomáhá a je pro ni dobrým opěrným bodem. Ve škole se cítí normálně, není na tom tak špatně jako někteří spolužáci. Chtěla by trávit volný čas s kamarády, chodit do kina nebo do centra na hry. Měla zájem o jízdu na koni, ale nedostala na to příležitost z důvodu finančních omezení. Nemá zkušenost s výchovným zařízením a nebyla v žádném problémovém chování.

Respondent 2

Jedinec je sedmnáctiletý a brzy oslaví osmnácté narozeniny. Studuje na zemědělské škole ve třetáku. Žije se svou matkou a pěti sourozenci u babičky. Otec je ve vězení. Vztah s otcem je vzdálený, protože ho dlouho neviděl a nezajímá se o něj. Matka často pije alkohol a má nejistý vztah ke svým povinnostem, což má negativní dopad na respondenta. Jedinec preferuje samostatnost a sám se o sebe stará. Pomáhá občas své sestře s dětmi. Komunikace s matkou je omezená, protože často bývá nalitá a zajímá se o kraviny. Jedinec neprojevuje zájem sdílet s rodinou své sny a plány, protože očekává, že by se mu vysmáli. Ke škole má negativní postoj a těší se, až bude moci opustit školní prostředí a začne pracovat jako kamionový řidič. Neprojevuje velký zájem o vzdělání a učení, nechává se unášet a nestará se o přípravu do školy. Rodina neklade velký důraz na jeho školní výsledky,

pokud to není závažné. Ve třídě má dobrý vztah s ostatními studenty, ačkoli jsou tam některé skupinky. Při nepříjemných situacích ve škole se vyhýbá a utíká od nich. Rodina neví o jeho činnostech mimo školu, jako je pití alkoholu, kouření cigaret a občasné užívání tvrdších látek. Tráví volný čas s kamarády, s nimiž se schází venku, pijí alkohol, poslouchají hudbu a natáčejí videa. Často provádějí riskantní a nelegální chování – skákání mezi vagóny, vloupání se do auta. Jedinec nevěnuje značnou pozornost svým školním povinnostem a volnému času tráví s kamarády. Vztah s rodinou je problematický a upřednostňuje trávení času s kamarády. Do budoucna by si přál stát se řidičem kamionu, ale čelí finančním problémům s dosažením řidičáku.

Respondent 3

Dívce je 15 let a žije s matkou a otcem v domě na vesnici nedaleko většího města. Rodina je dobře finančně zajištěna. Po škole má různé kroužky a aktivity a tráví čas venku s kamarády. Pokud je doma, většinou tráví čas na počítači nebo sledováním Netflixu. Vztah s rodiči je bez jakýchkoli větších problémů a většinou si navzájem nevěnují příliš pozornosti, pokud nenastane nějaká vážnější záležitost. Matka se zajímá o dívčinu budoucnost a věnuje se rozhovorům o další škole a profesích. Respondentka plánuje jít na farmacii, nicméně její skutečné zájmy se liší a cítí se omezována ve volbě kariéry. Pomoc s přípravou do školy přichází v podobě kurzů a soukromé výuky, rodiče ji v tom nepodporují příliš aktivně. Je členkou skupiny přátel, se kterou má dobrý vztah a sdílí různé zážitky. Někdy se zapojí do nebezpečných aktivit, ale snaží se mít odstup a být opatrná. Na půdě školy se necítí dobře a považuje ji za ztrátu času. Vyskytly se problémy s neomluvenými hodinami a zhoršeným školním prospěchem. Chodí ke školnímu výchovnému poradci kvůli problémům s úzkostí, chováním a nepřítomnostmi ve škole. Neúčastní se školních akcí a těší se, až školu dokončí. V budoucnu by se ráda prosadila v oblasti módy, i když rodiče toto odvětví nepodporují. Nemá osobní zkušenost s výchovným zařízením, ale jeden člen její party tam byl na krátkou dobu.

Respondent 4

Chlapec je 16 let a žije s babičkou v bytě ve městě. Rodičům byl odebrán z péče kvůli užívání návykových látek. Starší sestra pracuje v Anglii, takže se s ní chlapec nevidá. Většinu času tráví doma sledováním videí na mobilu nebo relaxováním. Rád je venku se svou partou. Vztah s babičkou je převážně o povinnostech a úkolech, ale jinak si nemají moc co říct, nemá zájem trávit doma více času. Vztah s matkou a otcem je velmi omezený, neviděl je poslední

roky a nepotřebuje je. Chlapec neprobírá se svojí babičkou své sny nebo plány, protože si myslí, že by je nepochopila. Nemá žádnou aktivní podporu při přípravě do školy. Chlapec popisuje svou partu přátel jako divokou a akční, mají podobnou mentalitu a vzájemně se neomezují. Občas dělají nebezpečné věci, ale většinou se jedná o lehkou zábavu, jako je ježdění po schodech. Někdy pije alkohol nebo se objeví tráva, ale dbají na jisté hranice. Chlapec navštěvuje školního výchovného poradce kvůli problémům s chováním a nezájmu o školu. Poradce mu naslouchá a někdy si povídají i o neškolních tématech. Ve škole se cítí nezajímavě a necítí přitažlivost k školním akcím. V budoucnosti si přeje být slavným a žít jako rokovaná hvězda, ale nevěří, že by se to mohlo stát kvůli nedostatku příležitostí a plánů. Byl již dvakrát vychováváním zařízením, jednou kvůli situaci s rodiči, a podruhé kvůli incidentu s autem. Nechtěl by se do takového zařízení vracet a raději zůstává u babičky.

Respondent 5

Poslednímu respondent je chlapec a je mu 16 let. Studuje na základní škole, chodí do 9. třídy. Z finančních důvodů nemůže jít na střední školu, kterou by si přál. Žije s matkou samoživitelkou v malém bytě ve městě. Tráví čas doma převážně hraním her a používáním mobilního telefonu. S rodinou tráví čas sledováním televize. Vztah a vídání se s otcem je nepravidelné, na základě střídavé péče, nicméně společný čas je mu bližší než s mámou. Jedinec by rád strávil více času s otcem, ale termíny jsou omezené a nemohou se častěji stýkat. Vztah s matkou je různorodý, komunikace je mezi nimi nejasná. Matka je často mimo domov a respondent se cítí opuštěný. S tátou více baví o svých snech a plánech než s matkou. Rodiče nejsou příliš zapojeni do přípravy do školy, ale matka chodí na schůzky, aby se informovala o jeho pokroku ve škole. Nemá pocit, že by ho někdo z rodičů vychovával. Táta se na něj neohlíží, a matka se snaží, ale nemá dostatek času. Má partu přátel, s nimiž tráví čas venku, v parku nebo na hřišti. Někdy se také účastní rizikových aktivit, jako je urbex nebo vnikání do garáží. Občas se dostává do konfliktů ve škole, a proto chodí ke školnímu výchovnému poradci, který mu pomáhá s řešením a ukazuje alternativní způsoby zvládnutí situací. Ve škole se cítí různě, někdy je to fajn, jindy hodiny trvají dlouho a nudí ho. Rád by trávil volný čas v posilovně, ale z finančních důvodů spoléhá na cvičení s přáteli venku nebo sledování cvičebních videí na YouTube. Nemá zkušenost s výchovným zařízením, ačkoli se o něm diskutovalo kvůli rvačce ve škole.

6. 1. Vliv rodiny a školy

Rodina hraje nezastupitelnou a klíčovou roli v našem životě, zejména pokud jde o vztahy s dětmi. Rodina poskytuje dětem základy etiky, životního stylu a formuje jejich hodnoty a postoje. V současné době jsou však pozorovány změny v hodnotách rodiny ve srovnání s minulými generacemi. Dalším faktorem ovlivňujícím život dítěte je škola. Škola může mít vliv na kriminální chování dítěte prostřednictvím různých faktorů, včetně samotné školy, chování učitelů, kolektivu ve třídě nebo stylu výuky. Na začátku rozhovoru byl hlavním cílem získat základní informace o rodině. První část rozhovoru se pak zaměřovala na samotnou rodinu, vztahy v ní a postoj respondentů k škole.

U všech respondentů sledujeme různé stupně nefunkčních rodinných vztahů. Rodiče se o prospěch dítěte v podstatě osobně nezajímají. Děje se tak z různých důvodů, od podceňování důležitosti vzdělávání po nedostatek času, případně přenesení této odpovědnosti na někoho jiného. V rodinách sledujeme odloučenost a osamění. Blízké vztahy nejsou navazovány s rodiči, ale se sourozenci, a především s kamarády. Okruh party a vrstevníků představuje zásadní vliv v životě respondentů.

V tomto výzkumu je pouze jediný respondent, který žije současně s oběma rodiči a má s nimi víceméně vztah v pořádku. **„Tak normálka, když není nějaký průšvih, tak si sebe moc nevěšmáme. Všechno tak nějak běží, máme svůj systém. (R3)“** Ve zbylých případech je rodič respondentům vzdálen a jeho vliv na výchově je silně omezený. S otcem se z důvodu nezájmu respondentka číslo 1 nevidá a vztah s matkou také není úplně ideální. **„S tátou se nevidám. Nemá o mě zájem. Maminka je odpoledne často v práci nebo je unavená po noční. (R1)“** V případě respondentů 2 a 4., můžeme přerušení tohoto kontaktu ovšem vnímat jako pozitivní faktor. **„Odebranej z péče jsem byl, páč se o mě vůbec nestarali. Poslední roky jsem je neviděl a ani nechci. Stará se o mě babičky, tak nevidím důvod. Mám svůj život. (R4)“** **„Fotr je ted' ve vězení no. Fotra jsem ted' dlouho neviděl. Tak asi dobrej. Mamka neví co chce. Má takový záchvaty, kdy se stará. Jsem radši, když mě nechá na pokoji a neslibuje. (R2)“** Tím se ukazuje důležitost individuálního posuzování případů.

Zásadním limitem v trávení času s rodiči je jejich nepřítomnost. Často se jedná o rodiny s malými finančními příjmy, proto tráví rodiče delší čas prací. Opačným extrémem je respondentka č. 3, kde je rodina sice zajištěna, ale rodiče rovněž tráví více volného času prací a penězi kompenzují svou nepřítomnost. **„Jo jasně, hlavně s přípravou na přijímačky**

chodím na různé kurzy. Nebo taky mám soukromou učitelku na angličtinu, hlavně kvůli konverzaci. Taky jsem měla pomoc s matematikou. (R3)

V rodinách se prakticky neodehrávají aktivity, které by podněcovaly komunikaci nebo spolupráci mezi dětmi a rodiči. Náznak vidím alespoň u respondentů ženského pohlaví. Respondentka č. 1, zmiňuje alespoň malou snahu společně tráveného času. **„Když se sejdeme hrajeme spolu karty. Když jsem byla menší, chodila se mnou máma do parku, ale teď se třeba díváme na televizi. Máma u ní často usne. (R1)**“ Druhá dívka zmiňuje rodinné dovolené a společné výlety. **„Během týdne nic moc, o víkendu třeba někdy někam jdeme na večeri nebo nás s sebou bere táta na firemní akce pro rodiny. Jedeme třeba na víkend někam do hotelu, kde jsou lázně nebo koně, nebo lyžovat. (R3)**“ Nemluví ovšem o tom, zda zde skutečně rodina tráví čas dohromady, nebo jestli jsou rodiče přítomní pouze fyzicky. Mezi společnými aktivitami s rodiči, tak převažuje pasivní sledování televize. Z tónu vyjádření není u respondentů očividná lítost nebo vědomí si vážnosti tohoto stavu. **„Párkrát mě vzal táta, ale ten je radši venku a chodí po horách. (R5)**“ Sami o čas s rodiči aktivně neusilují. Specifický je případ respondenta č., který je v péči babičky a projevuje se generační rozdíl. **„Je z jiný doby. Vůbec netuší, co je Youtube nebo influencer. Prostě skoro nic. Její návrhy jsou takový trapný, ale nechci jí to říkat. (R4)**“ Mluvil by s ní rád, ale vlastně nemají o čem. Vzájemně nerozumí svým světům. Zásadním omezením pro vztah respondenta č. 5 s jeho otcem je vymezená střídavá péče. **„Někdy bych chtěl u něj zůstat déle, ale nejde to. Jsou dané termíny a on už by pak stejně neměl čas. (R5)**“. Sám také zmiňuje, že by byl rád, kdyby se tyto termíny daly nějakým způsobem změnit, ale jeho matka by tuto snahu špatně nesla a vyvolalo by to hádku.

Vztahy s rodiči jsou charakteristické pocitem samoty a odcizení. Různé světy, míjení se. Nedostatek společných témat. O rodičích se přitom vyjadřují neutrálně, nebo jako respondentka č. 1 říká, že je má rádi. Jen neví, jak s nimi komunikovat, aby nedocházelo ke konfliktům. **„Mám jí ráda, ale někdy je jen ticho. Už moc nevím, o čem si s ní povídat. Je pořád v práci. Jsme z jiného světa. Moc nás toho nespojuje. (R1)**“ Případně je jejich vztah neutrální a ve výsledku se spíše jedná o společné soužití a toleranci jeden druhého.

Pokud je ve vztahu negativní zkušenost, jako u respondenta č. 2, pak dochází k hlubšímu odcizení, protože rodič nenaplnuje své funkce. **„Má takový záchvaty, kdy se stará. Jsem radši, když mě nechá na pokoji a neslibuje. Se vo sebe stejně**

jako starám sám. Někdy pomůžu ségře s preckama. (R2)“ Ztrácí svoji roli, kterou v tomto případě vůči sourozencům do jisté míry přebírá respondent. Místo matky navazuje hlubší vztah se sestrou. Rodina v tomto případě ztratila svoji funkci, díky chování rodičů. Přebírání role dospělého sledujeme i u respondenta č. 4. U něj rodiče v pravém smyslu nejsou přítomni a uvědomuje si, že babičce je třeba pomáhat. Uvádí to i mezi společnými aktivitami. **„Když potřebuje s něčím pomoci, třeba jdeme na nákup nebo je potřeba něco udělat doma. Jinak spíš ne. Ale nemůžu to nechávat jen na ní, to by bylo moc. (R4)**“ Do jisté míry, tedy přejímá i odpovědnost v domácnosti. Nejedná se o jev zcela typický pro jeho věkovou skupinu. Jedná se o úplný opak respondentky číslo 3, která společný čas tráví úplně jiným způsobem v podobě společných výletů, které jsou mnohdy i finančně náročnější.

6. 2 Vliv vrstevníků

Kamarádi a volný čas strávený s nimi jsou také faktory, které mohou být považovány za rizikové. Stačí, aby člověk se dostal do "nesprávné" skupiny a pokud výchova v rodině není dostatečně důsledná, tato skupina se pro něj může stát vším. Dospívající se často snadno nechávají ovlivnit svými vrstevníky a tráví s nimi mnoho času, někdy dokonce více než s rodinou. Druhá část rozhovoru měla za cíl zjistit, kolik kamarádů respondenti mají, zda jsou součástí nějaké skupiny, jak se tato skupina vyznačuje a jak důležití jsou pro respondenty samotní jejich přátelé.

Parta vrstevníků je pro všechny respondenty naprosto zásadním bodem jejich života. Navzdory dalším výpovědím, považují její partu za pozitivní prostředí. Je prostorem pro seberealizaci. Jedná se o skupinu lidí, se kterými rádi tráví svůj volný čas. Odpovědí na otázku o ideálně stráveném čase to však potvrdila pouze respondentka č. 1. **„S kámošema. Bylo by fajn moct častěj někam zajít, třeba do kina nebo do centra na hry. Tak něco podniknout. (R1)**“ Druhá dívka by čas raději trávila o samotě **„V nějakým ateliéru. Hodně sluníčka a nikdo by mi do ničeho nekecal. (R3)**“ Zbylí respondenti – chlapci, měli poněkud rozdílné odpovědi a vzali tuto spíše povrchově, než aby nad tím přemýšleli více do hloubky. **„Chtěl bych jezdit ve fakt dobrým autě. (R2)**“ **„Jako roková hvězda. Prostě si žít a neohlížet se. Nemuset na nic myslet a prostě jen rozhazovat. Nemuset počítat. Jen nahrávat videa a flákat se s kámošema. Jako Mr. Beast. To bych chtěl. (R4)**“ **„Bavilo by mě chodit do gyму. Někdy jdeme na ty veřejně přístupný, ale tam nejsou žádný železa jen vlastní váha. Fajn se tam upustí pára a člověk si může trochu načechrat ego. (R5)**

S partou spojují respondenty podobné zájmy, témata k hovoru a názory na trávení volného času. Negativní aspekty si plně neuvědomují. Nejsem si zcela jista, zda si plně uvědomují, že co dělají není úplně správné, i když respondent číslo 5 své pochybení zmínil. **„Jo. Děláme. Jako co je nebezpečný? Když to umíš, tak to nebezpečný ani není ne. Občas někdo něco posere a jsou problémy. Ale většinou je takový srandy jako ježdění po schodech. Jo měl jsem průšvih, když jsem se zkusil dostat do auta. Nás kámoš učil jak na to, ale nedal jsem si bacha. Dneska už jsou ty káry taky chytrý. (R5)“** Těžko říci, zda by tento čin nazýval „průšvihem“ i v případě, že by se na tento skutek nepřišlo.

Všichni respondenti se shodli na tom, že jsou pro ně kamarádi důležití a nedokázali by si představit žádné nemít. Mají v nich oporu a svěřují se jim. **„Doma občas, ale spíš kamarádům. (R3)“** **„Jo, mě nesouděj aspoň. (R2)“** Skoro jednohlasně uznávají, že pro ně má rodina, i přes všechny nelehké situace, stále větší význam. **„Určitě pro mě rodina znamená víc. (R3)“** **„Takhle, jako kvůli babičce říkám, že rodina. (R4)“** Kromě respondenta č. 2 tedy mají všichni rodinu na prvním místě. **„Hele jako vím, že to není správný, ale kámoše asi no. Mě to prostě doma nebaví. (R2)“**

V oblasti trávení volného čas s přáteli jsou patrné finanční limity. Čas je naplňován aktivitami, které je možné dělat zadarmo. **„Jen není moc, kam zajít, kde není vlezný. Tak do parku nebo na hřiště. V létě je to v pohodě, ale v zimě se hledá blbě. To pak třeba musíme někam vlízt. (R5)“** Nabídka není široká. Snahou je vyhnout se nudě, která je přítomná v domácím prostředí. Součástí této snahy je i hecování, kterých si můžeme všimnout u všech mužských respondentů. **„Jasně, hlavně když se hecnou ega. To je pak drsný. Třeba proskakovat mezi vagónama. Dostali jsme se i do auta a přeparkovali ho. Z toho byl ten průser no. Jinak pohoda, cigárko a tak. Někdy z toho někomu rupne v hlavě a chce se třeba porvat, ale to většinou není nebezpečný. Prostě blbej trip, víš jak. (R2)“** Nebezpečné aktivity jsou pak tedy podněcovány právě nabádáním ostatních. **„Hlavně když se najde jiná parta, co provokuje. Už jsem se i serval, když nám zabrali naše místo. Ale většinou je to jen pošťuchování. (R5)“** Hecování je přítomno především u odpovídajících chlapců, kteří se pozitivněji vyjadřují i k akcím obsahujícím riziko. Rovněž zmiňují agresivní chování spojené s rvačkou. Nebezpečnost situací ovšem sami nijak nehodnotí. Role dívek se jeví spíše jako pasivních přihlížejících. Touha po nebezpečných zážitcích je přítomna ve všech generacích. **„Tak asi trochu jo. Hlavně kluci. Já se spíš dívám nebo je nahrávám a postuju to. Třeba, když něco sjížděj na skejtu nebo dělají triky. (R3)“** V současné době je ovšem riziko zvyšováno přítomností sociálních sítí.

„Sejdeme se na parkovišti a třeba si ukazujeme TikToky nebo něco natáčíme. Někdy chodíme koukat na lidi do obchod'áku. Jsou k tomu docela vtipný hlášky. Je to jako ZOO. (R1)“ Většina respondentů zmiňuje nahrávání videí jako součást běžného trávení volného času. Co se týče šikany, všichni respondenti jednohlasně ví, o co se jedná, ale zmiňují, že jsou na toto chování už dostatečně vyspělý. **„Ježiš ne, to fakt nedělám, jako jo, zažil sem to, ale asi v pátý třídě, to je dávno. (R4)“**

Na otázku týkající se délky stráveného času s kamarády odpověděli čtyři respondenti, že jsou v jejich přítomnosti dvě až tři hodiny denně a přijde jim to akorát. **„Já bych řekla, že tak dvě hod'ky, když nemám doučko teda. (R3) „By mě pak začli štvát, tři hodiny max. (R4)“** Pouze jeden respondent uvedl delší časový úsek. **„Já to ňák nekontroluju, prostě nějak po škole no, pak du domů tak v osm, třeba čtyři hodiny. (R2)“**

Zásadním limitem trávení volného času respondentů jsou jejich omezené finanční možnosti. Mohou trávit čas jen tam, kde to nepředstavuje finanční zátěž. Jejich osobní preference jsou tak často nenaplněny. Pohybují se s partou a podléhají proto „kolektivnímu“ rozhodnutí. Navzdory tomu své osobní specifické preference mají dle svých vlastní zájmů a cílů. Obecně směřují preference trávení volného času k vrstevníkům. Nicméně u jednotlivých respondentů sledujeme i jejich jedinečné zájmy, které odpovídají jejich věku, ale nejsou spojeny s aktivitou celé skupiny. Ani jedna ze zmiňovaných aktivit přitom není nijak spojena s rizikovým nebo kriminálním chováním. Naopak se jedná o aktivity, které by měli pro jedince pozitivní přínos, rozvíjeli jej po kreativní nebo fyzické stránce.

U respondentky č. 3 nejsou limitem trávení volného času finance, ale přístup jejich rodičů k dané oblasti. Bojí se ztráty jejich podpory a nechce se sama prosadit. Proto svůj vlastní sen staví na vedlejší kolej. Nicméně se její ambice projevují ve skupině přátel. **„Nedávno jsem nám dělala takový podobný trika. (R3)“**

Respondent č. 4 ukazuje velmi nízkou představu o vlastní budoucnosti nebo dlouhodobějších plánech. Odpovídá s největší nadsázkou. Je nejvíce spojen se světem sociálních sítí a jeho ambice cílí spíše tímto směrem. Nejedná se ovšem o plány, ale mnohem více o nespécifické představy – žít jako rocková hvězda. Jeho rozhovor celkově nese nejvíce známek snahy nevázat se k nějakému cíli. Může se jednat o přenesení nejistoty spojené se „ztrátou“ rodičů. Případně neochotou sdílet hlubší pocity pro výzkum. Jeho odpovědi v některých momentech nejvíce působí jako maska. **„Budoucností nemá moc smysl se trápit, co bude bude. (R4)“**

6.3 Vliv školního prostředí

Je zajímavé zjistit, že respondenti vnímají školní prostředí víceméně jako zbytečné. „Škola mě moc nebaví a nebojím se to říct. Nějak nevidím smysl do ní chodit. (R4)“ „Nijak. Je to prostě místo. (R4)“ Nepřináší naplnění jejich vlastních cílů. „Na nic, těším se až vypadnu a budu v tom vopravdovém světě. To je to, na čem záleží. Škola je jen taková akvário. (R2)“ Místo toho je spojují s cíli, které jsou jim vnucovány společností. Objevily se dvě neutrální reakce. „Tak normálka. Nic moc zajímavého, ale dá se to přežít. O pauze si jedeme svoje. Zás na tom nejsem tak blbě jako některý. (R1)“ „Jak kdy. Někdy je to fajn. Něco je úplně zbytečný a hodiny se děsně táhnou. (R5)“ Tento pohled může odrážet nějakou formu nesouladu mezi očekáváními a potřebami respondentů a tím, jak je školní systém organizován. Významnou roli v jejich vnímání školního prostředí hraje výchovný poradce, u kterého se všichni respondenti objevili. Původ této návštěvy je u dvou respondentů poměrně podobný, a to laxnost přístupu ke škole jako instituci. „Se mi teď nějak úplně nedařilo. Je mi to už takový volný. Nemusím se učit. (R1)“ „Mám problémy s chováním. Škola mě moc nebaví a nebojím se to říct. Nějak nevidím smysl do ní chodit. (R4)“ Další dva spojuje už závažnější problém s porušením pravidel. „Jsem měl průsery ne asi. Jsem si půjčil pár věcí z krámu. A taky to auto no a sprejování. Se to nějak počítalo. (R2)“ „Jsem se neovládnul, když se do mě navážel spolužák a pár jsem mu ubalil. Nestalo se to jednou. Něco mi rupne v hlavě a třeba házím věci. (R5)“ Poslední respondentku ovlivňují i další vlivy a došlo ke kombinaci záškoláctví a problémů s chováním. „Jsem brala prášky na úzkost a trochu jsem to přehnala. Prostě mi to tak přišlo nejlepší. Taky jsem se dostala párkrát trochu do problémů v nákupáku. A taky jsem párkrát nepřišla na odpoledku. (R3)“ Na rozdíl od ostatních pedagogů vnímán jako opora a osoba, se kterou mohou respondenti mluvit. „Nechá mě mluvit a nesnaží se hned všechno řešit. Spíš mi dává možnosti a ukazuje, jak by to třeba šlo. Bavíme se spolu o tom, jak si třeba zchladit hlavu. (R5)“ Tato osoba jim poskytuje potřebné informace a je schopna jim pomoci. „Ano. Dost mi pomohl. (R3)“ Až na jednoho respondenta došlo k potvrzení, že v tomto člověku vidí oporu a mají k němu kladný vztah. Pouze jeden respondent vyjádřil své emoce spíše neutrální. „Jako jo. Nebo to nedělá horší. Nevadí mi. (R2)“ Toto vyjádření naznačuje, že důvěra a přístupnost výchovného poradce může být klíčovým faktorem pro to, aby se respondenti cítili podporováni ve školním prostředí. Možná by důležitým aspektem pro zlepšení vnímání školního prostředí respondenty mohlo být posílení role a dostupnosti

výchovných poradců. To by vedlo ke zlepšení jejich zkušenosti se školou a vytvořit prostředí, ve kterém se cítí respektováni a slyšeni. „**Je dobře vědět, že vlastně za někým můžu jen tak jít a bude mít čas. To je dobrý pocit. (R1)**“ Důležité je, aby školy braly v potaz tato vyjádření a snažily se vytvářet podmínky, které umožní nejen respondentům nalézt oporu a podporu ve svém školním prostředí.

Nedostatek komunikace se odráží i v oblasti naplňování snů. Řada respondentů vlastně o svém snu do budoucna nekomunikuje s rodiči, ale s přáteli. Důvody jsou různé, objevuje se strach ze zesměšnění. „**Ne, proč jako. By se tak maximálně vysmála. Já si jedu svoje a řeším to s lidma, který to maj taky tak. Občas kecáme se ségrou. Ta je fajn má to srovnaný. Se mě ptala, co dál. Jestli chci jít makat a tak. (R2)**“ Nebo také může dojít k nepochopení. „**Ne. To by vůbec nepochopila. Je z jiný doby. (R4)**“ Výjimkou je respondentka č. 3, která kromě této pomoci má také příležitost spolupráce s profesionály. „**Ne, jen když jsem byla malá. Ted' to nechávají na profesionálech. Hlavně taky jsou doma až večer, a to už je na učení pozdě. (R3)**“ Své sny respondenti formulují především ve vztahu k dalšímu vzdělání. Jsou ve věku, kdy již byla střední škola zvolena. Zabývají se dalším uplatněním nebo studiem. Ve svých cílech nejsou podporováni z racionálních důvodů. „**Chtěla jsem jít na veterinu a na koně se specializovat. Ale to nevyšlo. Nejsou love. (R1)**“ Jejich vlastní názor není rodiči respektován, nebo na jeho sledování nejsou dostupné finance. Podporu ze strany otce má jako jediný respondent č. 5. „**S tátou jo. (R5)**“

Specifické cíle má respondentka, která ovšem projevuje ve formě nedostatečné podpory. „**To by rodiče nepodpořili. Chtějí mít jistotu. Móda je moc nezajímá. A sama se do ničeho pouštět nechci. Máme plán a tohle si můžu pak jet mimo, až dodělám školu. (R3)**“ Ve svém zázemí bohužel mají i nedostatečnou sebedůvěru. „**Hledaly jsme spolu nějaký praktický obor, ale ne mimo město. Internát by máma z platu neutáhla. Nejsem s oborem úplně spokojená, kdybych mohla, chtěla bych na vysokou, ale to máma nezaplatí a asi bych to ani nezvládla. (R1)**“ Další studium také zvažuje druhá respondentka ženského pohlaví, která ovšem nebude studovat obor v celkovém souladu se svými sny. „**Nějak jsme se domluvili, že půjdu na farmacii. Ale, jinak si o tom moc nepovídáme. (R3)**“ Chlapci plánování budoucnosti často spojují pouze s touhou vydělat peníze. „**Makat jako kamióňák. To by bylo fajn. Podívat se trochu mimo a taky se tam dobře vydělává. Seš hodně svůj vlastní šéf a všude berou. Si z toho člověk zařídí, co potřebuje. (R2)**“ Budoucnost posledního respondenta je stále ve hvězdách, protože řeší další problémy jako například finance, či vzdálenost. „**Chtěl bych**

na automechanika, ale mamka říká, že to je škola moc daleko. Musel bych na intr a že to neutáhneme. Spíš mě nechce pustit, že bych nebyl pod dohledem, ale to je blbost. Stejně je v práci, tak nikdo nedohlíží. (R5)

Nedostatek podpory je spojen i s nedostatkem pomoci se školou. Respondenti vnímají pomoc ze strany rodičů, jako něco určeného pro mladší žáky. **„To je pro prťata. Táta se ptá, jestli mi to jde. Máma chodí na schůzky, tak ví ze školy. (R5)**“ Zvládají to ve většině případů sami, či s pomocí kamarádů. **„Někdy se třeba na něco zeptám kámošů před písemkou. Ale stačí mi, co vím z hodiny. (R4)**“ Pokud rodiče sami nevyvíjejí aktivitu. Odlišný je přístup rodičů u respondentky č. 3, kteří na dceru kladou ambice, ale osobně jí se školou nepomáhají. **„No hodně se mnou řeší školu. Hlavně, jak je co dobrý do budoucna a jakou má profese výhodu, kolik se pak vydělává, kde pak sehnat místo. Kde třeba někoho znají. Nějak jsme se domluvili, že půjdu na farmacii. Ale, jinak si o tom moc nepovídáme. (R3)**“ Přenáší tuto odpovědnost na třetí osobu, tento fakt „omlouvají“ profesionalitou této pomoci. Respondenti nepovažují přípravu do školy za podstatnou. **„Se tím nějak propluje. Když nedodělám tak, co jako. Každý není šprták. (R2)**“ Vzhledem k malým ambicím studovat v budoucnu je přístup k přípravě do školy u většiny respondentů spíše laxní. **„Na učňák mám průměr dobrý až dost a to je hlavní. (R1)**“ Pouze respondentka č. 3 vykazuje známky větších ambic. Zbytek respondentů ponechává své známky víceméně osudu. **„Jo jasně, hlavně s přípravou na přijímačky chodím na různé kurzy. Nebo taky mám soukromou učitelku na angličtinu, hlavně kvůli konverzaci. Taky jsem měla pomoc s matematikou. (R3)**“

6. 4 Zkušenost s nápravnou institucí a kriminálním chováním

S nápravnou institucí mají respondenti jen malé zkušenosti, každý ví, o jakou instituci se přibližně jedná a komu je určena. Pouze jeden respondent uvedl získání informací v rámci školní pudy. **„Ne. Ví, co to je a občas nás tím někdo strašil třeba na prevenci ve škole, ale zkušenost s tím nemám. Zas takovej průserář nejsem. (R1)**“ Jedná se tedy o představy a zprávy z doslechu a vyprávění od kamarádů. **„V pastáku bylo pár kámošů a není moc voco stát. (R2)**“ Překvapilo mě, že celkem tři respondenti neměli daleko od osobní zkušenosti s výchovným zařízením. **„Ne. Hodně se o tom mluvilo, kvůli tý rvačce ve škole, ale prošlo mi to. (R5)**“ Další dva uvádějí dokonce své matky jako hlavní činitele, proč k tomuto přemístění nakonec nedošlo. **„Nás mamka nedá. Všechno má se sociálkou pořešený. Jako není**

to nic moc, ale do past'áku zas jako. Bylo to nahnutý, ale zatím dobrý no. (R2)“ „**Já sama ne. To mamka zařídila. (R3)**“ Jeden respondent měl přímou zkušenost s výchovným zařízením. „**Jo. Byl jsem tam dvakrát. (R4)**“ Bylo patrné, že toto téma začíná být nepříjemné, ale důvod pobytu jsem se nakonec dozvěděla. „**Jednou kvůli našim, než jsem se dostal k babičce. To bylo jen na chvíli nejspíš, než vyřešila věci sociálka. To si moc nepamatuju. Pak jednou na pár dní, když mě chytili s autem. To mi stačilo. Babička, se hodně snažila, abych šel zpátky k ní. Nakonec to tak dopadlo. Bylo to děsný místo. Už chci zůstat u babičky, není to taková pakárna, jako tam. (R4)**“ V tuto chvíli se dá pouze diskutovat nad tím, zda byl tento zážitek dostatečný na to, aby si chlapec příště sám uvědomil závažnost svého jednání a nemusel se vracet zpět do zařízení, kde se mu očividně nelíbilo. Je zde patrný rozpor mezi vlastní odpovědí respondenta č. 4, který mluví o dnech, ale když se na něj odkazuje respondentka č. 3, pak mluví o měsících. „**RESPONDENT 3 (použito místo jména – člen party respondentky) tam byl na pár měsíců, než se vrátil k babičce. Tam bych nechtěla, je to děsný místo. (R3)**“ Může se jednat o případ naddimenzování údajů a postupného vytváření určitého mýtu. Myslím si, že nápravné zařízení tak působí jako určitý strašák, protože se respondentům z doslechu dostává spousta různých informací a zkušeností, kterým se respondenti chtějí vyhnout. Avšak nevím, zda je tento fakt podložen reálnými skutky.

Dále jsem se ptala, co si respondent představuje pod pojmem trestný čin. „**No něco protizákonyho, jako krádež, hulení taky třeba nebo tak. (R2)**“ Poměrně přesnou odpověď měla respondentka č. 3. „**Asi jednání který poškozuj veřejný zájmy a je trestáno? (R3)**“. Odpovědi zbylých respondentů se radikálně nelišili a dá se odvodit, že si pod tímto termínem každý představí alespoň jeden skutek. Tři respondenti si byli vědomi toho, že oni sami spáchali trestný čin. „**Nevím, asi jo, i když třeba nevědomě. (R1)**“ „**Jestli se počítá i ta bitka jako trestná, tak asi jo. (R5)**“ Jednohlasně se ale shodli na tom, že jejich kamarádi trestné činy dělají. „**Oni? Možná jo, když chodí tam, kde to není povolený skákat (R3)**“ „**Kámoš co mě učil jak se dostat do aut je hustej. (R4)**“ Dva respondenti mají zkušenosti se soudem.

Neodmyslitelnou součástí života mladistvých je pití alkoholu ve skupině. Respondent č. 1 a 2. automaticky uvedl pití alkoholu jako způsob trávení volného času s kamarády. Respondentka č. 3 zmínila alkohol až při otázce na nebezpečné aktivity, aniž bych se na to musela konkrétně doptávat. Respondent č. 5 alkohol vůbec nezmínil a respondentovi č. 3 jsem na alkohol položila samostatnou otázku. „**Někdy někdo něco přinese**

do parku na lavičky, nebo si uděláme párty. Zas moc ne, na to nejsou prachy. (R3)“
Lehkým výpočtem aritmetického průměru jsem došla k závěru, že průměrný věk první zkušenosti s alkoholem je 12,6 let (R1 – 13 let, R2 – 12 let, R3 – 14, R4 - 11, R5 – 13) lze tedy odvodit, že přístup k alkoholu není složitý. Naznačováno je pouze užívání marihuany, s tvrdými drogami se setkal pouze jeden respondent. O tomto tématu si respondenti zprvu nepřáli hovořit a podobné otázky je značně znervózňovali. Oproti tomu o pití alkoholu hovoří poměrně otevřeně. Kromě respondenta č. 5 a respondentky č. 3 přiznávají všichni ostatní užívání marihuany. **„Občas se objeví i tráva nebo tak něco. Ale dáváme si pozor. (R4)**“
V negativním kontextu se objevují pouze poznámky na špatný stav po užití či vysokou cenu. **„Někdo občas přinese i něco jiného, ale po tom mi bylo blbě. Tak se do ní už nepouštím. (R1)**“.
„Trávu sem zkusil no, ale to je zbytečně drahý. (R2)“
Porušování těchto zákazů daných společnostmi je vnímané jako běžné, pokud není zachyceno autoritou a potrestáno.

6. 5 Závěr kvalitativní části

Během provádění rozhovorů jsem čelila výzvě, jak formulovat neodkazující otázky a zařadit tak jejich nenávodnost. Bylo obtížné formulovat otázky tak, aby nedávaly respondentům jasný směr, kterým by měli odpovědět. Nedostatek důvěry se v některých případech promítl i do jejich odpovědí. Navzdory tomu, že je toto téma široké, myslím, že jsem poskytla dostatečný prostor pro vyjádření, odpovědi respondentů byly relativně subtilní. Místo přímého vyjádření svých názorů a zkušeností se drželi nuancí a jemných náznaků. Nicméně jsem se dokázala těchto náznaků chytit a doptat se, takže ve výsledku mi bylo odpovězeno. Zřejmě nedostatek času pro navázání pevného vztahu a vzájemné porozumění ovlivnil jejich otevřenost a přesnost vyjádření. Tato situace zdůraznila důležitost budování důvěry a pocitu bezpečí mezi rozhovorovými partnery. Pro dosažení hlubších, konkrétnějších odpovědí je nezbytné věnovat dostatek času pro navázání osobního kontaktu a vzájemného poznání. Pouze tak lze překonat subtilní povahu odpovědí a získat podrobnější či komplexnější informace od respondentů.

V rodinách panuje výrazné odcizení a nedostatek komunikace. Pokud mají respondenti vůli trávit volný čas a komunikovat s rodiči, nemají k tomu bohužel dostatek příležitosti nebo vhodná společná témata. Rodiny jim chybí jako sjednocující faktor, a proto se více přibližují svým vrstevníkům. Toto je sice typické pro tento věk, ale nedostatek vazeb s rodinou tento vztah ještě zhoršuje, což může být v některých případech i nenávratné.

Parta začíná nahrazovat rodinu jako zdroj relevantního hodnocení. Respondenti vnímají své rodiče jako nezodpovědné, nepřítomné nebo příliš náročné. Často jim nerozumí nebo se s nimi nedokáží dohodnout, případně nejsou schopni porozumět jejich jednání.

Existuje rozdíl v rizikovém chování mezi respondenty a respondentkami. Respondentky popisují rizikové situace spíše jako pasivní pozorovatelky. Sledují a zaznamenávají, co se děje, ale aktivně se nezapojují. Účastní se těchto situací jako součást skupiny.

Respondenti častěji hledají podporu a naplnění svých snů u svých kamarádů než u rodičů. S kamarády se cítí pochopení a mají společné problémy a překážky. Finanční omezení však pro ně představuje zásadní omezení.

V oblasti volného času mladí lidé chtějí trávit čas se svými vrstevníky, ale mají jen málo prostoru nebo příležitostí pro aktivity mimo kontrolu dospělých, které by byly dostatečně zajímavé. Snahou respondentů je uniknout nudě a jsou ovlivněni adrenalinovými sděleními na sociálních sítích, které se snaží překonat. Inspirují se výzvami a neberou v úvahu důsledky, jedná se o veřejnou výzvu, kterou chtějí naplnit nebo překonat. To vnímají jako normu a nezpochybňují to.

Školní prostředí je respondenty vnímáno jako nutné zlo, ve kterém nevidí zvláštní přínos. Pozitivně se však vyjadřují o výchovném poradci, který naplňuje svoji funkci a poskytuje jim potřebný prostor, kde se cítí být vyslechnuti. Respondenti vnímají výchovného poradce jako pomocníka.

Přestože respondenti hovoří o aktivitách, které jsou v rozporu se zákonem, nezdá se, že by si toho byli plně vědomi, nebo si to alespoň nepřipouští. Pít alkohol je pro ně normální a používání drog je spojeno se skupinou jako únik z nudy domova a kontroly dospělých osob. Parta je přitom kompenzací za hluboké odcizení od rodiny a nedostatek kreativních aktivit ve volném čase. Kriminální aktivity jsou také spojeny s touhou po adrenalinu. Existence různých výzev šířených prostřednictvím sociálních sítí tyto tendence stupňuje.

Z rozhovoru je možné negativní vlivy v okolí vysledovat a jsou v souladu s teorií: nedostatek pozornosti rodičů, nenaplňující trávení volného času, nuda, nedostatek ambicí, upozadění vlastních cílů, konzumní kultura, užívání alkoholu a drog. Sami respondenti ovšem takové chování negativně nekomentují. Sami respondenti však negativní chování nekomentují.

Vyjadřují se o něm zcela volně, jako by to byly normální situace. Ve výsledku si ani neuvědomují negativní vlivy okolí.

Právě sociální sítě se zdají být velmi důležitým faktorem. Na jednu stranu u nich vidíme, že poskytují určitou formu naplnění. Jsou zdrojem inspirace, který může být pozitivní např. v příkladu cvičení, ale u respondentů převažuje spíše negativní vliv. Kdy jsou něčím, s čím se respondenti porovnávají. Poskytují nekontrolované vzory chování, které mohou být vysoce rizikové, ale skupina je přijme jako normu. Respondenti nejsou ve věku, kdy by se jednalo o zcela dospělé jedince. Nejsou tedy ještě mentálně zcela vyzrálí a nemusí vždy realisticky zhodnotit obsah, který je jim sociální sítí předkládán. Na této platformě přitom tráví čas nejen v partě, ale mnohem častěji i svůj volný čas doma. Tedy v prostředí, které by mělo být primárním zdrojem pozitivních zdrojů. Vztahy udržované v online světě navíc přispívají k blokování vytváření reálných vztahů s rodinou.

Náplň volného času je klíčovým faktorem celého problému. Když je volný čas zcela ponechán respondentům bez rodinné podpory, čas stráví podle sebe, tedy nejčastěji ve skupině. Ten je ale bohužel nedovede k naplnění jejich osobní touhy a nepřináší další rozvíjející faktory. V podstatě je to promarněný čas, což si zatím takto mladí lidé neuvědomují. Preventivní aktivity ve škole nebyly zmíněny a respondentům připadají nezajímavé, považují je za školní akce, které nejsou pro jejich konkrétní partu atraktivní.

6. 6 Odpovědi na výzkumné otázky

Před závěrem celé diplomové práce je nutné odpovědět na jednotlivé výzkumné otázky.

VO 1: V jaké míře ovlivňuje kriminální chování mládeže působení rodiny a školy?

V oblasti naplňování snů se ukazuje nedostatek komunikace mezi respondenty a rodiči. Respondenti více komunikují o svých snech s přáteli než s rodiči. Strach ze zesměšnění nebo nepochopení jsou důvody, proč se respondenti neobrací na rodiče. Vyjma jednoho respondenta mají rodiče negativní postoj k jejich cílům, ať už z racionálních důvodů nebo nedostatku financí. Výchova a podpora v oblasti snů je často nedostatečná.

Respondenti se při plánování budoucnosti zaměřují na další vzdělání a jejich sny jsou spojeny s určitým oborem nebo studiem. Při plánování budoucnosti jsou však často omezováni nedostatkem podpory ze strany rodičů, finančními omezeními nebo nedostatkem sebedůvěry.

Závěrem lze říci, že oblasti pomoci se školou vnímají respondenti negativně, uvědomují si, že jim rodiče neposkytují dostatečnou pomoc. Často se musí spoléhat sami na sebe nebo na pomoc kamarádů. Pouze v jednom případě je pomoc patrná, ale prostřednictvím speciálních asistentů z důvodu nedostatku času. Příprava do školy je vnímána jako nepodstatná a respondentům chybí podpora a motivace k přípravě. Pokud dochází k odhodlání studia na střední školy, výběr je hlavně v rukou rodičů, což může mít za výsledek nedostudování tohoto oboru a jak víme – nízké vzdělání může mít vliv na vznik kriminálního chování.

VO 2: Jaký je vztah mezi rodinným prostředím a kriminalitou mladistvých?

V prvních kapitolách se teorie zabývaly otázkami rozvodovosti, klesající porodnosti, zaměstnanosti a postavením rodiny. I když děti z rozvrácené rodiny mají větší sklony ke kriminalitě, nelze tuto skutečnost přenést na respondenty, se kterými probíhaly rozhovory. Většina respondentů pochází z neplných rodin či má rodiče rozvedené. Pouze jeden respondent žije s oběma rodiči. Ostatní rodiče oslovených dětí mají nové partnery, kteří s nimi však nežijí. Lze pracovat s vlivem nižší porodnosti, protože s výjimkou dvou respondentů nemají sourozence.

Pouze jeden respondent dokázal přesně odpovědět na otázku týkající se vzdělání svých rodičů, je patrné, že většina z nich pochází z hůře postavených rodin. Tuto skutečnost lze vydedukovat z odpovědí, ve kterých respondenti popisovali zaměstnání svých rodičů. Matky dvou respondentů vůbec nepracují, zatímco ostatní mají různé zaměstnání. Matka respondentky 1 pracuje ve fakultní nemocnici a respondentka 3 má rodiče na vysokých pozicích v soukromé klinice. U těchto rodičů bylo potvrzeno středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Z rozhovorů tedy vyplývá, že zbytek rodin patří do nižší společenské vrstvy. To naznačuje, že společenské postavení rodiny může mít vliv na kriminální chování dětí a mládeže. U respondentky 3 se však může předpokládat, že vrstevníci mají na něj větší vliv než rodina, neboť v této rodině mohou existovat vnitřní konflikty, ačkoli se zdá být funkční na povrchu.

V žádné rodině nebylo potvrzeno používání tělesného trestu jako výchovného stylu rodičů. Všichni respondenti uvedli, že svým rodičům někdy lže, a zdá se, že to není ojedinělý jev. To nám umožňuje přemýšlet o tom, co je k tomu vede a proč mají potřebu lhát, i když jim nehrozí fyzický trest. Možným důvodem může být nedůslednost ve výchově,

nedostatek jasných očekávání, nedostatek dozoru rodičů nebo nedostatek komunikace a zájmu rodičů o své dítě. Respondenti dokázali uvést, jak tráví volný čas s rodinou, ale pouze jeden z nich se rozepsal a popsal více činností. Pouze respondentka 1 uvedla, že by si přála trávit více času s matkou, ale neví, jak si o to říct. Nelze přesně určit, kolik času respondenti skutečně tráví s rodinou, většinou se jedná o společné sledování televize, které se jim zdá být nudné.

Závěrem lze shrnout, že nelze zcela potvrdit žádný faktor, který by měl vliv na kriminální chování dětí. Ze získaných informací se zdá, že největší vliv může mít společenské postavení rodičů, ale ani to není stoprocentní.

VO 3: Jaké je spojení mezi školním prostředím a kriminalitou mladistvých?

Z vyjádření respondentů lze vyvodit, že většina z nich vnímá školní prostředí jako zbytečné a nevidí v něm smysl. Respondenti cítí nesoulad mezi svými vlastními cíli a očekávanými společností, které jim škola vnucuje. Působení školy můžeme tedy hodnotit negativně, vyloženě kladný pohled na ní neměl žádný z respondentů, dva se vyjádřili neutrálně. Škola je vnímána pouze jako budova. Až na dva respondenty mají všichni oblíbeného učitele, což ale vztah ke škole moc neovlivňuje. Nicméně je to pozitivní jev, když respondent, který nevidí smysl ve škole a netěší se do ní, stále má oblíbeného učitele. Každý žák sice může mít jiné požadavky, ale v odpovědích respondentů se objevily podobné znaky, které by měl učitel vykazovat: přátelskost, chápavost, uvolněnost.

Z rozhovorů také vyplývá, že škola nereguluje a nemá zájem o volný čas dětí. I když nabízí volnočasové aktivity, nedostatečně děti pro tyto aktivity motivuje a respondenti se jich zúčastní pouze tehdy, kdy tam zavítají i jejich kamarádi. Děti mají tedy hodně volného času, nejsou pod dozorem a mohou dělat, co chtějí. Tento fakt může souviset se zvýšeným výskytem šikany, kterou zažili pouze chlapci, nicméně to je údaj a fakt z minulosti, který teď už neprobíhá.

Tři respondenti chodili pravidelně za školu, jako důvod uvedli vyhýbání se povinností nebo se jim většinou jen nechtělo do školy.

Přítomnost výchovného poradce hraje důležitou roli ve vnímání školního prostředí respondenty. Výchovný poradce je vnímán jako osoba, se kterou mohou respondenti mluvit, která jim poskytuje potřebné informace a pomoc.

Všechny respondenty spojuje společný faktor, a to jejich neutrální nebo negativní vztah ke škole. Vyjádření respondentů naznačují, že jejich postoj ke škole by mohl mít vliv na jejich budoucnost a další vzdělávání. I když mohou mít někteří z respondentů oblíbeného učitele, tak to samo o sobě neznamená, že mají pozitivní vztah k celé instituci školy.

Zjištění ukazují, že tři z respondentů dochází pravidelně do školy. Zároveň dva z nich vyjadřují jistotu ohledně své budoucnosti a již se rozhodli ohledně svého budoucího povolání. Tato jistota a rozhodnost v určité míře motivují jedince.

VO 4: Jaké role hrají vrstevníci a sociální skupiny v prostředí mladistvých v jejich sklony k delikventnímu chování?

Z rozhovorů s respondenty vyplývá, že parta vrstevníků hraje v životě mladistvých důležitou, pro jednoho respondenta dokonce nejdůležitější, roli a má vliv na jejich sklony k delikventnímu chování. Všechny respondenty spojují s partou podobné zájmy a témata konverzace, což vytváří pozitivní prostředí pro seberealizaci a trávení volného času. Dochází k rozlišení kamarádů a „party“, kterou vnímají jako bližší přátele. Respondenti většinou vnímají partu jako pozitivní a důležitou součást svého života, svěřují se jim více než rodině. Všichni respondenti uvedli, že jejich parta je tvořena z více než pěti lidí. Z odpovědí vyplývá, že mají kamarády stejně staré nebo starší.

Přijde mi, že někteří neuvědomují, negativní aspekty svého chování. Zmiňují rizikové aktivity bez jakéhokoli zaváhání. Chlapci se více vyjadřují pozitivně k akcím obsahujícím riziko a zmiňují i agresivní chování spojené s rvačkou. Dívky se spíše jeví jako pasivní pozorovatelky. Parta vrstevníků také přináší finanční limity trávení volného času. Respondenti se vyhýbají nudě prostřednictvím aktivit, které lze dělat zadarmo. Nahrávání videí je také součástí běžného trávení volného času, zejména prostřednictvím sociálních sítí.

Pití alkoholu ve skupině je běžnou součástí života. Respondenti uvádějí, že alkohol je způsobem trávení volného času s kamarády. Užívání lehčích drog, zejména marihuany, respondenti také zmiňují.

Délka stráveného času s kamarády se pohybuje zhruba mezi dvěma až třemi hodinami denně, přičemž jeden respondent uvedl delší časový úsek.

Pozitivní zjištění je, že nedochází ani u jednoho respondenta k šikaně v partě, nicméně všichni chlapci uvádějí, že se s ní setkali v minulosti.

Závěrem lze říci, že parta vrstevníků a sociální skupiny má vliv na sklony mladistvých k delikventnímu chování. Parta poskytuje podporu a společenské vazby, ale může také podněcovat rizikové a nebezpečné aktivity. Jako rizikový faktor vidím nudu a nedostatek finančních prostředků na způsob trávení volného času.

VO 5: S jakým typem kriminálního chování má dnešní mládež největší zkušenost?

Třetí část rozhovoru měla potenciál být nejzajímavější. Šetření se zaměřilo na konkrétní typy chování a činů respondentů. Bylo pozoruhodné sledovat, jak pečlivě si respondenti vybírali své odpovědi. Je pochopitelné, že se nechtěli příliš otevírat a hovořit o svých činech a chování před neznámou osobou. I když působili uvolněně a nevidilo jim být dotazováni, je jasné, že ne všichni byli úplně upřímní. Například respondent 4 tvrdil, že nikdy neudělal nic nezákonného, ale jsem se ho poté zeptala na způsob trávení volného času, zmínil vloupání se do zaparkovaných aut. Pouze jeden respondent uvedl, že nikdy nic nezákonného neprovedl.

Všichni respondenti byli obeznámeni s kriminálními činy svých přátel. Nejčastěji se jednalo o krádeže a zkušenosti s marihuanou. Kromě dvou respondentů, kteří popírali zkušenost s marihuanou, ostatní přiznali, že s touto drogou mají zkušenost. Zde je zjevné, že mladí lidé nemusí nechat své chování ovlivňovat svými vrstevníky. Nicméně je důležité zvážit, zda jsou informace o nezkušenosti s marihuanou pravdivé. Stejná situace se týká kouření cigaret, kde všichni respondenti uvedli, že to zkusili. Co se týče alkoholu, mají s ním zkušenost všichni, v poměrně nízkém věku. Mladí lidé zřejmě nemají problém sehnat alkohol, především od starších kamarádů. Jeden respondent uvedl, že mu alkohol kupuje starší kamarád, zatímco jiný uvedl, že si ho kupuje sám. Překvapující je, že někteří respondenti nepřekázeli příbuzní, kteří o jejich konzumaci alkoholu věděli.

Zajímavým faktem bylo, pouze jeden respondent věděl, co je nízkoprahový klub a jaké služby poskytuje. Toto zjištění je znepokojující, protože děti a mládež nemají o těchto klubech žádné povědomí. Lze tedy negativně hodnotit činnost nízkoprahových klubů, protože děti a mládež o nich nemají žádné povědomí. Právě tyto kluby by mohly být pro mládež smysluplným místem, kde by mohli trávit svůj volný čas, což by jim mohlo zabránit v krádežích a dalších kriminálních činech. Je třeba přemýšlet, jak lze zvýšit povědomí o činnosti nízkoprahových klubů.

ZÁVĚR

Má diplomová práce se zaměřovala na: Vliv prostředí na kriminalitu mladistvých. Samotná práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část, které se zabývaly různými aspekty tohoto tématu.

V teoretické části jsem nejprve popisovala základní terminologii spojenou s kriminalitou mladistvých, abych předešla možným nedorozuměním a záměnám pojmů. Dále jsem se zaměřila na interakci biologických, psychických a sociálních faktorů, které ovlivňují vývoj kriminálního chování u mladistvých. V druhé kapitole jsem se podrobněji zabývala faktory, které mají vliv na kriminalitu mladistvých. Zjistila jsem, že rodina hraje klíčovou roli, dále je samozřejmě důležité školní prostředí a také volnočasové aktivity, které mohou ovlivnit výskyt a další vývoj delikventního chování. Věnovala jsem se také prevenci kriminality a popisovala preventivní programy, které mají za cíl snížit výskyt nežádoucího chování. Naopak, pokud se nežádoucí chování již vyskytlo, je důležité poskytnout možnosti nápravy v rámci školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné péče. V této části jsem také popsala jednotlivé ústavy a domovy, přiložena je také tabulka s umístěním zařízení v krajích. Porovnávala jsem statistická data týkající se nejčastěji spáchaného kriminálního skutku mladistvými a dětmi v České republice za období 2022-2017-2012. Všechny tyto teoretické poznatky pak sloužily jako základ pro provádění praktické části práce.

Metodologická část mé diplomové práce se zaměřila na šetření příčin a vlivů kriminálního chování dětí a mládeže. Formulovala jsem cíl výzkumu, který měl odpovědět na hlavní výzkumnou otázku. Pro provedení výzkumu jsem zvolila kvalitativní přístup a využila polostrukturované rozhovory jako výzkumnou metodu. Výzkumný vzorek tvořilo pět mladistvých, kteří byli vybráni na základě předem stanovených kritérií. Pro správnou realizaci šetření jsem vyvozovala dílčí výzkumné otázky, které sloužily jako základ pro operacionalizaci tematických okruhů a scénářů rozhovorů. Data z rozhovorů jsem analyzovala a výsledky jsem interpretovala. Závěrem jsem zodpověděla hlavní výzkumnou otázku na základě získaných výsledků.

Během šetření jsem zjistila dvě důležité skutečnosti, kterým by měla být v praxi věnována intenzivnější pozornost. První zjištění spočívalo v nedostatečném povědomí dětí a mladistvých o nízkoprahových klubech a službách, které tyto kluby poskytují. Na základě tohoto poznatku by mělo být vynaloženo více úsilí na zvyšování povědomí o těchto sociálních

službách mezi dětmi a mládeží. Druhým důležitým zjištěním bylo nedostatečné propojení školy s volnočasovými zařízeními a potřeba podporovat jejich spolupráci. Je tedy vhodné zdůraznit důležitost motivace dětí a mládeže k trávení volného času smysluplným způsobem.

Na závěr je třeba konstatovat, že je důležité věnovat zvýšenou pozornost dětem a mládeži s kriminálním chováním. Cílem by nemělo být pouze trestání těchto jedinců, ale především poskytování pomoci a možností pro změnu jejich chování. Nicméně stejně důležité je věnovat dostatečnou pozornost všem dětem a mládeži, předávat jim pozitivní vzory chování a učit je trávit volný čas smysluplným způsobem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

A) Tištěné

AGNEW, Robert; BREZINA, Timothy. *Juvenile Delinquency: Causes and Control*. 1. vydání. New York: Oxford University Press, 2018. ISBN 9780190641610.

ČERMÁK, Ivo; HYTYCH, Roman; ŘIHÁČEK, Tomáš. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Praha: Grada Publishing, 2018. ISBN 978-80-210-6382-2.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: PA ČR, 2002.

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HAVIGER, Jiří, Jana Marie HAVIGEROVÁ a Irena LOUDOVÁ. *Lexikální stopa pojmu rodina: využití analýzy sítí, frekvenční analýzy a otevřeného kódování pro výzkum implicitních teorií rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-429-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1448-1.

CHROMÝ, Jakub. *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-825-3.

KOŤA, J., a kol., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, ISBN-80-7169-195-X.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Učebnice pro obor sociální práce, sv. 6. ISBN 80-85850-76-1.

MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.

NOVOTNÁ, Eliška. *Základy sociologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2396-9.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. [Svazek] 2, P/Ž. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia, 2001. ISBN-80-86384-00-4.

ZOUBKOVÁ, I. 2002. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 231 s. ISBN 8086473082.

ZOUBKOVÁ, Ivana a Marcela MOULISOVÁ. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: Armex, 2004. ISBN 80-86795-05-5.

B) Elektronické

Databáze ústavní výchovy [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://dbuv.msmt.cz/search.asp>

Národní ústav pro vzdělávání: STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE (SVP) [online]. Praha: NÚV, 2022 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece.html>

Nautis: Středisko včasné intervence [online]. Praha: Nautis, 2023 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/lide-v-nautis/stredisko-vcasne-intervence>

Statistické přehledy kriminality [online]. Praha: Policie ČR, 2012 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>

Statistické přehledy kriminality [online]. Praha: Policie ČR, 2017 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>

Statistické přehledy kriminality [online]. Praha: Policie ČR, 2022 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>

Statistický informační systém Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy: Statistická ročenka školství [online]. Praha: Odbor školské statistiky a analýz MŠMT, 2023 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

Syndrom CAN [online]. Šance dětem: PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D., (roz. Skasková), 2012 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/syndrom-can>

Virtuální knihovna NRP: Počet dětí žijících mimo svou biologickou rodinu [online]. Praha: Nadace J&T, 2018 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/pocet-deti-zijicich-mimo-svou-biologickou-rodinu/>

Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území české republiky v roce 2021 [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2022 [cit. 2023-06-13]. Dostupné z: file:///C:/Users/saras/Downloads/Zprava_o_bezpecnostni_situaci_na_uzemi_CR_za_rok_2021.pdf

C) Zákony

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a v preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 359/99 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Graf č. 1: Děti žijící mimo svou biologickou rodinu

Tabulka č. 1: Skutky spáchané dětmi a mladistvými v letech 2022, 2017 a 2012

Tabulka č. 2: Zařízení ústavní a ochranné výchovy dle jednotlivých krajů

Tabulka č. 3: Operacionalizace výzkumných otázek

SEZNAM PŘÍLOH

A – Scénář rozhovoru

B – Doslovný přepis rozhovoru

C – Souhlas rodičů s poskytnutí rozhovoru

PŘÍLOHY

Příloha A – Základní osnova pro polostrukturovaný rozhovor na rozhovor s respondenty:

1. Školní vliv
 - Kolik ti je let?
 - Do jaké třídy chodíš?
 - Propadl/a jsi někdy? – Případně jak na to reagovali rodiče?
 - Jaký je tvůj vztah ke škole?
 - Co tam máš rád a proč?
 - Co tam nemáš rád a proč?
 - Jakým způsobem se připravuješ do školy? Pomáhá ti někdo?
 - Je pro tebe škola důležitá?
 - Máš oblíbeného učitele?
 - Jaký máte ve třídě kolektiv?
 - Setkal/a si se někdy s šikanou?
 - Byl/a jsi někdy za školou?
 - Jaký závažný problém u tebe ve škole nastal?
 - Účastnil/a ses nějakého preventivního programu v rámci školy?
2. Rodinné vztahy a zázemí
 - Jaký mají tvoje rodiče vzdělání?
 - Jaké jsou vztahy v tvé rodině?
 - S kým žiješ v jedné domácnosti?
 - Máš sourozence?
 - Jakým způsobem spolu komunikujete?
 - Jak s rodinou trávíte volný čas?
 - Chtěl by si s nimi trávit více času?
 - Co by sis přál změnit na své rodině?
 - Podporují tě ve tvých rozhodnutích?
3. Přátelé a volný čas
 - Kolik máš kamarádů?
 - Kolik máš přátel?
 - Jak by si je popsal/a?
 - Jak nejčastěji trávíte volný čas?
 - Kolik času s nimi trávíš?
 - Co nejčastěji děláte?
 - Pijete alkohol?
 - Dostal ses někdy do styku s cigaretami nebo marihuanou?
 - Chodíš do nějakých kroužků? Znáš nízkoprahový klub?
 - Jak by si chtěl trávit svůj volný čas?
4. Zkušenost s nápravnou institucí a kriminálním chováním
 - Máš zkušenost s výchovným zařízením?
 - Co si představuješ pod pojmem trestný čin?
 - Spáchal si někdy trestný čin?
 - Víš o někom, kdo by tento čin spáchal?

Příloha B – Přepis rozhovoru s respondentem číslo 2

Hned na úvod se tě zeptám, kolik ti je let?

2: Je mi sedmnáct, ale za asi tři měsíce mi bude osmnáct.

To je ale hezký milník. Těšíš se?

2: Tak jako asi jo, hlavně řidičák že konečně budu mít.

Kde studuješ?

2: Na zemědělce sem, ve třetáku teď.

Víš, jaké vzdělání mají tvoji rodiče?

2: Ježiš no.. těžko říct, táta asi učňák nákej a máma.. nevím, taky asi, nebo střední? Hele nevím. Jako vejšku určitě nemaj.

Můžeš mi něco říct o své rodině?

2: No já žiju s matkou jen a sourozenců mám kotel, pět. Fotr je teď ve vězení no.

Takže žiješ s mamkou a sourozencema?

2: Jo, ale sme u babky. Máma by to neutáhla.

Jako finančně by to nezvládla?

2: Taky a hlavně chlastá často.

Alkohol myslíš?

2: Jasný no.

A jaký máš vztah s ostatními členy rodiny?

2: Fotra jsem teď dlouho neviděl. Tak asi dobrej. Mamka neví co chce. Má takový záchvaty, kdy se stará. Jsem radši, když mě nechá na pokoji a neslibuje. Se vo sebe stejně jako starám sám. Někdy pomůžu ségre s prckama. Ségra už by chtěla pryč. Já čekám, až chytanu nějaký flek, kde by se dalo taky bydlet. Víš jak. Nebo pro někoho jezdit.

Takže jak s mamkou komunikuješ?

2: Když není nalitá, tak docela dobrý, ale pak se napije a zajímaj jí úplný kraviny, to mě neba, tak vodseknu a jdu si po svém.

Hádate se?

2: To jako ani ne, nevim.

Mluvíš s ní někdy třeba o svých snech nebo plánech?

2: Ne, proč jako. By se tak maximálně vysmála. Já si jedu svoje a řeším to s lidma, který to maj taky tak. Občas kecáme se ségrou. Ta je fajn má to srovnaný. Se mě ptala, co dál. Jestli chci jít makat a tak.

No a táta? Jaký to bylo, než šel do vězení?

2: Já nevim, byla to taková horská dráha, ale jako nic sme si neudělali nikdy.

Víš, proč je ve vězení?

2: Každý říká něco jinýho. Babka říká že v něčem jel, asi drogy, máma zas že je to jenom kvůli chlastu, hele nevim a je mi to jedno, se v tom nešťourám.

Jak trávíš volný čas s rodinou?

2: Doma je nuda a hroznej řev. Tam chodím tak spát. Máma je v lihu, tak s tou by stejně nic nebylo. Jen úkolovat.

Takže si jdeš po svém?

2: Jo.

A chtěl bys s nimi trávit víc času?

2: Ani náhodou, to by nedopadlo dobře.

Co škola, jak se v ní cítíš?

2: Na nic, těším se až vypadnu a budu v tom vopravdovým světě. To je to, na čem záleží.

Jaký máš ke škole vztah?

2: Škola je jen takový akvárko.

Našel bys tam aspoň něco pozitivního?

2: Jo, přestávky (smích)

Jasně, klasika (smích). A nějaký učitel třeba, kterého bys měl rád, měl s nim dobrý vztah?

2: Jako většina z nich je tak nějak dobrá, jako v pohodě, ale nic spešl.

Jak by měl takový učitel podle tebe ideálně vypadat? Aby se stal oblíbeným.

2: Tak měl by bejt přátelskej, pochopit třeba když zapomenu na úkol nebo tak, jasně že ne pokaždý, ale aspoň někdy.

Pomáhá ti někdo přípravou do školy?

2: Tak to se u nás fakt jako nechytá. Se tím nějak propluje. Když nedodělám tak, co jako. Každý není šprták.

A připravuješ se vůbec ty sám?

2: Doma? Ne ježiš, vod toho mám přestávky a chytrý kámoše tam.

Jaká je doma reakce na tvůj prospěch, myslím, když třeba dostaneš špatnou známku?

2: Mámě je to jedno úplně, babi se občas zeptá, ale tak neřeší to nějak, když to není buro.

Jaký máte kolektiv ve třídě? Jste dobrá parta?

2: Hele je to tam naskupinkovaný no, ale jako dobrý, šprty moc nemusím, ale jinak asi dobrý.

Takže nemáte problémy, jako třeba šikana nebo něco takového?

2: To ne, sme už dost velký na tohle.

Velký, takže si to někdy zažil?

2: Jo, jako ale dřív.

Šikanoval si, nebo si byl šikanován?

2: Jako asi ne šikanoval, ale tak poštuchovali sme se.

A to se dělo ve škole, nebo i mimo?

2: Jen ve škole bych řek.

Byl si někdy za školou?

2: No jasný, kdo ne.

A proč?

2: Se mi nechtělo, když byl třeba test co sem neuměl, tak sem se na to vy.....prd.

A co si dělal místo toho?

2: Šel sem za nějakýma jinýma kámošema, vždycky se někdo najde.

Přišel na to někdo doma?

2: Hele asi ne, já sem nenápadnej.

Máte ve škole nějaké preventivní programy, které by vás varovali před nežádoucími vlivy, látkami..?

2: Jako třeba na drogy jo? Abysme je neužívali? No jako, jo, něco bylo, ale to je dávno. Mě to nebaví, já vím, že je to špatný, ale tak co, každej to dělá.

Chodíš na nějaký školní akce?

2: Ne, to je nuda.

A ke školnímu výchovnému poradci chodíš, protože?

2: Jsem měl průsery ne asi. Jsem si půjčil pár věcí z krámu. A taky to auto no a sprejování. Se to nějak posčítalo.

Pomáhá ti ta návštěva?

2: Jako jo. Nebo to nedělá horší. Nevadí mi. Není to tak úplně učitel.

A co chceš po škole dělat?

2: Makat jako kamióňák. To by bylo fajn. Podívat se trochu mimo a taky se tam dobře vydělává. Seš hodně svůj vlastní šéf a všude berou. Si z toho člověk zařídí, co potřebuje.

Myslíš, že je důvod, proč by to nešlo?

2: Řidičák stojí prachy a ty se napřed budou muset nějak vobstarat. Taky bude potřeba nějak namakat na testy. Na kamión to není prdel. Ale teď mi ho stejně ještě nikdo nedá. Musím ještě chvíli čekat no a pak mizím.

Co kamarádi mimo školu.. Kolik jich máš?

2: Já to nepočítám, ale sme velká parta.

Kolik, třeba deset?

2: Třeba.

Když říkáš parta, odlišuješ to od kamarádů?

2: Tak parta je taková bližší ne, kámoše mám ve škole spíš.

Jak bys popsal tuhle svoji partu přátel?

2: Suprový lidi, co dobře pařej. Se někde sejdeme a rozjedeme to. Některý jsou fakt magoři. Je třeba sleduju a natáčím, co dělaj pak to dáme na YouTube. Nebo posloucháme muziku a balíme holky. Nikdo nic moc neřeší.

Kde jste se poznali?

2: Různě, nejdřív kámoš a pak kámoši kámošů, se to prostě nabalilo.

Jak nejčastěji trávíte volný čas?

2: Tak jako čilujem, v létě venku a v zimě u někoho na bytě třeba. Pak v létě na akce ještě chodíme, jako venkovní o víkendu.

Čilujete?

2: No jakože víš jak, si něco koupíme k pití dobrýho a kecáme a koukáme třeba na nějaký videa jako na tiktoku, jůtůbu.

Takže alkohol myslíš?

2: Jasný no, alkohol, ale zas jako ne každý den.

Vám to prodaj?

2: Vždycky sem měl kolem sebe někoho staršího, kterej mi to sehnal.

Co takhle pijete nejčastěji?

2: Si koupíme nějaký pivka a pak třeba jednu flašku nebo dvě flašky dyž je nás hodně.

Dvě flašky tvrdýho alkoholu myslíš?

2: Rum nebo vodku třeba no.

Kdy si poprvé ochutnal alkohol?

2: Ježiš to už nevím ani, tak ve dvanácti?

Takhle brzo? Kde si k tomu přišel?

2: No tak jako když máš starší kámoše, ti daj všechno vid', nebo větve to prodávaj bez občanky.

A kouříš?

2: Cíga jako? Občas, ale teď spíš vapuju.

Marihuanu si někdy zkusil?

2: Trávu sem zkusil no, ale to je zbytečně drahý.

Nebo něco tvrdšího, tvrdší drogy si někdy měl?

2: Jako jo, něco jsme si foukli, ale zas, je to drahý, se stačí se vopít.

Kolik času denně takhle trávíte?

2: Já to ňák nekontroluju, prostě nějak po škole no, pak du domů tak v osm, třeba čtyři hodiny.

Děláte třeba i něco nebezpečného?

2: Jasně, hlavně když se hecnou ega. To je pak drsný. Třeba proskakovat mezi vagónama. Dostali jsme se i do auta a přeparkovali ho. Z toho byl ten průser no. Jinak pohoda, cigárko a tak. Někdy z toho někomu rupne v hlavě a chce se třeba porvat, ale to většinou není nebezpečný. Prostě blbej trip, víš jak.

Ví o tom doma, že trávíš takhle čas?

2: Tak na diskotéky se chodí opít snad každěj v mém věku, ale zbytek jim moc neříkám, že je to třeba i v tejdnu, to nepotřebujou vědět.

To nepoznají, že přijdeš domů třeba pod vlivem?

2: Jako on mě nikdo při příchodu nekontroluje, všichni spěj a mámě to je buřt.

Jsou pro tebe tihle kamarádi důležití?

2: Jo jsou, dyť sem s nima každěj den.

Říkáš jim všechno?

2: Jo, mě nesouděj aspoň.

A kdyby sis měl vybrat kamarády nebo rodinu?

2: Hele jako vím, že to není správný, ale kámoše asi no. Mě to prostě doma nebaví.

Chodíš do nějakých kroužků?

2: Ne to fakt ne (smích).

Znáš třeba nízkoprahové centrum?

2: No to slyším asi poprvé, nevím, asi ne.

Pokud by to bylo úplně ideálně podle tebe, jak bys chtěl trávit svůj volný čas?

2: Chtěl bych jezdit ve fakt dobrým autě.

Přejdu trochu k jinému tématu. Máš zkušenost s nějakým výchovným zařízením?

2: V past'áku bylo pár kámošů a není moc voco stát. Nás mamka nedá. Všechno má se sociálkou pořešený. Jako není to nic moc, ale do past'áku zas jako. Bylo to nahnutý, ale zatím dobrý no.

Nahnutý jako?

2: No jako že nás už řešili kvůli tomu chlastu, ale dobrý, se to nějak poddalo.

Proč si myslíš, že skončili v past'áku?

2: Tak já nevím, asi něco spáchali jakože trestnýho, říkali že třeba něco ukradli, nebo někde hulej nebo tak.

Víš, co to trestný čin je?

2: No něco protizákonyho, jako krádež, hulení taky třeba nebo tak.

Myslíš si, že si někdy spáchal nějaký trestný čin?

2: Jakoby asi jo, když sem krad, asi i to sprejování není dobrý no.

Chceš se v něčem změnit? V chování, nebo jsi spokojený?

2: Jako za mě asi dobrý, nikomu neublížuju, tak nepotřebuju měnit. Akorát ten chlast no, to bude pak třeba problém s prací žejo, kamioňáci pít nemůžou, ale tak já přestanu až bude potřeba.

Příloha C – Souhlas rodičů s poskytnutím výzkumného rozhovoru

Souhlas s poskytnutím rozhovoru

Já, níže podepsaný, souhlasím s tím, aby má dcera/syn:

poskytl/a anonymní rozhovor pro účely související s diplomovou prací na téma Vliv prostředí na kriminalitu mládeže.

Tato diplomová práce a s ní související výzkum je veden na Univerzitě Pardubice, konkrétně na Filozofické fakultě. Je vypracováván studentkou Bc. Sárrou Švejdovou.

Rozhovor je anonymní a v přepisu rozhovoru budou odstraněny všechny údaje a poskytnuté informace použijí pouze v rámci této diplomové práce.

Otázky se budou týkat rodinných vazeb, prostředí školy a charakteristiky mimoškolního prostředí.

Zavazuji se, že s materiálem budu pracovat pouze já – Bc. Sára Švejdová.

Bc. Sára Švejdová
podpis

Zákonný zástupce
podpis

V Chrudimi dne: